

T.C

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER BAĞLAMINDA, TÜRKİYE'DE
TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ SINIRLARI

Tunç Tunçer EREN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

Ankara,2016

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER BAĞLAMINDA, TÜRKİYE'DE TOPLANTI VE
GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ SINIRLARI

Tunç Tunçer EREN

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

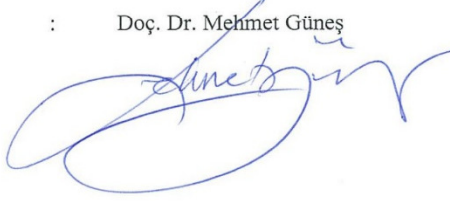
Ankara,2016

KABUL VE ONAY

KABUL VE ONAY

Tunç Tunçer Eren tarafından hazırlanan "Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında, Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırları" başlıklı bu çalışma, 10.02.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mehmet Güneş

Danışman : Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

ÜYE : Yrd. Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım (10.02.2016).

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

10.02.2016

Tunç Tunçer Eren

ÖZET

Eren, Tunç. Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında, Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

Bu çalışmanın amacı; uluslararası sözleşmeler ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına göre toplantı gösteri yürüyüşü hakkının hangi argümanlar ile sınırlandırılabilceği, bu sınırlamanın nasıl ve ne şekilde gerçekleştirilebileceği, ülkemizdeki mevzuat ile uluslararası sözleşmelerin ön gördüğü mevzuatın birbiri ile uyumlu olup olmadığı, toplantı ve gösteri hakkının mevcut durumda, güncel yasalar ışığında irdelenmesidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını içeren Türkiye tarafından da imzalanan “İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi”, “İkiz Sözleşmeler”, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” ve bu gibi diğer sözleşmeler dikkate alınmakla birlikte, ülkemizde çok daha fazla uygulama alanı bulması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi daha detaylı incelenmiştir.

Toplantı ve gösteri hakkını ihtiva eden uluslararası sözleşmeler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu içtihat niteliğinde ki kararlar, Osmanlı'dan günümüze gelerek kullanılan Anayasa ve Kanunların temel hak ve özgürlükler kapsamında toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü içeren kısımları ile birlikte Türk mahkemelerinin ve üst mahkemelerinin kararlarının incelenmesi çalışmanın ana hatlarını oluşturmuştur.

Çalışma sonucunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve 1982 Anayasasında var olan sınırlılık halleri ve bu iki metinde yer alan sınırlılık hallerinin çelişkileri ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Kanunda, sözleşme ile bağdaşmayan maddelerin varlığı tespit edilmiş, hangi koşullar sebebi ile sözleşmeye uymadığı, uyum sorunlarının giderilmesi için yapılabilecek çalışmalar aktarılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Toplantı ve gösteri yürüyüşü, Avrupa Birliği, İnsan Hakları, Sözleşmeler, İfade Hürriyeti, 1982 Anayasası

ABSTRACT

The main purpose of this study; limitation of protests and public-meetings with the perspective of Constitution of Republic of Turkey and international agreements, applications of this limitations according to which laws and how can be applied, analyzing the differences between the regulations in foreign countries and Turkey, scrutinizing the rights of meetings and protests with the perspective of current common laws and conditions. Despite, Turkey have been signed the “Universal Declaration of Human Rights”, “Twin Laws”, “European Convention on Human Rights” and other contracts , European Convention on Human Rights was analyzed more briefly and detailed since it’s supervision mechanism and wide-range of its application area.

The laws & contracts that content the freedom of meeting and protests, the results of application that are given by the European Courts of Human Rights, the constitution and laws whose contents the freedom of meeting and protest rights, that are evolved from the Ottoman era and still used today and decrees of Courts of Turkey and Higher Courts created the main frame of this study.

As results of this study, both situations of limitedness and contradictions about it, in both European Convention on Human Rights and Constitution of 1982 were revealed. At the same time, the articles that are contradicts between Convention and Constitution were confirmed with the reasons of differences and the methods that can be applied for the fixing the compliance problem, were presented with the applications.

Key Words

Meetings and demonstrations, The European Union, Human Rights, Freedom of Expression Contracts, The 1982 constitution,

TEŞEKKÜR

Çalışmam sırasında bana değerli vaktini ayırıp her konuda yardımcı olan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE'ye, tez sunumum sırasında fikir ve görüşleri ile bana yol gösteren Sayın Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ ve Yrd. Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN'e yapmış olduğu olumlu katkılardan ötürü teşekkür ederim.

Tez çalışmam sırasında maddi manevi her türlü olanağı koőulsuzca sunan sevgili aileme, bu zorlu süreçte yanımda olan Görkem TURAN, İnanç ALTINTAŐ, Onural ORANLI ve Merve Hilal AYTAÇ'a da teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.1 TOPLANTI KAVRAMI	5
1.2 TOPLANTI KAVRAMININ UNSURLARI	7
1.2.1 Kişi Unsuru	7
1.2.2 Amaç Unsuru	8
1.2.3 Süre Unsuru	8
1.2.4 Yer Unsuru.....	9
1.3 TOPLANTI ÇEŞİTLERİ	9
1.3.1 Genel ve Özel Toplantılar.....	9
1.3.2 Ani ve Planlı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri	11
1.3.3 Açık ve Kapalı Yer Toplantıları	11
1.4 GÖSTERİ KAVRAMI VE TOPLANTI KAVRAMI İLE FARKLARI.....	12
1.5 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI BELGELERE GEÇİŞİ.....	14
1.5.1 Toplantı ve Gösteri Hakkının Dünyada Gelişimi	14
1.5.2 Toplantı ve Gösteri Hakkının Türkiye'de Gelişimi	19
1.5.2.1 1921 Anayasası Öncesi Dönem	19
1.5.2.2 1921 Anayasası Dönemi	20
1.5.2.3 1924 -1962 Anayasası Dönemi	21
1.5.2.4 1961-1982 Anayasası Dönemi	23
1.5.2.5 1982 Anayasası Dönemi	25
1.6 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜNÜN ULUSLARARASI BELGELERE GEÇİŞİ	28

1.6.1 Fransız Yurttaşlık Belgesi.....	28
1.6.2 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve İkiz Sözleşmeler.....	28
1.6.3 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	30
1.6.4 Diğer Sözleşmeler.....	33
1.6.4.1 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı	33
1.6.4.2 Çocuk Hakları Sözleşmesi	34
1.6.4.3 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi.....	34
1.7 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ DİĞER ÖZGÜRLÜKLERLE İLİŞKİSİ	34
1.7.1 Dernek Özgürlüğü İle İlişkisi	34
1.7.2 Düşünce ve İfade Özgürlüğü İle İlişkisi	35
1.7.3 Sivil İtaatsizlik	37
1.7.4 Basın Açıklaması	39
1.7.5 Siyasal Katılım.....	40
2. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE GÖRE TOPLANTI GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ SINIRLANMASI.....	41
2.1 TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANDIRILMA AMACI	41
2.1.1 Ulusal Güvenlik	42
2.1.2 Kamu Düzenin Korunması	44
2.1.3 Suç İşlenmesinin Önlenmesi.....	45
2.1.4 Ahlak ve Sağlığın Korunması.....	47
2.1.5 Başkalarının Hak ve Özgürlüğünün Korunması.....	48
2.2 AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE GÖRE TOPLANTI VE ÖZGÜRLÜKLERİN DEVLET ELİ SINIRLANDIRILMASI	50
2.2.1 Devletin Yükümlülükleri	50
2.2.1.1 Devletin Negatif Yükümlükleri.....	50
2.2.1.2 Devletin Pozitif Yükümlüğü	52
2.2.1.3 Güç Kullanımı ya da Toplantıyı Provoke Eden Devlet Görevlileri Hakkında Devletin İşlem Yapma Yükümlülüğü.....	54
2.3 AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE GÖRE HAKLARIN SINIRLANMASINDA GÖZETİLECEK KOŞULLAR	55
2.3.1 Hukukilik- Yasayla Sınırlama	55
2.3.2 Meşru Amaç- Sebebe Bağlılık.....	57

2.3.3 Sınırlamanın Demokratik Toplum İçin Gerekli Olması	58
2.3.3.1 Demokratik Toplum Anlayışı	59
2.3.3.1.1 İfadenin Mahiyeti	60
2.3.3.1.2 İfade Edenin Kimliği	60
2.3.3.1.3 İfadenin Hedefi Olan Kişi veya Kurum.....	61
2.3.3.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Demokratik Toplum.....	61
2.3.4 Ölçülülük İlkesi.....	63
2.3.4.1 Ölçülülük İlkesi Unsurları ve Yorumlanması	65
2.3.4.1.1 Elverişlilik İlkesi	65
2.3.4.1.2 Gereklilik İlkesi	66
2.3.4.1.3 Oranlilik İlkesi.....	67
2.3.5 Olağanüstü Hallerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Sınırlanması	67
3. 1982 ANAYASASINA GÖRE TOPLANTI VE GÖSTERİ HAKKININ SINIRLANDIRILMASI	70
3.1 GENEL OLARAK 1982 ANAYASASI VE 2001 DEĞİŞİKLİKLERİ	70
3.2 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ OBJEKTİF SINIRLARI..	73
3.2.1 Silahsızlık Saldırısızlık Esası.....	73
3.2.2 Yer Bakımdan Sınırlamalar	75
3.2.3 Zaman Yönünden Sınırlama	77
3.2.4 Kişiler Yönünden Sınırlandırma.....	77
3.2.5 Konu ve Araç Bakımdan Sınırlama.....	80
3.2.6 Bildirimde Bulunma Zorunluluğu	81
3.3 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ SUBJEKTİF SINIRLARI.	82
3.3.1 İdarenin Erteleme ve Yasaklama Yetkisi.....	82
3.3.2 İdarenin Güzergâh Belirleme Yetkisi	85
3.3.3 İdarenin Dağıtma Yetkisi.....	86
3.3.4 İdarenin Kayda Alma Yetkisi	87
3.4 1982 ANAYASASIAN GÖRE SINIRLAMANIN SINIRI	88
3.4.1 Genel Olarak Sınırlamanın Sınırı	88
3.4.2 Temel Hak ve Hürriyetlerin Özlerine Dokunma Yasağı	88
3.4.3 Anayasasın Sözüne ve Ruhuna Aykırı Olmama.....	91
3.4.4 Laik Cumhuriyet Gerekleri.....	92

3.4.5 Ölçülülük İlkesi.....	95
3.4.6 Demokratik Toplum Düzeni Gereklere Aykırı Olmama	97
3.4.7 Kanunla Sınırlama	99
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR

AAD:	Askeri Adalet Dergisi
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABY:	Ankara Barosu Yayınları
a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m.:	Adı Geçen Makale
a.g.t.:	Adı Geçen Tez
AK:	Avrupa Konseyi
AKPM:	Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
AMKD:	Anayasa Mahkemesi Karar Dergisi
AYD:	Anayasa Yargısı Defteri
CMK:	Ceza Muhakemeleri Kanunu
ÇPD:	Çağın Polisi Dergisi
E:	Esas
İHK:	İnsan Hakları Kurumu
K:	Karar
KT:	Karar Tarihi
LDD:	Liberal Düşünce Dergisi
MBD:	Mülkiyeliler Birliği Dergisi
MBK:	Milli Birlik Komitesi
MBVY:	Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları

MHB:	Milletlerarası Hukuk Bülteni
PBD:	Polis Bilimleri Dergisi
PD:	Polis Dergisi
TBBD:	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBBY:	Türkiye Barolar Birliği Yayınları
YD:	Yargıtay Dergisi
Y.D:	Yasama Dergisi
YTD:	Yeni Türkiye Dergisi
YKD:	Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Tarihin en karanlık devirlerinden itibaren insanoğlu topluluk halinde yaşamını sürdürmüştür. Bu dönemlerde herhangi bir haktan bahsedilmese de zaman geçtikçe feodal yönetimler altında ezilen insan toplulukları seslerini yükseltmeye, hak kavramından bahsedemesek bile en azından emeklerinin karşılıklarını almak için mücadele etmeye başlamıştır. Aynı dönemde nasıl hak kavramından bahsedemiyorsak, demokrasi kavramından da bahsedemeyiz. Bunun için kişilerin haklarını araması isyan olarak anlamlandırılmış, en kanlı şekilde bastırılmasında bir sakınca görülmemiştir. Zira düşünceler ve fikirler yayılarak hayat bulur, kalabalıklar ile harekete geçer, fiili eylem ile son bulur. Bu zincirin halkaları zamanla kendini toplantı ve gösteri yürüyüşü şeklinde literatürde isimlendirecektir.

Günümüzde ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte anayasal yönetimlerin söz sahibi olduğu demokratik yapılar içinde kişiler bazı kazanımlar elde etmiştir. Bu kazanımların başında ise demokrasinin temel taşlarından biri olan ifade özgürlüğünün vücut bulmuş hali toplantı gösteri yürüyüş hakkı gelmektedir.

Modern yönetimler ile birlikte, toplumların siyasal hayata karışmaları kesin çizgiler ile sınırlandırılmıştır. Toplum düzeninin gerekliliği olarak kişiler seçimle iktidara taşıdıkları kişilerin faaliyetlerini öğrenmek, kabul görmeyen politikalar konusunda iktidarı etkilemek istemektedir. Bütün bu sonuçların anlamlandırılabilmesi için fikirlerin dile getirilmesi, yayılması ve kamuoyuna mal olması gerekir. Bunun için de yasal düzlemde kullanılacak en etkili yöntem, toplantı ve gösteri yürüyüş hakkının kullanılması olacaktır.

Toplantı ve gösteri yürüyüş hakkı insanların hayatında en çok siyasal karar alma mekanizmalarında rol oynar. Çünkü bireyler fikirlerini tekil olarak dile getirdiklerinde dikkat çekme şansları çok azdır. Ne zaman çoğul olarak seslerini duyurabilirlerse dikkat çekmeyi başarırlar. Siyasal düzleme katılmak için basın açıklaması, dernek kurma, çalıştay düzenleme gibi birçok aktivite yapılırsa da toplantı gösteri yürüyüş hakkı kadar etkili olamaz. Toplantı gösteri yürüyüş hakkı birebir insan odaklı olup duygu ve düşünceleri en net şekli ile ifade etmektedir.

Toplantı hakkı siyasal bir araç olmanın yanında fikirlerin paylaşılması, demokratik tartışma zeminin güçlendirilmesi için de kullanılır. Toplumların homojen olmayan yapısı görüş ayrılıklarına sebebiyet verse de ‘‘toplantı hakkı’’ ile farklı grupların birbirini anlayıp tartışması gerçek demokrasi anlayışına hâkim olunduğunun ibaresidir.

Gösteri hakkı ise toplantıda mutabık kılınan konunun daha geniş kitlelere yayılmasını sağlayan eylemdir. Konunun siyasal olmasından ziyade bireyi etkileyen her konu için gösteri yapılabilir. Bu hakların çoğulcu demokrasi anlayışı için de görünmeyeni gösterme, anlaşılmayı anlatma şeklinde spesifik görevleri vardır. Bunların yerine getirilmesi içinde bireylerin saf özgürlükler içerisinde fikirlerini ifade etme ihtiyacı vardır. Hukuk devletinde ifade özgürlüğü bunu gerektirmektedir.

Sosyal hayat düzeni içinde tabi olduğumuz hukuk kuralları gereği, sınırsız özgürlükler dairesi içinde yer alamayız. Her özgürlük başka bir özgürlüğün alanına girdiğinde, devletin amaç ve çıkarlarını zedelediğinde, toplumda ayrımcılığa yol açtığına özgürlüklerin sınırlandırılması olağandır. Bu sınırlandırmanın ölçütleri ve gerekliliklerinin neler olduğu anayasalar aracılığı ile açıkça yazmaktadır. Aksi takdirde özgürlükler alanında keyfi yorumların önü açılacaktır.

Özgürlüklerin sınırsız olması toplantı gösteri yürüyüş hakkının düzenlenmesinde ülke sınırları içinde sorunlara yol açacak çıkarımlara sebep olabilir. Bu hak içeriği itibariyle hassas noktalar içermektedir. Toplantı gösteri yürüyüş hakkı özü itibariyle muhalif bir harekettir, hoşnutsuzluğu dile getirir. Devlet, görevleri gereği vatandaşlarının haklarını koruma ve bireylerin özgürlüklerini sınırlama hakkını elinde bulundurur. Bunun için de anayasasında sınırlama hallerinden bahseder. Buradaki amaç, toplumun her kesiminin hakkını gözetirken devlet menfaatleri ile çatışmaya yol açmayacak kurallar bütünü oluşturaktır.

Toplantı gösteri yürüyüş hakkının özgürlük biçimi eylemdir, harekettir. Bu koşullar yerine getirilirken kişilerin kendini tam anlamı ile ifade etmesi beklenirken, diğer taraftan ifadenin karşısında konumlanan kişilerin hakları da korunmalıdır. Bu koruma mekanizması yalnızca devletin sınırları çizmesi ile mümkündür.

Batıda Fransız Devrimi ile birlikte başlayan özgür düşünce akımı Avrupa Birliği'nin kurulması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Tarihinden ders çıkaran Avrupa devletleri

aynı acı olayları tekrar tecrübe etmemek adına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalayan devletler Avrupa sınırları dâhilinde demokrasinin temel hedefi olarak insan haklarının en iyi şekilde korunup geliştirilmesini ilke edinmişlerdir. Bunun içinde toplantı ve gösteri yürüyüşünü örgütlenme özgürlüğü ile birlikte 11. madde ile düzenlenmiştir.

Türkiye’de 1982 Anayasası ile birlikte 34. maddede kendine yer bulan toplantı gösteri yürüyüş hakkı aynı zamanda 2911 sayılı Kanun çerçevesinde detaylandırılmıştır. Avrupa Birliğine üye olma sürecinde birçok değişikliğe uğrayan bu hak, Türkiye Cumhuriyetinde ifade özgürlüğünün temel taşlarından biri olarak değişmeye ve gelişmeye devam etmektedir. Bu gelişim elbette geçmiş dönemde yaşanan toplumsal hareketler neticesinde sancılı bir değişim olarak görülebilir. Devletin bu konuda sınırlamaları daha ciddi ve özenli yapması, tarihinde var olan sorunlardan ileri gelmektedir. Bu durumların tekrerrür etmesini önlemek amacıyla devletin toplantı gösteri yürüyüş hakkı sınırlarını çizerken daha dikkatli davranması kabul edilebilirdir. Bu noktada devlet, otoriter bir rejime dönüşmeden toplantı ve gösteri hakkını gerekli yasalar ışığında sınırlandırmalıdır.

Tezimizde toplantı ve gösteri yürüyüş hakkının uluslararası sözleşmelerden olan İnsan Hakları Bildirgesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ve diğer sözleşmelerin kanun maddelerinde geçen toplantı ve gösteri hakkı ele alınmış, sözleşmelerin toplantı ve gösteri hakkına yaptığı vurgu belirtilmiştir. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyetinde geçmişten günümüze kullandığımız Anayasalar ve mevzuatlar, bunun yanında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu kararlarda daha detaylı incelenmiştir. Zira gerek ülkemizde yaptırım mekanizmasına sahip olması gerekse toplantı ve gösteri yürüyüşünü daha detaylı ve açıklayıcı şekilde sınırlandırdığı için ülkemizde ki mevzuat ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Tezin birinci bölümünde; toplantı ve gösteri kavramlarını nitelendiren temel kavramlardan bahsedilecektir. Toplantı ve gösterinin farkından, toplantının çeşit ve unsurlarından, toplantı ve gösteri hakkının dünya ve Türkiye’deki gelişiminden, son

olarak da diğer özgürlükler ile olan ilişkileri incelenecektir. Bu noktada toplantı ve gösteri hakkını ihtiva eden diğer sözleşmelere de değinilecektir fakat bu sözleşmelerin ülkemizde uygulama alanı bulamaması sebebiyle ağırlık itibariyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden söz edilecektir.

İkinci bölümde ise; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre toplantı ve gösterinin sınırlandırılması ve bu sınırlamanın sınırlarının ne olduğundan, akit devletlere düşen sorumluluklardan, demokratik toplum düzeninden, yansımalarından, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları çerçevesinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine dava konusu olmuş örnek olaylar eşliğinde sınırlamanın sınırından bahsedilecektir.

Üçüncü bölümde ise; Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasasına göre, toplantı ve gösteri hakkının objektif ve subjektif sınırlılık hallerinden, sınırlamanın sınırında geçen maddelerin değışimi ve yeni hallerinden, Anayasa Mahkemesinin bu konuda almış olduğu kararlardan bahsedilecektir.

1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1 TOPLANTI KAVRAMI

1982 Anayasasında konu ile ilgili olarak 34. maddede; herkes, önceden izin almadan silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir... Ayrıca yine konumuzun büyük bir bölümünü oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. maddesinde; herkes asayiş bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir... Şeklindeki ifadeleri ile toplantı kavramını bir nebze genel hatları ile açıklamaya çalışmıştır. Görüldüğü üzere gerek 1982 Anayasası gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde toplantı tanımı tam olarak yapılmamıştır. 1982 Anayasası toplantı tanımını 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yaparken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ise bu tanım Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu içtihat kararlarında ortaya çıkacaktır. Konunun daha iyi kavranabilmesi açısından toplantı ile ilgili bazı tanımların yapılması gerekmektedir.

2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'nun 2/a bendinde; toplantı, belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantıları şeklinde ifade edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu toplantıyı; "bireylerin bir fikir ya da amacı açıklamak için kapalı veya halka açık yerlerde toplantı, gösteri, yürüyüş gibi, hangi şekil altında olursa olsun bir araya gelmeleri olarak tanımlamıştır¹.

Fransız Danıştay'ının 1933 yılında Rene Benjamin kararında; toplanma, birtakım kişilerin ortak çıkarlarını savunmak için birbirlerine danışmak ya da birbirlerinin düşüncelerini ve kanılarını açıklamak amacıyla, geçici olarak, bir araya gelmeleri demektir². Guradze; toplantıyı, kişilerin bireysel veya kamusal çıkarlara yönelik

¹ AİHM, Christians against Racism and Fascism\ İngiltere, 16.07.1980, no.8440/78, DR 21, s.138 de belirtildiği gibi Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara 1996, s.337.

² Burdeau, Georges, *LesLibertésPubliques*, Paris 1961, s. 180 de belirtildiği gibi İlhan F. Akın, Toplanma Özgürlüğü, **İ.Ü.H.F.M.**, Cilt 30, Sayı 3-4, 1964, s. 546.

konuları tartışmak veya gösteride bulunmak amacıyla bir araya gelmesi olarak tanımlamıştır³. Toplanma; kişilerin, ortak ya da kamusal çıkara ilişkin konuları tartışmak amacıyla ya da bir gösteri düzenlemek üzere bir araya gelmesidir⁴. Veyahut toplanma, "düşünce değişiminde bulunmak veya belli ortak çıkarları savunmak amacıyla bir araya gelerek belli fikir ve kanaatler çerçevesinde kamuoyu oluşturma ya da siyasal karar organlarını etkileme ereğine" yöneliktir⁵. Yarsuvat; birçok kimsenin ortak menfaatlerini korumak veya belli görüş ve fikirleri yaymak üzere, geçici bir süre için genel yollar, parklar dışında bir araya gelmeleri olarak belirtilmiştir⁶.

Toplantı kavramı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda hareketsiz kalarak eylemsizlik⁷, yol kesme sureti ile dikkat çekme,⁸ bir yerin işgal edilmesi⁹ olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesi içinde ele alınmış olup, toplantı hakkının genişliği vurgulanmıştır¹⁰. Bu da toplantı tanımının sadece bir araya gelmekten ibaret olmadığını göstermektedir. Toplantıyı; tamamen eğlenme, sosyal aktivitede bulunma vb. sebeplerle bir araya gelmiş insan kümelerinden ayrı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Zira sinemaya giden bir topluluk; fikir yayma, düşünce değişiminde bulunma, karar organlarını etkileme gibi bir amaca sahip değildir. Amaç, sosyal çevre içerisinde hoşça vakit geçirmektir. Ayrıca yapılan aktiviteye göre, toplantının bir diğer ayrıştırıcı özelliği, toplanma herhangi bir ücrete tabi olmadığı gibi bir haktır. Kanunlar ile güvence altına alınmıştır, oysa bir eğlence yerine belli bir miktar ücret ödemek gerekir, aynı zamanda bu ücret vergilendirilir¹¹.

Bu sebeplerden dolayı genel anlamda fikir yayma aracı olarak tanımladığımız toplantı kavramını, eğlenme amacı ile toplanan insan kümelerinden ayıran bazı unsurlar vardır.

³ Ömer Anayurt, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Toplanma, Dernek ve Sendika Özgürlüğü", **Kamu Hukuku Arşivi**, Sayı 1, 2003, s. 40.

⁴ Gökçen Alpkaya, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Uygulamasında Toplanma Özgürlüğüne Hak", **A.Ü.S.B.F.D.**, Cilt 56, Sayı 3, Ankara 2001, s. 1.

⁵ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, Afa Yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul 1998, s. 223.

⁶ Duygun Yarsuvat, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri", **Sermet Matbaası**, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1968, s.34-35.

⁷ AİHM, Samüt Karabulut/Türkiye, Başvuru no: 16999/04, 27 Ocak 2009.

⁸ AİHM, Barraco/Fransa, Başvuru no: 31684/05, 5 Mart 2009.

⁹ AİHM, Cissé/Fransa, Başvuru no: 51346/99, 9 Nisan 2002.

¹⁰ Ziya Çağa Tanyar, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı", **A.Ü.H.F.D.**, Cilt 60, Sayı 3, 2011, s. 604.

¹¹ Akın, **a.g.m.**, s. 546.

Bu unsurların bir araya gelmesi sonucu toplantı kavramı, bir hak olarak ortaya çıkacaktır.

1.2 TOPLANTI KAVRAMININ UNSURLARI

1.2.1 Kişi Unsuru

Toplantı tanımlarında, toplantının birden fazla kişi ile meydana gelmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Fakat en az ya da en çok kaç kişinin bir araya gelmesi halinde toplantı oluşur? Sorunun cevabı tartışmalıdır. Bu konuda gerek Türkiye'nin gerek diğer ülkelerin içtihatlarına bakmak gerekmektedir.

1982 Anayasasında herhangi bir bilgi bulanmazken, toplantı gösteri yürüyüş hakkını düzenleyen 2911 sayılı Kanun'un 9. maddesinde " düzenleme kurulundan" bahseder... Yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden, oluşan bir düzenleme kurulu tarafından... Buna müteakiben 2911 sayılı Kanununun 11. maddesinde, düzenleme kurulu, kendi üyelerinden başkan dâhil en az yedi kişiyi toplantının yapıldığı yerde bulundurmakla yükümlüdür. 2911 sayılı Kanun'un öngördüğü kişi sayısı Türk hukuk sisteminde yedi olarak kabul edilmiştir.

Türkiye'de bir gösteri durumunda ortaya çıkan, suç teşkil eden olaylarda "toplu suç"¹² kavramı devreye girmekte, toplu suçun oluşabilmesi için de en az üç kişinin suça iştirak etmesi gerekmektedir. Bu sebeple toplantının unsurlarından biri olan kişi unsuru için CMK üç kişiden bahsetmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu hakkın tek kişi tarafından kullanılabileceğini belirtse de¹³ Avrupa'da iki ya üç kişinin varlığından söz edilmektedir¹⁴. Common Law, en az üç kişinin varlığını zorunlu kılmakta¹⁵, Alman Mahkemeleri sayısı çok az

¹² Toplu suç: Aralarında iştirak iradesi bulunmasa da üç veya daha fazla kişi tarafından işlenen suç, Ceza Muhakemesi Kanunu, 2004.

¹³ AİHM, Andersson\İsveç, Başvuru no: 12781/87, 13.Aralık.1988.

¹⁴ Tolga Şirin, **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Hakkı**, XII Levha Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Eylül 2013 s.18.

¹⁵ Esra Atalay, "Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü", **D.E.Ü.H.F.Y.**, No: 65, İzmir 1995, s. 4.

olmayan insan topluluğu şartını; Alman doktrini ise en az üç kişinin varlığını aramaktadır¹⁶.

1.2.2 Amaç Unsuru

Amaç unsuru, konumuzun başında belirttiğimiz eğlenme amaçlı bir araya gelen insan kümelerinden toplantı kavramını ayıran ana unsurdur¹⁷. Fransız Danıştay toplantının amaç unsurunu, ortak çıkarların savunulması ve fikir alışverişinde bulunulması olarak ifade etmektedir¹⁸. Toplantıyı; farklı özellik ve statülere, kültüre sahip kişilerin düzensiz biçimde geçici olarak bir sebeple bir araya gelmesinden oluşan bir insan topluluğu olan yığından da ayırmak gerekmektedir¹⁹. Toplantı ve gösteri yürüyüşü için bir araya gelen bireyler, çoğu zaman önceden tasarlanan ve kararlaştırılan bir faaliyeti yerine getirmektedir²⁰. Konser, festival, sirk gösterisi, müzikal, panayır, eğlenceye yöneliktir. Toplantının amacı olarak ifade ettiğimiz fikir alışverişi; kamuoyu yaratma, devlet otoritesi ya da insanların dikkatini çekme, eğlenme amacı ile bir araya gelen insanları ilgilendirmemektedir²¹.

1.2.3 Süre Unsuru

Süre bakımından toplantı; belli bir zaman dilimi içinde yapılan ve bunun bitiminde ortadan kalkan, devamlı olmayan bir araya gelmelerdir²². Bu özellik ile dernekler ve sivil toplum örgütlerinin toplantı kavramından ayrıştırılması sağlanmıştır. Toplantılar, ani reaksiyon sonucu ortaya çıkabilirken dernekler müşterek amaç etrafında planlı ve organize olarak bir araya gelmektedir.²³ Toplantıda bulunanlar, belirli bir süre zarfında topluluk oluşturur, toplantılarda geçici süre söz konusudur. Katılanlar arasındaki bağ, toplanma süresi içinde geçerlidir. Toplantı bittiğinde bu bağ kaybolur. Fransız Yargıtayı'nın toplanma kavramının "geçici ve anlık" bir olgu olduğuna ilişkin görüşü ile

¹⁶ Atalay, **a.g.e.**, s.4.

¹⁷ Ömer Anayurt, **Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1998, s.14.

¹⁸ Cevat Geray, "Türkiye'de Toplanma Hürriyetinin Düzenlenmesi" **A.Ü.S.B.F.D.**, No: 4, Ajans Türk Matbaası, Aralık 1959, Ankara, s. 103.

¹⁹ Güven Şeker, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Çerçevesinde Polisin Müdahale Sorumluluğu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **D.E.Ü.S.B.E.**, İzmir 2002, s. 15.

²⁰ Reyhan Sunay, "Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları", **Liberal Düşünce Topluluğu**, Ankara, 2001, s. 184.

²¹ Anayurt, **a.g.t.**, s. 15.

²² Atalay, **a.g.t.**, s. 5.

²³ Atalay, **a.g.t.**, s. 19.

İsviçre Federal Mahkemesinin toplantıların birkaç saatle sınırlı olmasına ilişkin içtihadı hakkın sınırını göstermektedir²⁴.

1.2.4 Yer Unsuru

Atalay, toplantıya katılanların fiziksel olarak aynı yerde olmalarının zorunluluğundan bahseder²⁵. Bu noktada fiziksel sınırların ne olduğu bilinmemektedir. Aynı amaca yönelmiş farklı insan topluluklarının aynı fiziksel sınırlar içinde bulunmamasından dolayı toplantı ve gösteri hükümlerine dâhil olmadıkları düşünülemez.

1.3 TOPLANTI ÇEŞİTLERİ

1.3.1 Genel ve Özel Toplantılar

Genel toplantılar ile özel toplantıları ayırmak için yararlanılan ilk ölçüt, toplantının yapıldığı yere ilişkin olmuştur. Kamuya açık, genel niteliği taşıyan yerlerde yapılan toplantılar genel toplantı sayılırken, özel mekânlarda yapılan toplantılar özel toplantı rejimi sayılmıştır.²⁶

Ancak, bu ölçüt toplantıların nitelenmesinde yetersiz kalmıştır. Öncelikle, genel yerler ikiye ayrılmıştır. Doğaları gereği genel nitelik taşıyan park, bahçe, meydan sokak gibi yerler ve tahsisleri sebebiyle genel nitelik taşıyan tiyatrolar, sinema salonları, kahvehaneler genel yerler olarak sayılabilir. Doğaları gereği genel nitelik taşıyan yerlerde özel toplantı yapmak mümkün gözükmemekle beraber, tahsisleri gereği genel yer olarak kabul edilen yerlerde özel toplantı yapmak mümkün olabilir. Bu durumda, normal olarak kamuya açık olan bir yer toplantı sırasında özel bir yer olarak kullanılmış olacaktır²⁷.

Özel toplantılar; kamu düzenini ilgilendirmedikleri, tehlikeye mahal vermedikleri için "konut dokunulmazlığı" ve "kişi güvenliğine" ilişkin hükümlere aitken genel toplantılar tehlike arz etmesi bakımından esaslı bir kolluk rejimine tabi tutulmaktadır. Özel toplantılar için söz konusu olmayan izin, bildirim, erteleme, yasaklama, zaman ve yer

²⁴ Anayurt, **Toplanma**, s. 13.

²⁵ Atalay, **a.g.t.**, s.5.

²⁶ Robert Wilkin ,Dictionnaire de droit public, Bruxelles, 1963 s.251 de belirtildiği gibi Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 35.

²⁷ Özen Ülgen, "Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü", **G.Ü.S.B.E**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s. 10.

sınırlamaları, genel toplantılarda oldukça büyük önem taşımakta ve bu nedenle Kanun'da²⁸ da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir²⁹.

Anayasa Mahkemesi kararında bu düzenlenmeyi yer, sayı, üyelik, çağırılmış olma şeklinde düzenlemiştir. Bu kriterlere göre; toplantının izin, bildirim, erteleme, yasaklama, zaman ve yer sınırlamaları ortadan kalkmakta ya da önem arz etmektedir.

Toplantının özel konut, özel salon gibi özel mekânlarda yapılması durumunda özel toplantılardan; kamuya açık genel mekânlarda yapılması durumundaysa genel toplantılardan bahsedilecektir. Ancak, bu ölçüt, soruna kısmen açıklık getirmekle beraber mutlak bir çözüm sunmamaktadır. Bir genel toplantının özel bir yerde, bir özel toplantının da kamuya açık bir mahalde yapılması mümkündür³⁰.

Toplantıya katılanların sayısında herhangi bir sınırlamanın olmaması durumunda toplantı genel, aksi halde özel olacaktır. Ancak bu ölçüt de, tam bir çözüm sunmamaktadır. Toplantıya katılanların sayısının fazla olması, toplantının genel sayılmasına bir karine teşkil etse de tek başına bir delil oluşturmayacaktır³¹. Toplantıya katılan kişi sayısının da toplantının genel-özel niteliğiyle doğrudan bir bağlantısı olduğunu söylemek mümkün değildir. Sayının çokluğu toplantının kamuya açık olduğu yönünde bir fikir teşkil edebilir. Ancak, tek başına bir ölçüt olarak kullanılması mümkün değildir³².

Bir toplantının özel kabul edilebilmesi için, toplantıya katılanların yazılı ya da sözlü olarak şahsen davet edilmiş olmaları gerekir. Ancak bu davetin, davetliyi belirtmiş yani şahsi olması; davet sahibinin istek ve iradesinin ürünü olması; toplantıya girişin kontrol altında bulundurulması gerekmektedir³³. Toplantının yapıldığı yere davetli olmayan kişilerin serbestçe girebilmeleri de toplantının özel toplantı olarak kabul edilmesine engel teşkil edecek bir husustur. Aynı şekilde, toplantıda yapılanların dışarıdan

²⁸ AYM, 08.04.1963, 1963/16 E., 1963/83.

²⁹ Ali İşgören, **Avrupa Birliği Sürecinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005 s.62.

³⁰ Yarsuvat, **a.g.t.**, s. 36.

³¹ İşgören, **a.g.e.**, s. 63.

³² Ülgen, **a.g.t.**, s. 11.

³³ İşgören, **a.g.e.**, s. 63.

izlenememesi, duyulmaması da toplantının özel olarak nitelenmesinde dikkate alınmaktadır³⁴.

1.3.2 Ani ve Planlı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Toplantı kavramının unsurları arasında organizasyon unsurunu zorunlu bir unsur olarak kabul eden yazarlar ani toplantı - planlı toplantı şeklinde bir ayrıma gitmemişlerdir. Ani toplantılar, önceden hiçbir bildirimde bulunulmadan, kendiliğinden ve aniden oluşan bir grubun yaptığı toplantı olarak tarif edilebilir³⁵. Sürekli olarak toplum huzurunu bozan bir eğlence mekânı önünde, rahatsız olan vatandaşların verdiği anlık tepki ve toplanmaları ani toplanma olarak nitelendirilebilirken, aynı toplanmayı toplantı unsurları içinde birbirlerine haber vererek örgütlenmeleri şeklinde bir araya gelmeleri ise planlı toplantı olarak addedilebilir.

Acele toplantılar da kanunda öngörülen bildirim süresine uyma yükümlülüğünün yerine getirilmesi oldukça zordur. Bildirim süresi içinde yapılacak ani toplantı "ani toplantı" olmaktan çıkacaktır. Bildirim süresi için beklenecek zaman, olayın etkisini kaybedip verilen anlık tepkilerin reaksiyonunun düşmesine neden olacaktır.

1.3.3 Açık ve Kapalı Yer Toplantıları

2911 sayılı Kanun, açık ve kapalı toplantı türlerini gerek kamu güvenliği açısından gerekse kolluk kuvvetlerinin müdahalesinin zorlaşmasını önlemek amacı ile ayrı değerlendirmiştir. 2911 sayılı Kanun'un 7. maddesi; açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşlerin güneş batmadan önce dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantıların ise saat 24.00'e kadar yapılabilir olduğunu açıkça vurgulamaktadır. Aynı Kanun'un 26. maddesi; kapalı yer toplantılarında, ses yükseltici alet veya araçlarla dışarıya yayın yapılamaz yasağını belirtir. Fakat Kanun'da açık yer ve kapalı yer tanımı yapılmamıştır. Bu konuda yazarların görüşlerinden yola çıkarak bazı bilgiler edinilebilir.

Yarsuvat, bu konuda, "kapalı yer" kavramının geniş yorumlanması gerektiğini, her tarafı kapalı olmasa dahi, girişin denetlenip denetlenmediği, katılanların niteliği,(özel durumları) ve toplanılan yerin dışarıyla ilişkisinin kesilip kesilmediği gibi hususlar

³⁴ Ülgen, **a.g.t.**, s. 12.

³⁵ Atalay, **a.g.t.**, s. 53.

dikkate alınarak, her somut olayın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür³⁶.

Kapalı yer kavramının geniş anlamda ele alınmasını savunan yazarlar, her tarafı kapalı olmasa bile girişin kontrol edilip edilmediği, toplantıya iştirak edenlerin amaçları ve dış bölüm ile akışının kesildiği hususları göz önüne alarak her olay için farklı hususların söz konusu olduğunu belirten yazarlar³⁷ bu görüşe destek vermektedir. Bunun yanı sıra, Yarsuvat'ın yaptığı tanımdan yola çıkılarak belirlenen özelliklerin tartışmalı olduğu durumlarda, yapılan toplantının kapalı yer toplantısı olmayacağı görüşünü belirten yazarlar da vardır³⁸.

Bir diğer tartışma konusu ise mekânın etrafının dışarıdan içeriye gösterip göstermemesi konusudur. Füssleîn, toplantı yapılacak yerin dışarıdan görülemeyecek şekilde duvarlarla çevrili olmasının zorunluluğuna katılmamıştır³⁹. Bir diğer görüş ise kapalı yer toplantılarının ancak iştirak edeceklerine yönelik olması nedeniyle bunun dışarıya belirgin bir şekilde yansımaması gerektiğini savunmuştur⁴⁰.

1.4 GÖSTERİ KAVRAMI VE TOPLANTI KAVRAMI İLE FARKLARI

Sözlük anlamı ile gösteri; bir istek veya karşı görüşün, halkın ilgisini çekecek biçimde topluca ve açıkça yapılması, birinin, bir topluluğun kendi duygusunu gösteren sözü veya davranışdır⁴¹. Gösteri ve yürüyüşler; siyasal, sosyal, kültürel, mesleki veya ekonomik konularda bir isteği dile getirmek veya herhangi bir kararı, düzenleme veya uygulamayı protesto etmek, bir tavır koymak gibi amaçlarla yapılabilmektedir⁴².

2911 sayılı Kanun'un 2/b bendinde, gösteri yürüyüşü; belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüş, bir mahkeme

³⁶ Yarsuvat, **a.g.t.**, s. 40.

³⁷ Geray, **a.g.e.**, s. 105, Yarsuvat, **a.g.t.**, s.40, İsgören, **a.g.e.**, s.66.

³⁸ Salih Tanyeri, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Rejimi", **Türk İdareciler Derneği**, Y.1959-30 s.79, Şevket Ozanalp, **İdare Hukukunda Toplanma Hürriyeti-Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957, s. 37.

³⁹ Füsslein- Die Grundrechte, s.445 de belirtildiği gibi Atalay, **a.g.e.**, s.57.

⁴⁰ Anayurt, **a.g.e.**, s.35.

⁴¹ (Erişim) <http://tdk.gov.tr>, 27.11.2015.

⁴² İbrahim Ö. Kaboğlu, "Kolektif Özgürlükler", **D.E.Ü.H.F.Y.**, Diyarbakır 1989 s.63.

kararında geçen ifadelerle ise, belirli gayelerle genel yollar üzerinde gösteri mahiyetini taşıyacak bir yürüyüşe geçmek, takip olunacak yol üzerinde gayelerini anlatacak şekilde konuşmalar yapmak ve yazılı pankartları okunacak şekilde halka göstermek gibi hareketlerin yapılmasıdır⁴³.

Gösteri yürüyüşünün içeriği çoğu kez siyasi olmakla birlikte sosyal ve ekonomik alanda bireylerin iradelerinin duyurulması amacıyla da düzenlenir⁴⁴. Süreli ve geçici olarak karşılaşma, sürekli bir ilişki kurmama, ortak bir amaç ve isteğin varlığı; belli bir işi yürütmek, bir konuda görüş birliğine varmak, ortak yarar sağlamak için düşünce açıklamak, değerlendirmek, yaymak ve benimsetmek amacı; silahsız ve saldırsız olma, önceden örgütlenme, gösteri ve yürüyüşlerin başlıca öğeleridir⁴⁵. Toplantının unsurları, gösteri yürüyüşünün niteliğine ters düşmedikçe burada da geçerlidir⁴⁶.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesi gösteri yürüyüşü kavramına yer vermese de verdiği kararlar doğrultusunda gösteri kavramının toplantı kavramı yanında düzenlendiği açıkça görülmektedir. Toplantı özgürlüğü, bireylerin bir fikir ya da amacı açıklamak için kapalı veya halka açık yerlerde toplantı, gösteri, yürüyüş vb. hangi şekil altında olursa olsun bir araya gelmeleri demektir⁴⁷.

Gösteri yürüyüşleri bir nevi toplantı yürüyüşü olarak değerlendirilebilir. Fakat toplantının unsurlarını taşıması gerekmektedir. İki kavramda yan yana kullanılsa bile kavram olarak birbirinden ayrılır. 1982 Anayasası ve 2911 sayılı Kanun da bu kavramları ayrı olarak ele almıştır.

Gösteri yürüyüşü, kamuya açık alanlarda dikkat çekici görseller ve eylemler sonucu meydana gelir. Slogan atma, alkışlama, sessiz yürüyüş, megafon kullanma, sorunları betimleyen pankartlar taşıma şeklinde gerçekleşir. Toplantı ise kapalı alanlarda ve karşılıklı etkileşim şeklinde yapılır. Bir diğer ayrıntı ise gösteri yürüyüşü ele alınan sorunu geniş kitlelere yaymak ve bu sorun için ciddi manada kamuoyu oluşturmaktır. Toplantıda ise zaten bir sorun vardır ve bu sorunun varlığından kişiler haberdardır. Toplantı bu sorunu çözmek, kişiler ile ortak paydada buluşup çözüm önerileri aramak

⁴³ İstanbul 5. Asliye Ceza Mah. E.64/803, 23.12.1964.

⁴⁴ Atalay, **a.g.e.**, s. 7.

⁴⁵ İlhan F. Akın, **Temel Hak ve Özgürlükler**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1968 s.148.

⁴⁶ Atalay, **a.g.e.**, s. 7.

⁴⁷ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 367.

için yapılır. Örneğin; 1924 Anayasasında 6761 sayılı Kanun ile "gösteri yürüyüşünde nutuk söylenmez, umumi konuşma ve propaganda yapılamaz ancak yürüyüşün mevzu ve maksadı dövizlerle belirtilebilir" şeklindeki hüküm bu ayrımı ortaya koymuştur⁴⁸.

Gösteride daha çok dikkat çekme amacı varken, toplantı dikkat çekilen bir konuyu daha geniş kitlelere yaymak ve sorun çözümü için görüş birliğine varma amacı taşımaktadır. Oysa gösteri, konuya daha çok taraftar toplama, konunun haklılığının üst düzey yetkililere duyurulması gibi daha ideolojik bir amaç taşıyabilir. Toplantıların da ideolojik amaçları olabilmektedir.

1.5 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI BELGELERE GEÇİŞİ

1.5.1 Toplantı ve Gösteri Hakkının Dünyada Gelişimi

Günümüz çağdaş demokrasileri bu kazanımlarını yüzyıllar içinde tecrübe edinerek bu zamana gelmişlerdir. Geçmişte yaşanan isyanlar, kralların verdiği tepkiler, bireylerin kötü koşulların yok olması talebi ya da özgürlüklerin katı biçimde kısıtlanması bazı ülkelerde göz ardı edilebilirken bazı ülkelerde ciddi tepki çeken sonuçlar doğurmuştur⁴⁹.

Gerek eski Yunan devletlerinde kölelik sistemi ile yok edilen insan hakları düşüncesi gerekse ileriki dönem feodal sistemlerinde kişinin topraksız köylü olarak adlandırılması bu dönemlerin koşulları itibari ile insan haklarından bahsedilememesine sebebiyet vermiştir⁵⁰.

Toplanma özgürlüğünün kabul gördüğü ilk ülke; İngiltere kabul edilebilir. İngiltere'de yazılı yazısız kanunların dışında soyut özgürlük düşüncesi vardır. Yasaklanmayan her şey yapılabilir şeklinde bir inanış süregelmiştir. Fakat konuşma özgürlüğü gibi toplanma özgürlüğü de İngiltere'de anayasa güvencesi altında değildir⁵¹.

⁴⁸ Şeref Ünal, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeler**, T.B.M.M. Yayınları., No: 89, TBMM Basımevi, Ankara, 2001 s.285.

⁴⁹ Yusuf Şevki Hakyemez, "Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları", **A.Ü.S.B.F.D.**, 57-2, 2002 s.18.

⁵⁰ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1993, s.19-21.

⁵¹ Frank Shackleton *The Law and Practice of Meeting*. Fourth edition 1958, s. 2 de belirtildiği gibi Akın, **Toplanma**, s. 548.

İngiltere’de 1769 yılı gösteri özgürlüğünün başlangıcı kabul edilir. Bu tarihte bazı İngilizler seslerini duyurmak amacı ile toplanmaya başlamıştır. Lakin İngiltere koşullarında anlamsız bir çabadır, çünkü bu görev parlamentoya verilmiştir. Halkın sesini duyurmak için toplantı yapması parlâmentoya karşı gelmektir, mevcut yasalar ise buna engel olamamıştır. Bunu engellemek için yeni bir yasanın varlığı şarttır. Pitt’in teklifi ile "Riot Act" kabul edilmiştir. Riot Act'a göre, 50 kişiyi aşan bir toplantı, bu toplantıda bulunan yargıçça doğrudan doğruya yasaklanabilecek, öte yandan 12 kişiyi aşan toplantıların yasaklanabilmesi için, bu toplantılarda karışıklık çıkarma amacının güdüldüğü açıkça belirmiş olması gerekecektir. 1817 yılında "Seditious Meeting Act" yapılmış ve parlâmentonun toplantı yaptığı esnada, Westminster Hall’ün bir mil yakınında 50 kişiden fazla kimsenin toplanması yasaklanmıştır. Ayrıca 1908 yılında "Local Authorities Act" ile basın mensuplarının toplantılara katılmaları bu yasa ile düzenlenmiştir⁵².

İngiltere’de yazılı kanunlar bulunmadığı için bazı sonuçları yargı içtihatlarından çıkarmak gerekir. Örneğin; "hiç kimsenin, sahibinin iznini almadan, başkasının toprakları üzerinde ya da sabaha karşı etrafı evlerle çevrili bir avluda toplantı düzenlemeye hakkı yoktur". Bu karar yazılı olmasa da İngiliz mahkemelerinin verdiği hüküm doğrultusunda uygulanmıştır.⁵³

Toplanma özgürlüğünün ilk sınırı, düzeni bozma konusunda Wise- Dunning olayında görülür. Wise, Liverpool’da Protestanlığı savunurken Katoliklerin yoğun olduğu bölgede toplantılar yapmış, bu toplantılarda da Katolıklere hakaret etmiş ve uygunsuz davranışlarda bulunmuştur. Dunning ise düzenin yeterince sağlanmadığını öne sürerek dava açmıştır. Liverpool yargıcı, Dunning’i haklı bularak toplantıları yasaklamıştır. Wise ise bu kararı yüksek mahkemeye temyiz etmiştir. Yüksek mahkeme konunun din temelli bir bölüşüm olacağını, bu toplantılara devam edilmesi halinde çıkacak olayların ülke çapında yayılacağı görüşünü bildirerek Liverpool yargıcını haklı bulmuş, Wise’in başvurusunu reddetmiştir⁵⁴.

Toplanma özgürlüğünün ikinci sınırı ise ulaştırma yollarında toplantı düzenlenemeyeceği konusunda Beatty- Gillbank davasıdır. Salvation Army; dini

⁵² Bkz; Frank Skackleton: The Law and Practice of Meeting, Fourth edition, 1958, s. 2.

⁵³ Akın, **Temel**, s. 549.

⁵⁴ Akın, **Temel**, s. 549.

duyguları geliştirmek, yardım toplamak amacı ile kurulmuş bir dernektir. Kendilerine Skeleton Army ismini veren bir grup; Salvation Army'nin toplantılarını engellemekte, huzur bozan davranışlar içinde eylem yapmaktadır. Çok geçmeden Skeleton Army toplantıları yasaklansa da grup sokaklardan çekilmemiştir. Gruptan bazı kişiler gözaltına alınmıştır. Beatty'yi isimli şahıs yüksek mahkemeye başvurur. Yüksek mahkeme; Skeleton Army nezdinde Beatty suçlu bulsa da verdikleri kararın o dönem içinde hukuksal bir zemini yoktur. Bunun için de olayı, sokak ve meydanlarda yapılan toplantı yönünden ele almışlardır. İngiliz hukuku; ulaştırma yollarının halkın gelip gitmesine ayrılmış olduğunu, ulaştırma yolları "ulaşım" amacı dışında kullanılamaz hükmüne vardıktan sonra, ulaştırma yollarında hiçbir karşı koymaya uğramaksızın toplanıldığı görülmüşse de halkın sokaklarda sosyal, siyasî, dinî bir sorunu tartışmak için toplantılar düzenlemeye hakkı yoktur şeklinde karar vermiştir⁵⁵.

Toplanma özgürlüğünün üçüncü sınırı ise sınırlamanın sınırı olarak ele alınabilir. Bu olay için Duncan-Jones davası örnek teşkil eder. Duncan, 30 arkadaşı ile birlikte İşsizleri Yetiştirme Merkezinin önünde bir toplantı yapmak istemişti. Olay gerçekte olduğu sırada polis memuru Jones bu toplantının 175 yard ileri bir alanda yapılmasını istemiştir. Fakat Duncan ve arkadaşları bu isteği geri çevirip toplantıya devam etmiştir. Bunun sonucunda Duncan, gözaltına alınıp 40 şiling para cezasına çarptırılmıştır. Duncan'ın, temyiz mahkemesine gitmesi ile birlikte olayın incelenmesi ve Duncan'ın ulaşım yolunda, düzeni bozmadığı fakat İşsizleri Yetiştirme Merkezinde bazı karışıkların ortaya çıktığını, bunun da polise bildirildiği öğrenilmiştir. Mahkeme, Duncan'ın bu toplantıyı yapmadan önce olay çıkma ihtimalini öngördüğünü bu konuda herhangi bir adım atmadığını hatta olay çıkmasını istediğini belirtmiş ve Duncan'ın başvurusunu reddetmiştir.⁵⁶

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere İngiltere'de toplanma özgürlüğü birçok yasa ile güvence altına alınmıştır. Fakat suç potansiyelinin olduğu ya da caddelerin işgal edildiği toplantı türleri yargıçlarının kararı ile derhal dağıtılabilmektedir. Günün koşullarında toplantı ve gösteri özgürlüğünün gereklilikleri ve sınırlılıkları mahkeme içtihatları ile

⁵⁵ Skackleton, a.g.e., s.2 de belirtildiği gibi Akın, **Toplanma**, s.550.

⁵⁶ Akın, **Toplanma**, s.550.

birlikte detaylı biçimde ele alınmış bu sonuçlara göre yeni kanunların yapıldığı gözlenmiştir.

Fransa'da, Fransız Devrimi'nden önce herhangi bir toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında söz edilemez. Ancak 14 Aralık 1789 tarihli yasanın 62. maddesi yurttaşlara, karmaşıklığa yol açmadan ve silâhsız olarak toplanıp bildiri ve dilekçe yazmak hakkını tanımıştır. 1791 yılında ise anayasal güvence altına alınmıştır. Bu özgürlüğün durumun siyasal şartları göz önüne de alınarak keyfi kullanımı sonucunda, Anayasasının 361. maddesiyle toplantılar tamamen yasaklanmıştır. Ayrıca, Ceza Kanunu'nun 291. maddesi, hükümetin izni alınmaksızın yapılacak yirmi kişiyi aşan toplantıların cezalandırılacağı hükmünü koymuştur⁵⁷.

30 Haziran 1881 tarihinde toplantı özgürlüğünü açıkça benimseyen ilk yasa yapılmıştır. Bu yasanın birinci maddesinde "genel toplantılar serbesttir" denmiştir. Ne var ki 2. Dünya Savaşının başlaması ile birlikte bu yasa tam anlamı ile uygulanamamıştır. 23 Ekim 1935 tarihinde çıkarılan Kararname, ulaştırma yollarında toplantıyı engellemek amacı ile çıkarılmış, bu arada her türlü toplantı da izne bağlanmıştır. Savaşın sonuna yaklaşılırken 9 Ağustos 1944 tarihli kararname ile 1881 rejimi yeniden yürürlüğe girmiştir. 1881 Yasasının 8. maddesine göre, bir toplantının yapılabilmesi için önce bir başkan ve iki yardımcısından meydana gelecek bir büro kurulacaktır. Kararnamenin 9. maddesine göre; bu büro toplantının düzenli geçmesini sağlayacak, çıkabilecek herhangi bir karışıklığı önleyecek, ayrıca her toplantıda yetkili bir memur bulundurulacaktır. 6. maddeye göre, kamu ulaştırma yollarında toplantı yapmak ve toplantıları gece saat 23'ten sonra sürdürmek yasaktır, ifadelerine yer verilmiştir⁵⁸.

1881 Yasası, toplantıları tam anlamıyla özgür bırakıyordu. Bildirim zorunluluğu kaldırılmıştı. Bu özgürlük ortamı, tezimizin konusunu da oluşturan toplantı ve gösteri hakkının sınırlarının da temellerini oluşturmaktadır. Kamu güvenliği ile özgürlüklerin çatışması konusunda ne yapılacaktı? Toplantının derhal dağıtılması mı gerekir yoksa demokrasinin bütün unsurlarından faydalanıp en son çare olarak toplantı dağıtılacak mıydı? Fransız Danıştay'ının bu konuda vermiş olduğu karar René Benjamin kararına bakmak gerekmektedir.

---

⁵⁷ Akın, **Toplanma**, s.552.

⁵⁸ Akın, **Toplanma**, s.554.

Fransa Nevers şehrinde düzenlenen edebiyat konferanslarında konuşmacılardan biri Rene Benjamin'dir. Kendisi bir kitabında öğretmenlere çok ağır eleştirilerde bulunmuş, sert ifadeler kullanmıştır. Nevers şehri öğretmenler derneği bu toplantıyı yaptırmayacaklarını gerek şehrin Belediye Başkanına gerekse basın ve afiş yoluyla halka bildirmiştir. Bu durumda Belediye Başkanı toplantıyı kamu güvenliği gerekçesi ile yasaklamıştır. Karşı hamle olarak ise toplantıyı düzenleyenler, ücretsiz davetiyeler dağıtarak toplantının özel nitelikte olduğunu ve özel nitelikli toplantı sayılacağını bildirmiştir. Bu hamleye karşılık olarak ise Belediye Başkanı özel nitelikli olan toplantıyı da yasaklamıştır. Bunun üzerine Benjamin, olayı mahkemeye taşımıştır. Danıştay, Belediye Başkanını haksız bulur. Öncelikle öğretmenlerin bu toplantıya izin vermeyeceğiz demesinin kamu güvenliğini ihlal anlamına gelmediğini vurguladılar. Belediye Başkanın gerekli önlemleri almadan toplantıyı yasakladığını, gereken çabayı göstermediğini belirttiler. Sonuçta Danıştay, Belediye Başkanının vermiş olduğu iki kararı da haksız bularak kaldırmıştır⁵⁹.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, toplantı özgürlüğü açıkça, dilekçe hakkının yanında düzenlenmiştir. 1774 yılında barışçıl yollarla toplanma, sorunları görüşme ve dilekçe verme hakkı ilk kıtasal kongrede kabul edilmiştir. 1787 yılında yapılan Anayasa Kongresi sonucu eyaletlerin onayına sunulan Anayasaya Virginia, North Carolina, New York, Maryland eyaletleri dilekçe ve toplantı haklarının korunmasını içeren ek maddeler ekletmişlerdir⁶⁰.

Alman İmparatorluğu'nun tamamı için geçerli ilk temel haklar listesi 1919 Weimar Anayasası ile getirilmiştir. Weimar Anayasası'nın temel özelliği, XIX. yüzyılın özgürlüklerine ilişkin bütün birikimini toplayıp yansıtması ve kendinden sonra gelen belgelere de yol göstermesidir⁶¹.

---

⁵⁹ Akın, **Toplanma**, s.555.

⁶⁰ Atalay, **a.g.t.**, s. 33.

⁶¹ Mehmet Akad, **Genel Kamu Hukuku**, Filiz Kitapevi, İstanbul 1997, s.185.

1.5.2 Toplantı ve Gösteri Hakkının Türkiye'de Gelişimi

1.5.2.1 1921 Anayasası Öncesi Dönem

Osmanlı-Türkiye anayasal gelişmelerinde Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı gibi ilk anayasal belgelerde bu hakka rastlanılmamıştır. İlk Osmanlı Anayasası olan 1876 Kanun-i Esasisi büyük ölçüde Belçika Anayasasından esinlenerek hazırlanmış olsa da toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına yer verilmemiştir. Zaten söz konusu Anayasa, 2. yılı dolmadan II. Abdülhamit tarafından askıya alınmıştır. Ancak 1908-1909 devrimi sırasında düzenlenen büyük mitingler ve devrimcilerin başarıya ulaşması ve bunun ürünü olarak da 30 yıl boyunca kapalı tutulan parlamentonun açılması, köklü bir anayasa değişikliği yapılmasına yol açmıştır. 1876 Kanun-u Esasisi ile Osmanlı vatandaşlarına tanınan hak ve özgürlükleri 1909 değişiklikleriyle genişletmiştir⁶². İkinci Meşrutiyet'in kazanılmasında, baskı döneminin son bulması için uğraş verenler toplanma ve dernekleşme özgürlüklerini yasaya sokmuş, Meşrutiyet amacına ulaşmıştır⁶³.

1909 değişikliği ile Anayasaya eklenen 120. madde ile “Osmanlıların toplanma hakkı” güvence altına alınmıştır. Madde Osmanlıların toplanma hakkını, “Kanun-u Mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir” şeklindeki ifadesiyle yasalara uygun olarak toplanma hakkı bütün Osmanlı unsurlarına tanınmıştır. Sözü edilen “Kanun-u Mahsusa” İçtimaat-ı Umumiye Kanunu (Genel Toplantılar Kanunu) adı ile 09.06.1909 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. İçtimaat-ı Umumiye Kanunu 1881 tarihli Fransız Kanunu esas alınarak hazırlanmış olduğundan, oldukça özgürlükçü düzenlemeler içermektedir⁶⁴. Bu kanunun o dönem için liberal bir kanun olduğu kabul edilmektedir⁶⁵. Bununla birlikte toplantılarda bildirim sistemi kabul edilmiştir⁶⁶.

Kanun'da bunların dışında yer alan tedbirler ise; toplantıdan en az 48 saat önce iki kişi tarafından imzalı ve toplantının günü, saati ve yerini gösteren bir beyannamenin

⁶² Yavuz Abadan, Bahri Savcı, “Türkiye’de Anayasal Gelişmelere Bir Bakış”, A.Ü.S.B.F.Y., Ankara, 1959, s. 326.

⁶³ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1992 s. 196.

⁶⁴ Anayurt, **Toplanma**, s. 103-104.

⁶⁵ Ülkü Azrak, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Anayasa ve Uyum Yasaları”, T.B.B.Y., No:50, Ankara, Ağustos 2003, s. 242.

⁶⁶ Cemal Aygen, “Toplantı Hürriyeti, Yüzüncü Yıl Armağanı”, A.Ü.S.B.F.D., 1959, s.296.

mahallin en büyük mülki amirine verilmesi, toplantıda hükümet tarafından bir memurun bulundurulması, toplantının genel yollar üzerinde veya devlet reisi sarayı ile toplu buldukları sırada Ayan ve Mebusan Meclisleri binalarının 3 kilometre içinde açık mahallerde yapılmaması şeklinde sıralamak mümkündür: bunun dışında Kanun toplantısının yürütülmesinde üç kişilik idare heyeti kurulmasını da şart koşturmaktadır⁶⁷.

İçtimaat-ı Umumiye Kanunu'nda kanunsuz toplanmalara karşı herhangi bir yaptırım bulunmaması ve kanunun eskidiği düşüncesi ile birlikte ‘‘Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat’’ adlı ek kanun kabul edildi⁶⁸. On iki madde halindeki bu kanunla, genel yollar üzerinde halkın velveleye toplanması ve bu hal ile dolaşması ‘‘tecemmu’’ olarak nitelendirilmiş ve silahlı veya kamunun huzur ve rahatını bozacak surette silahsız toplantılar yasaklanarak hükümet kuvvetlerine bunların zorla dağıtılması yetkisi tanınmıştır⁶⁹. Daha sonra ise, tek maddelik ‘‘İçtimaat-ı Umumiye Kanunu Müzeyyel Kanunu Muvakkat’’ çıkarılarak hükümete ve kolluk kuvvetlerine asayiş bakımından sakıncalı bulunan toplantıları yasaklama görevi verilmiştir. İçtimaat-ı Umumiye Kanunu'nun hükümleri bu tek madde ile sınırlandırılmıştır⁷⁰.

1.5.2.2. 1921 Anayasası Dönemi

Türkiye Cumhuriyetinin ilk anayasası 1921 Anayasasıdır. 24 maddeden oluşur. Bu Anayasada temel hak ve özgürlükler gibi kavramlar yer almamıştır. Çünkü bu Anayasa savaş anayasası olarak değerlendirilir. Kurtuluş Savaşı zamanında yapılan Anayasanın amacı, düşman güçlerini kısa sürede yenilgiye uğratmak için bürokratik engellerin aşılması olarak değerlendirilebilir.

Ortaya çıkışının ana unsuru, geçmiş dönemlerin çıkarımları olan Kanuni Esasi'nin yeni kurulan Cumhuriyet ve onun kurumlarına yeterince karşılık gelmemesi ve Kurtuluş Savaşı koşullarında siyasal atılım için yeni bir anayasa ihtiyacıdır⁷¹.

⁶⁷ Şener Güngör, ‘‘Toplantı ve Gösteri Yasasının Eski ve Yeni Düzenlemelerinde Suç ve Ceza Kavramlarının Karşılaştırılması’’, **Y.D.**, Cilt 13, Ocak-Nisan 1987 s.61.

⁶⁸ İşgören, **a.g.e.**, s.34.

⁶⁹ Atalay, **a.g.t.**, s. 36, Kadrettin Oğuzalcı, **Meriyetteki Osmanlı Mevzuatı**, Umay Yayınları, İstanbul 1953, s.5.

⁷⁰ Ozanalp, **a.g.e.**, s.14.

⁷¹ İşgören, **a.g.e.**, s.35.

1.5.2.3. 1924 -1962 Anayasası Dönemi

1924 Anayasası temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi konusunda Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinden esinlenilmiştir⁷². 1921 Anayasasının 1924 değişiklikleri ile birlikte toplanma hakkı, tabi hak olarak sayılmış fakat düzenlenmemiştir. Yasanın 70. maddesi; "kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, ... Toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hak ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarından... " 79. madde ise; ... Mülk edinme ve hak ve mal kullanmanın, toplanmaların, derneklerin ve ortaklıkların serbestlik sınırı kanunlarla çizilir demektir. Bu maddelerde toplantı hakkından bahsedilmiş hatta yasa ile sınırları dahi çizilmiştir ne var ki içerik yönünden herhangi bir açıklama getirilmemiştir. Anayasada sınırlama hükümleri yer almamıştır, oysa kamu özgürlüklerinin kanun ile istendiği gibi sınırlandırılabilirdi kabul görmüştür. O dönem için bir Anayasa yargısı ve Anayasa Mahkemesi olmadığı için, bu dönemde anayasa ihlalleri yaşanmıştır⁷³. Bu kanun ile birlikte, sadece idari karar aleyhine Danıştay'da iptal davası açma durumu söz konusu olmuştur⁷⁴.

Anayasada toplanma özgürlüğünden bahsedilmesine rağmen, 1946 yılına kadar herhangi bir yeni kanun yapılmamıştır. 1946 yılına kadar "İçtimat-ı Umumiye Kanunu" varlığını sürdürmüştür. Fakat kendine uygulama sahası içinde yer bulamamıştır⁷⁵. 10.06.1946 tarihinde yapılan bir yasa ile "İçtimat-ı Umumiye Kanununa Müzeyyel Kanunu Muvakkat" yürürlükten kalkmış, böylelikle "İçtimat-ı Umumiye Kanunu'nun" hür iradesine geri dönmüştür⁷⁶. Muhalefetin zamanla gücünün artmasında, "İçtimat-ı Umumiye Kanunu'nun" özgürlükçü yapısı muhalefetin örgütlenmesinde etkisinin olduğu kabul edilmiştir⁷⁷.

1950 seçimlerinden tek parti olarak çıkan Demokrat Parti, özgürlükler ortamını sağlamaya çalışsa da toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kâğıt üstünde kaldığı

⁷² Ömer, Anayurt, "1924 Anayasa'sında Temel Hak ve Özgürlükler", **G.Ü.H.F.D.**, Cilt: VII, Haziran Aralık 2003, s. 161.

⁷³ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1995, s.126.

⁷⁴ Aygen, **a.g.m.**, s.253.

⁷⁵ Anayurt, **Toplanma**, s. 107.

⁷⁶ Anayurt, **Toplanma**, s. 108.

⁷⁷ Alp Kuran, **Kapalı İktidar**, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Yayınları, İstanbul, 1962, s.62.

görülmektedir⁷⁸. Özgürlüklerin Demokrat Partiye zarar vermeye başlaması, muhalefetin güçlenmesi Demokrat Partinin bir takım önlemler almasına sebep olmuştur⁷⁹.

29.07.1953 tarihinde kabul edilen 6187 sayılı Vicdan ve Toplanma Özgürlüğü Korunması Hakkında Kanun ile Demokrat Partinin aldığı önlemlerin birincisidir. Toplam 6 maddeden oluşan kanunda amaç, laiklik karşıtı gösterilerin önüne geçmek olarak vurgulanmıştır⁸⁰. Kanun'un 4. maddesinde "muayyen maksatlı açık ve kapalı yer toplantılarında her ne suretle olursa olsun kavlen ve fiilen hakaret ve tecavüzde bulunulması veya toplantının huzur ve sükûnunun ihlal edilmesi hallerinde... Failler hakkında cezai kovuşturma cihetine gidilecektir" hükmü geçmekle birlikte idarenin keyfi tutum ve davranışlarının önü tamamıyla açık bırakılmıştır⁸¹.

Demokrat Parti döneminde, 27.06.1956 tarihinde 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Kanun, "İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ile Tecemmuat Hakkında Kanun-u Muvakkat'ı" yürürlükten kaldırarak baskıcı rejimin işaretlerini vermiştir. Bu kanun ile birlikte toplanma özgürlüğünün en sert şekilde kısıtlandığı, mukavemet halinde çok ciddi yaptırımların olduğu görülmektedir.

6761 sayılı Vicdan ve Toplanma Özgürlüğü Korunması Hakkında Kanun'un 3. maddesine göre; ... Toplantı yapılabilmesi için mahallin en büyük mülki amirinden izin almak gerekmektedir. Maddenin mülki amirin "toplantıya veya gösteri yürüyüşüne müsaade edilip edilmediğini... İdare, izin verip vermeme konusunda serbest bırakılmış, hatta daha da ileri gidilerek izin verilmemesinin gerekçesini bildirme konusunda herhangi bir yükümlülük getirilmemiştir⁸².

Kanun'un 7. maddesine göre; açık yer toplantıları güneşin doğuşundan güneşin batışına kadar olan sürede yapılabilecekken kapalı yer toplantıları sabah saat 8.00'den aksam

⁷⁸ Tanör, **Osmanlı**, s. 319.

⁷⁹ Anayurt, **Toplanma**, s. 108.

⁸⁰ Coşkun Dünder, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve 171 Sayılı Kanun", **A.A.D.**, Y.1970-14 s. 54,55.

⁸¹ Sahir Erman, "Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanuna Dair Bazı Mütalaalar, **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: XXVII, sayı 7-8, s.344, 345.

⁸² Yarsuvat, **a.g.t.**, s.93.

saat 24.00'e kadar yapılabilecektir. Bu noktada önceki sayfalarda tartıştığımız toplantının süre ve açık-kapalı yer toplantıları unsurları bu maddeye konu olmaktadır. Zira kapalı alanlarda toplantı sabah 8.00-24.00 arası yapılabilecekken, açık yer toplantıları için güneşin doğuş ve batışı şartı getirilmiştir.

Kanun'un 12. madde ise; "her ne suretle olursa olsun tezahürat veya gösteri veya protesto maksadıyla yahut maksadı mahsusa müstenit olarak toplanılması veya böyle bir toplantıya sebebiyet verilmesi veya hazırlanması yahut bu hususta zabıtaca alınan tedbirlere riayet olunmaması... Hükmü geçmektedir.

Kanun'un 13. maddesi, kanuna aykırı toplantıların nasıl dağıtılacağından bahseder. Buna göre Hükümet Komiseri veya mahallin en büyük mülki amirinin tayin edeceği memur, topluluğun dağılması için bir ihtarda bulunacak, topluluk dağılmazsa mevcut imkân ve araçlardan yararlanılarak topluluk dağıtılmaya çalışılacak, yine de dağılmazsa hedef gözetilmeksizin silah kullanmak suretiyle topluluğun dağıtılması sağlanacaktır.

1956 tarihli 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun, 1953 tarihinde kabul edilen 6187 sayılı Vicdan ve Toplanma Özgürlüğü Korunması Hakkında Kanun'un getirmiş olduğu sınırlandırmaları daha da genişletmiş, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını kullanılamaz hale getirmiştir. En önemlisi toplantı ve gösterilen engellenmesi tamamen idarenin keyfiyetine bırakılmış, Osmanlı Dönemi'nde dahi görülmeyen, izin sistemine geçilmiştir. İzin sistemi o dönemde pek çok keyfi uygulamaya sebep vermiştir⁸³.

1.5.2.4 1961-1982 Anayasası Dönemi

Demokrat Partinin uygulamaları 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile son bulmuştur. 1961 Anayasası için önce askerlerden oluşan Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Anayasa sürecine dek geçici yasalar oluşturulmuş, yasama ve yürütme yetkilerini 23 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesinde toplamıştır. Milli Birlik Komitesi, İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Sıddık Sami Onar başkanlığında çeşitli öğretim üyelerini Ankara'ya getirmiş ve İstanbul Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, yürütme organını yetkilerini azaltan bir anayasa tasarısı hazırlamış ancak bu tasarı çok tepki almıştır.

⁸³ Çağlayan Kara, "Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Aracı Olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı", A.Ü.S.B.E., Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2005, s. 25.

Bunun üzerine toplumu daha iyi temsil edecek bir Kurucu Meclis kurulması kararlaştırılmıştır. Kurucu Meclis 6 Ocak 1961'de 2 parçadan oluşturulmuştur: bir parçası Milli Birlik Komitesi, diğer parçası da TBMM yetkilerine sahip olan Temsilciler Meclisidir. Bu meclisin üyelerinin bir kısmı çift dereceli seçim sistemi ile bir kısmı siyasi partilerin vekilleri ile bir kısmı da gazeteler, barolar, sendikalar, yargı mensupları, öğretim görevlileri ve üniversiteler, gençlik ve esnaf dernekleri, ticaret ve sanayi odalarının temsilcilerinden oluşmaktadır⁸⁴.

Toplumun birçok kesiminden gelen katkılar ile daha demokratik bir anayasa yapılması sağlanmıştır. 1961 Anayasasında da kendine yer bulan temel hak ve özgürlükler fazlasıyla detaylandırılmış ve geliştirilmiştir. Böyle bir ortamda 6187 sayılı Vicdan ve Toplanma Özgürlüğü Korunması Hakkında Kanun'un yürürlükte olması kabul edilemezdi. Bunun sonucunda 10.02.1963 tarihinde kabul edilen 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun'la, 1961 Anayasasının özüne daha uygun olan toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı yeniden düzenlenmiştir.

171 sayılı Kanun'un ilk maddesine göre; herkes önceden izin almaksızın bu kanun hükümleri dairesinde; silahsız ve saldırısız olarak belli maksatlarla toplantılar veya gösteri yürüyüşleri yapma hakkına sahiptir. Kanun'un 7. maddesi; yapılacak toplantıların en az kırk sekiz saat önce toplantı yapılacak yerin mülki amirliğine bir beyanname ile bildirilmesi usulü kabul edilmiştir. Bu madde ile izin sisteminden bildirim sistemine geçilmiştir.

Kanun'un 7. maddesine göre; bir toplantının yapılabilmesi, en az üç kişilik bir düzenleme kurulunun varlığı gerekir. Bu üç kişiden en az birinin toplantının yapılacağı yerde ikametgâhının bulunması zorunludur. Düzenleme kurulunun amacı ise, toplantının amacına uygun gerçekleşmesini ve idarenin gerektiğinde sorumlu muhatap bulmasını sağlamaya yöneliktir⁸⁵.

---

⁸⁴ Özbudun, **a.g.e.**, s.35-36.

⁸⁵ Anayurt, **Toplanma**, s. 127.

Kanun'un 11. maddesinin 2 fıkrasında ise; idareye gerektiğinde yürüyüşlerin yapılacağı yollar ve güzergâhları belirleme yetkisi verilmiştir. Böylece idarenin diğer kurumlara yapılacak toplantıyı etkisiz hale getirme imkânı tanınmış olacaktır⁸⁶.

12 Mart 1971 tarihinde üç kuvvet komutanı ve Genelkurmay Başkanı'nın imzasıyla TRT haber bültenlerinden okunan hükümete yönelik muhtıra ile Ordu, ‘‘Silahlı Kuvvetler İç Hizmet Talimatının’’ Anayasa'dan daha üstün bir belge olduğunu pratikte kanıtlayarak Süleyman Demirel'in Adalet Partisi hükümetini düşürmüştür⁸⁷. Ülkede artan şiddet olayları için 1961 Anayasasının özgürlükçü tarafı sorgulanmaya başlanmıştır. ‘‘Türkiye'deki özgürlükler Batı'nın özgürlükleri kopya edilerek alınmıştır, fakat Türkiye bu özgürlüklere alışkın değildir’’ şeklinde eleştirilere maruz kalınmıştır⁸⁸.

Sonuçta 1973 yılına gelindiğinde kamu düzeninin bozulduğu gerekçesiyle 1742 sayılı Kanun ile 171 sayılı Kanun'un üç maddesi değiştirilmiş, bir maddesine de yeni fıkralar eklenmiştir⁸⁹. Beyanname verme süresi kırk sekiz saatten dört güne çıkarıldı. Tertip heyetini oluşturan kişilerde belli niteliklerin aranması, ilgili valiliğin gerekçeli önerisi üzerine İçişleri Bakanlığı'nın toplantının yapılmasını otuz güne kadar erteleyebilmesi yolu açıldı. Ancak 1742 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesi tarafından biçim yönünden iptal edildi.

19.01.1976 tarihinde 171 sayılı Kanun'un 1932 sayılı değişiklik ile idareye on günü aşmamak üzere toplantı ve gösteri yürüyüşlerini erteleme yetkisi verildi; toplantının devamını zora sokacak, genel sükûn ve düzeni bozacak sözlü veya fiili saldırılar nedeniyle toplantıların dağıtılabileceği düzenlenmiştir. Aynı şekilde, Anayasa Mahkemesi on günlük erteleme yetkisini içeren hükmü; ölçsüz, keyfiliğe açık ve hakkın özüne dokunduğunu ifade ederek iptal etmiştir.

1.5.2.5 1982 Anayasası Dönemi

1961 Anayasasının getirmiş olduğu özgürlükçü ortam 12 Eylül 1980 darbesi ile son bulmuştur. 1961 Anayasasında getirilen kişi hak ve özgürlüklerinin genişliği devlet

⁸⁶ Atalay, **a.g.t.**, s. 40.

⁸⁷ ‘‘**Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**’’, İletişim Yayınları, Cilt 7, İstanbul, 1988, s. 2166.

⁸⁸ Mümtaz Soysal , **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 5.Baskı., Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1979. s. 77.

⁸⁹ Şener Güngör, Mümin Kavalalı, **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1990 s.123.

otoritesinin bu baskı altında ezilmesine yol açtı, bunun sonucunda ise devleti ve kurumlarını ön plana çıkartan 1982 Anayasası yapılmıştır.

1961 Anayasasında özgürlükler ile anılan toplantı ve gösteri yürüyüşü kanunu, 1982 Anayasası ile birlikte en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiştir. 06.10.1983 tarihinden kabul edilen 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu ile birlikte 171 sayılı Kanun da yürürlükten kalkmıştır.

1982 Anayasasının ilk halinde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına dair çok sayıda sınırlandırıcı hükme yer verilmiştir. Anayasasının ilk halindeki “şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir.” Bu hüküm gereğince idare gösteriyi istediği yerde tertip etmek ve olayları kamuoyundan uzaklaştırmak için istediği keyfiyeti elde etmiştir.

"Kanun'un gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanun'un ilk halindeki bu hüküm keyfiyete açık bırakılmıştır. Milli güvenlik ya da Cumhuriyetin ana niteliklerinin yok edilme amacından kast nedir? Bu kavramların ayrıntılı tanımları yapılmadığı için idareye sınırsız yetkiler vermiştir.

Kanunun, aynı sebeplere dayalı olarak bir ile bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez" ve "Dernekler; vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler" şeklindeki anayasal sınırlamalar 2001 yılında yapılan değişiklikle Anayasa metninden sadeleştirilmiştir. Yeni düzenleme ile Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesi ile uyumlu hale getirilmiştir⁹⁰.

Ne var ki bu sadeleşme, 2911 sayılı Kanun'a tam olarak yansımamıştır. Anayasa değişikliğinden sonra yapılan yasal değişiklikte, sadece kanunun 9. maddesinde

⁹⁰ Necmi Yüzbaşıoğlu, "Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Anayasa ve Yasalarda Yapılan Son Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme", **M.Ü.H.F.D.**, Y.2003, S.1, s.115-125.

düzenleme kurulu üyelerinin yaşı 21'den 18'e indirilmiştir. Ayrıca; medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip olmak kavramı fiil ehliyetine sahip olmak olarak değiştirilmiştir. Bunun yanında kanunun eski 9. maddesinde düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin sürekli ikametlerinin bulunması, haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi izne bağlı kimselerden olmama şartı kaldırılmıştır. Sadece diplomatik dokunulmazlığı olan kişilerin düzenleme kurulu üyesi veya başkanı olamayacağı hükme bağlanmıştır.

2911 sayılı Kanun'un eski 17. maddesi; "Bölge valisi, vali veya kaymakam, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile belirli bir toplantıyı yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir" hükmünü içerirken, yapılan değişiklikle; "Bölge Valisi, Vali veya Kaymakam, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir" hükmüne yer verilmiştir.

Ancak uygulamadaki sorunların kaynağı olan, Anayasanın 34. maddesindeki "şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir" hükmünün Anayasa'dan çıkartılması, 2911 sayılı Kanun'a yansıtılmamıştır. Aslında anılan düzenleme ilk haliyle dahi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı değildir. Fakat uygulama, hükmü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı hale getirmiştir. Nitekim bu hükmün Anayasadan çıkartılmasının nedeni, ilgili mercilerin bu yetkilerini düzenleme değil sınırlama yetkisi olarak algılamaları olmuştur. Bu kaydın Anayasadan çıkartılmasından sonra, buna uygun yasal değişiklik yapılmamış; idari merciler de herhangi bir yorum değişikliğine gitmemişlerdir.

1.6 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜNÜN ULUSLARARASI BELGELERE GEÇİŞİ

1.6.1 Fransız Yurttaşlık Belgesi

Fransız Devrimi, genellikle bireyciliğin büyük zaferi olarak kabul edilmektedir. 17 ve 18. yüzyıl boyunca çeşitli düşünürler tarafından ortaya konan bireycilik, geleneksel toplumun üzerinde yapılandığı topluluk içi bağların ve bağımlılık ilişkilerinin yıkılması ve aynı zamanda siyasal iktidarın karşısında bireysel bir özerklik alanının tanınması düşüncelerini içermektedir. Bu düşüncelerin ulaştığı nokta ise devlet, prensin yönetimi olmaktan çıkıp ortak iyiliğin ve çıkarın gözetildiği kamusal alana dönüşmesidir⁹¹.

Devrim, bireylere hiçbir özerk alan tanımayan ve egemene buyruklarının yaşamları ve mülkiyetleri bakımından ahlaksal engeller dışında bir başka engel getirmeyen mutlak monarşiden kesin bir kopuşu ifade etmektedir. Bu siyasal yapının ve feodal hukuk sisteminin sona ermesi, bireyin önünde yeni ufukların açılması demektir. Böylece geleneksel bağımlılık ilişkilerinden kurtulan birey, doğal haklara sahip özgür bir varlık olarak belirir⁹².

26 Ağustos 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, bütün bu kopuşu bireyin devredilemez ve hiçbir egemen güç tarafından engellenemez haklarını resmileştirmiştir. 14 Aralık 1789 tarihli Kanun ve 3 Eylül 1791 tarihli Fransız Anayasasının 62. maddesi ile vatandaşların idari makamlara dilekçe ve bildiri vermeyi kararlaştırma ve bunları vermek üzere saldırısız ve silahsız olarak toplanma hakkını tanımıştır⁹³.

1.6.2 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve İkiz Sözleşmeler

26 Haziran 1945'te imzalanan ve 26 Ekim 1945'te yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması tüm dünya insanların dil, din, renk ayrımı gözetmeksizin uluslararası hukukta her şart altında haklarına saygı duyulmasını sağlamak amacıyla imzalanan

⁹¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi (1789-1794), **A.Ü.S.B.F.D.**, Cilt 44, No:3, 1989, Ankara s. 195.

⁹² Ağaoğulları, **a.g.m.**, s.195.

⁹³ Kapani, **a.g.e.**, s.47.

milletlerarası bir antlaşmadır⁹⁴. Uluslararası kapsamda, devletleri insan hakları alanında iş birliğine zorlayan, insan haklarını hukuksal boyuta taşıyan antlaşma BM antlaşmasıdır⁹⁵.

BM'nin gerek kurulmasında gerekse etkin biçimde işleyişinde üçüncü dünya ülkelerinin önemi büyüktür. Yapılan oylamalarda kaynakların adaletli dağıtılması, adaletli bir dünya kurulmasını istemeleri, BM'nin insan hakları konusunda ön plana çıkması gerektiğini vurgulamıştır⁹⁶.

BM antlaşmasında insan hakları ile ilgili genel bir çerçeve çizilmiş olsa da insan haklarının kapsamının ne olacağı nasıl düzenleneceği ya da aykırı bir durumda nasıl cezalandırılacağına yer verilmemiştir. Bunun içinde Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan Sosyal ve Ekonomik Konsey tarafından kurulan İnsan Hakları Komisyonunun yaptığı çalışma sonunda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ortaya çıkmıştır. Beyanname evrensel çapta hazırlanmış olup insanın doğuştan gelen bütün hakları korumak geliştirmek ve güvence altına almak için yapılmıştır. Böyle bir beyannamenin insanların demokratik haklarına değinmeden geçmesi düşünülemez. Bu yüzden beyannamenin 18, 19, 20. maddeleri toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında atıf yapmaktadır⁹⁷.

Beyannamenin 18. maddesine göre “Herkes düşün, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din ya da inanç değiştirmek özgürlüğünü ya da inancını tek başına ya da topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğretim, uygulama, tapınma ve ayinlerle göstermek özgürlüğünü de kapsamı içine alır. 19. maddeye göre ise “Herkes düşün ve anlatım özgürlüğüne sahiptir... Bilgi ve düşünleri her yoldan aramak, elde etmek ve yaymak haklarını da birlikte getirir. 20. madde ise “Her şahıs muslihane toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir” şeklinde açıklanmıştır.

18,19 ve 20. madde kapsamında toplantı hürriyetinden bahsedilmiştir. Fakat toplanmayı siyasal bir yaklaşım olarak görmek yerine üçüncü dünya ülkelerinin etkisi ile birlikte

⁹⁴ Said Vakkas Gözlügül, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzun Etkisi**, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 88.

⁹⁵ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 2. Kitap, 6. Baskı, Ankara, 1999 s. 219.

⁹⁶ İonna Kuçuradı, **Çağın Olayları Arasında**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997 s. 80- 81.

⁹⁷ Enver Bozkurt, **İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü**, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s.57-58.

daha çok dinsel ya da bilgisel olarak tanımlanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi 6 Nisan 1949 tarihinde Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Bu beyanname kişilerin haklarını sadece beyan eden bir antlaşma olarak kalmıştır. Çünkü hukuksal olarak uygulanma zorunluluğu yoktur. Tavsiye niteliğinde olup bunun yanında bir güvenlik mekanizması ya da denetleyici bir organ da getirmemiştir.

Bu eksikliklerin giderilmesi için İnsan Hakları Komisyonuna tüm dünya ülkelerinin üzerinde uzlaşabileceği aynı zamanda etkili denetim organları da olan bir yapı kurma görevi de verilmiştir. Bunun üzerine komisyon 1954 yılında hazırladığı taslağı Genel Kurula sunmuş, doğu ile batı bloğu arasında tartışmalar başlamıştır. 10 yıl süren tartışmalar sonunda 16 Aralık 1966 tarihinde İkiz Sözleşmeler devletlerin onayına sunulmuştur. 35 devletin onay ve katılım belgesini, Genel Sekreterliğe sunması ile birlikte 23 Mart 1976 Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, 23 Ocak 1976 tarihinde ise Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir⁹⁸.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 21.maddesi “barışçıl toplantı hakkı hukuk tarafından tanınmıştır” ifadesini kullanır. Bu hakkın kullanılmasına, kanunlara uygun olarak konulmuş ve milli güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni ve kamu sağlığının, kamu ahlakının ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından demokratik bir toplumda gerekli sınırlamalardan başka sınırlama getirilemez” şeklinde son bulur.

1.6.3 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

2. Dünya Savaşı'nın küresel zararlarını yaşayarak öğrenen Avrupa, böylesine bir savaşı topraklarında tekrar görmek istemedikleri için, insan haklarını yok eden sistemlerin tekrarlamaması için, birlik kurma fikrine sıcak bakmaya başlamıştır. 26 Haziran 1945 San Francisco Konferansı neticesinde BM örgütü kurulmuştur. Birlik ve barışın bölgesel kuruluşlarla sağlanacağı görüşü kabul görmüştür⁹⁹.

⁹⁸ Münci Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Bilgi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1996 s. 30-31.

⁹⁹ Mehmet Akad, Bihterin Dinçkol, **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, 3. Baskı, 2004, İstanbul s. 310-311.

1948 yılında La Haye'de resmi olmayan şekilde toplanan Avrupa Kongresi "Avrupalılara Mesaj" ile bir "Avrupa Birliği" kurulsun çağrısında bulunmuştur¹⁰⁰. Avrupa Kongresi, İnsan Hakları Anayasası'nın oluşturulması ve yüce divan sıfatına sahip bir yapının kurulması kararı alınmıştır. Aynı kongrede oluşturulan "Avrupa Hareketleri Milletlerarası Konseyi" 1949 yılı Şubat ayında düzenlediği konferans sonunda oluşturduğu hukuk komisyonuna "İnsan Haklarını Koruma Sözleşme Tasarısını" hazırlatmıştır. Bu sözleşme, kurulacak Avrupa Konseyine katılacak devletlerin imzasına açılacaktır¹⁰¹.

Avrupa Konseyi bölgesel düzeyde, insan haklarının güvence altına alınması çabalarının bir sonucu olarak, on batı Avrupa ülkesinin 5 Mayıs 1949'da Londra'da toplanarak, Avrupa Konseyi Statüsünü imzalamaları ile kurulmuştur¹⁰². Avrupa Konseyi, üyeleri arasında sosyal, ekonomik, siyasal hakları korumak; insan hakları konusunda onurlu bir mücadele verme amacı taşımaktadır. Konsey Statüsünün 3. maddesinde; "her üye devletin hukukun üstünlüğü ve kendi yargı yetkisi içindeki herkesin insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanması" şeklindeki açıklamayı kendine ödev bildiğini belirtmiştir¹⁰³.

Avrupa Konseyinin kurulması ile birlikte en önemli görevi olan insan hakları konusunda ciddi bir çalışma içine girmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin hazırlanması ve üye devletlerin onayına sunulması için Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 1949 yılında insan haklarının korunması için bir örgütün kurulmasını gerek görmüştür.

AKPM'nin bu teklifi Avrupa Konseyinin yetkili komisyonunca taslak haline getirilmiş ve taslak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine sunulmuştur. Bakanlar Komitesi, bu taslağı Uzmanlar Komitesine aktarmış, Uzmanlar Komitesinin nihai şeklini verdiği Sözleşme, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi

¹⁰⁰ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 107.

¹⁰¹ Kemal Fikret Arık, "İnsan Haklarının Milletlerarası Korunması", **A.Ü.S.B.F.**, Cilt 15, No: 4, 1960 Ankara, s. 116.

¹⁰² Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s.8.

¹⁰³ Muzaffer Sencer, "İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler", **T.O.D.A.İ.E. Yayınları**, No: 214, Ankara, 1986 s. 175.

toplantısında içinde Türkiye'nin de bulunduğu 15 ülke tarafından imzalanmıştır. 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir¹⁰⁴.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bir giriş üç bölümden oluşmaktadır. 59 madde ve 14 ek protokol mevcuttur. Sözleşmenin girişinde, üye devletlerden, insan haklarından ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin sahip olduğu temellerden bahseder. "Üyeleri arasında daha güçlü bir birliğe ulaşmak", "insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi" olarak da amaçlarını açıklamışlardır. BM'nin İnsan Hakları Evrensel Bildirisini göz önüne aldıklarını, ortak amaçlar doğrultusunda çalışacaklarını bildirirler.

"İnsan haklarına saygı" 1. madde ile başlayan sözleşme de; 1. bölüm (m. 2–18) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin koruduğu hak ve özgürlükler, sözleşmenin koyduğu yasaklar düzenlenmektedir. 2. bölümde (m. 19–51), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin oluşumu, yetkileri, çalışma usulü ve Bakanlar Komitesinin bazı yetkilerine ilişkin hükümler vardır. Sözleşmenin "Çeşitli Hükümler" başlığını taşıyan 3. bölümde (m.52–59) ise, sözleşmenin uygulama alanları ve çalışmaların yürürlüğe girmesine dair kurallar bütünü bulunmaktadır.

Sözleşme ve sözleşmeye yapılan ek protokoller, Birleşmiş Milletlerce kabul edilen sözleşmelerde "Medeni ve Siyasi Haklar" ya da "Kişisel ve Siyasal Haklar" da denen ve Anayasamızca "Kişi Hakları" ve "Siyasi Haklar" adı altında düzenlenen hak ve özgürlüklerin bir bölümünü içermektedir. Avrupa Konseyi, "Sosyal Hakları" ayrı bir mekanizma içinde ele almıştır. Güvence altına alınan hakların büyük bir kısmı sözleşmede, bir kısmı da sonradan çıkarılan protokollerde yer almış ve sözleşmenin kapsamı zaman içinde genişletilmiştir. Sözleşme kapsamının genişlemesinde Avrupa İnsan Hakları Komisyon ve Divan içtihatlarının da etkisi o kadar büyük olmuştur¹⁰⁵.

Diğer sözleşmelerin aksine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin uygulanması açısından vatandaşlık önemli değildir. Sözleşme vatandaş veya yabancı sözleşmeci devlet ülkesinde bulunan herkese uygulanacaktır. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin uygulanması açısından karşılıklılık ilkesi geçerli değildir. Yani sözleşmeci devletler

¹⁰⁴ Bahadır Kılınç, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006 s. 138.

¹⁰⁵ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 7-8.

sözleşmede teminat altına alınmış haklara saygı göstermeyi diğer sözleşmeci devletlerin de saygı göstermesi koşuluna bağlayamaz¹⁰⁶.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını düzenler. Buna göre; "herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir".

"Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncaya yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir".

Çalışmanın 2. bölümünde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ayrıntılı olarak inceleneceği için maddelerin içeriğine, ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

1.6.4 Diğer Sözleşmeler

1.6.4.1 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi Afrika kıtasında evrensel insan haklarının üstünlüğü ve devletlerin bu üstünlüğü kabul etmesi amacı ile imzalanmıştır. Sözleşme Afrika Birliği Organizasyonu bünyesinde imzalandığı için sözleşmeye taraf olan devletler de yine bu organizasyonun üyesi olan Afrikalı ülkelerdir. Sözleşmeyi ilk etapta 21 Ekim 1986 tarihinde 26 devlet onaylamıştı. 1 Ocak 1987 tarihi itibarıyla sözleşmeyi imzalayan devletlerin sayısı 31'e çıkmıştır¹⁰⁷.

Toplanma özgürlüğü, 11. maddede düzenlenmiştir; Her birey başkaları ile serbestçe toplanma, bir araya gelme hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanımını sadece yasa tarafından düzenlenmiş, özellikle ulusal güvenlik, emniyet, sağlık, ahlak ve başkalarının hakları ve özgürlükleri yararına yürürlüğe konulmuş bulunan gerekli sınırlamalara tabi olacaktır.

¹⁰⁶ Ünal, a.g.e., s.70.

¹⁰⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, " Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler", **M.H.B.**, Yıl:7, İstanbul, 1987 s.49.

1.6.4.2 Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul gören Çocuk Hakları Sözleşmesi, 2 Eylül 1990 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Türkiye de dâhil olmak üzere 193 ülkenin taraf olduğu sözleşme en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesidir. Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesini 14 Ekim 1990'da imzaladı ve sözleşme 27 Ocak 1995'te Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi¹⁰⁸.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 15. maddesine göre, “Taraf devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul eder. Bu hakların kullanılması, ancak yasa ile zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlanamaz.”

1.6.4.3 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

1789 yılında, 1787 tarihli Anayasaya yapılan ek ile Amerika Birleşik Devletleri'nde, “Kongre'nin, halkın saldırsız toplanabilmek hakkını kaldıran kanun yapamayacağı” şeklinde bir ifadeye yer vermiştir. Kongre'den 1791 yılında geçen “Bill of Rights”ın 3. maddesi de, ABD vatandaşlarına barışçıl amaçla toplantı yapabilme hakkı vermektedir. ABD'nin federal devlet sistemi içinde yer alan diğer devletler de kanunlarını bu yönde yapmaya başlamışlardır¹⁰⁹.

1.7 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ DİĞER ÖZGÜRLÜKLERLE İLİŞKİSİ

1.7.1 Dernek Özgürlüğü İle İlişkisi

Dernek, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, gerçek veya tüzel en az yedi kişinin bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluğudur¹¹⁰.” Toplantı ve dernek kavramlarının arasında tarihsel ve sosyolojik bir bağ olduğu gibi,

¹⁰⁸ (Erişim), treaties.un.org, 7.12.2015.

¹⁰⁹ Yarsuvat, **a.g.t.**, s.74-75.

¹¹⁰ Turgut Akıntürk, **Medeni Hukuk**, Beta Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2005 s. 191.

“ortak bir amaca yönelmiş olma”, “birden fazla kişinin bulunması” gibi birçok konuda kavramsal birliktelik vardır ¹¹¹.

Bu iki kavram aynı gibi görünse de bariz farklılıklar vardır. Derneklerde ortak amaç için uzun soluklu birliktelikler gerekir. Toplantı ise anlıktır ve o an ortaya çıkan ya da güncel konular üstünde tartışılır. Dernekler, tüzüklerinde yazan amaç doğrultusunda hareket eder. Güncel bir konu ya da o an reaksiyon verilecek konularda dernek tüzüğünde yazan konunun olması gerekmektedir. Toplantılarda belli bir hiyerarşik düzen bulunmaz iken derneğin kendi içinde bürokratik kurumları olabilir. Derneklerde aynı çatı altında olmasa bile dernek tüzüğünde yazan konu hakkında kişiler istediği zaman çalışma yapabilmektedir, ama toplantıda kişilerin aynı yerde bir araya gelerek ortak karar alması gerekmektedir. Derneğe üye olma şartı aranırken, toplantıda böyle bir şart öngörülmemektedir¹¹².

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 11. maddesi, toplantı ve gösteri yürüyüşünü bunun yanında örgütlenme özgürlüğünü de düzenlemektedir. Bunun nedeni, demokratik toplumlar toplanma ve gösteri hakkı örgütlenme hakkı ile birlikte anılır, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüklerinin kullanılabilmesi için örgütlenme özgürlüğünün de aynı özgürlükler içinde yer alması gerekmektedir¹¹³.

1.7.2 Düşünce ve İfade Özgürlüğü İle İlişkisi

Düşünce özgürlüğü kavramı, düşünceyi açıklama özgürlüğü yerine kullanılmaktadır. Fakat nasıl ki toplantı ve gösteri kavram olarak iç içe geçmiş ise düşünce özgürlüğü de o derece düşünceyi açıklama özgürlüğünün yerine geçmiştir. Bu iki özgürlük gerek kavram gerekse anlam olarak birbirinden ayrıdır. Düşünce özgürlüğü iç dünyamızın sezgileridir, düşünceyi açıklama özgürlüğü ise dış dünyada bir eylemdir. Bu nedenle düşünceyi açıklama özgürlüğü sınırlandırılmıştır, fakat düşünce özgürlüğü hiçbir koşul

¹¹¹Ali İşgören, **Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 64.

¹¹²Atalay, **a.g.t.**, s. 19.

¹¹³Sibel İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Avrupa Konseyi**, Beta Basım Yayım, 1. Baskı, 2013, s. 381.

altında sınırlandırılmaz. Anayasamızda da düşünce özgürlüğüne sınırlandırma getirilmemiş, düşünceyi açıklama özgürlüğü ise sınırlandırılmıştır¹¹⁴.

İfade özgürlüğü ise düşünce özgürlüğünün daha geniş bir anlamda vücut bulmasıdır. İfade özgürlüğü; “bir düşünce, inanç, kanaat, tutum veya duygunun barışçı yoldan açığa vurulmasının veya dış dünyada ifade edilmesinin serbest olması demektir¹¹⁵. İfade özgürlüğünün bir başka çıkarımı olan barışçıl olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, demokratik bir toplumda “temel hak” niteliğindedir. Kişiler, herhangi bir nedenle barışçıl olarak toplanırlar; gösteriler, yürüyüşler, mitingler düzenleyerek görüşlerini toplu olarak ifade ederler. Barışçıl olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, ifade özgürlüğü benzeri bir korumadan faydalanmaktadır¹¹⁶.

İki özgürlük arasındaki hukuki ilişkinin kurulması konusunda farklı görüşler vardır. Bunlardan ilki fikri içtima¹¹⁷ görüşüdür. Bu görüşün ilk temsilcisi Füsslein, toplantı ve düşünce özgürlüklerinden biri sınırlandırılmışsa, bu iki kavram aynı şekilde ele alınıyorsa, biri için öngörülen sınırlandırma nedeni aynı şekilde diğer özgürlük için de sınırlandırılabilir. Bunun aksi görüşü ise, düşünce ve toplantı özgürlüğü kavram olarak ayrılrsa dahi iki özgürlüğün yan yana gelmesi sonucu bağımsız tek bir özgürlük oluşur. Bu görüş, hukuksal bağ kurma kuramında da sorunludur. Çünkü tek bir kişinin yaptığı fikir beyanı toplantı ve gösteri olarak değerlendirilemez¹¹⁸.

Anayasanın 26. maddesinde düşünce özgürlüğü maddesi yer alırken, 34. maddede toplantı özgürlüğü yer almaktadır. 1982 Anayasası iki özgürlüğü ayrı olarak ele almıştır. 34. madde özel hüküm olarak kabul görürken, 26. madde genel hüküm olarak değerlendirilmiştir¹¹⁹.

Toplantı ve ifade özgürlükleri, yargısal içtihatlarda da iç içe geçmiş konumdadır. İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok davada iki

¹¹⁴ Osman Can, “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti” **L.D.D.**, Yıl 6, Sayı: 24, Güz 2001, s. 90.

¹¹⁵ Mustafa Erdoğan, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif”, **L.D.D.**, Yıl 6, Sayı: 24, Güz 2001, s. 8-22.

¹¹⁶ Osman Doğru, Atilla Nalbant, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar”, 2. Cilt, Council of Europe, **T.C. Yargıtay Başkanlığı**, 1. Baskı, 2013 s. 430.

¹¹⁷ Fikri içtima, bir fiil ile kanunun birden çok ve farklı hükümlerinin ihlal edilmesi ve faile en ağır cezanın verilmesi.

¹¹⁸ Atalay, **a.g.t.**, s. 15-16-17.

¹¹⁹ Atalay, **a.g.t.**, s. 16.

özgürlüğü yan yana ele alır. İsviçreli yetkililerin belirli bölgelerde bütün siyasi toplantıları yasaklaması üzerine İnsan Hakları Avrupa Komisyonu, “11. maddede öngörülen barışçı nitelikteki toplanma özgürlüğünü ve ifade özgürlüğünü ayrı kavramlar olarak ele almayı, bu iki kavramın birbirinden ayrılmayacağını savunmuştur¹²⁰.

Mahkemenin ifade özgürlüğü ile ilgili kararlarında sık sık kullanmakta olduğu “çoğulculuk”, “hoşgörü”, “açık fikirlilik” kavramları önemlidir. Mahkemeye göre, çoğulculuğun sağlanabildiği, vatandaşların ve devletin farklı fikirlere karşı gerçek bir hoşgörü gösterecek zihniyete sahip oldukları ölçüde “demokrasi” o ülkede yerleşebilir¹²¹.

Barankevich/Rusya davasında da, hoşgörü, başkalarının fikirlerine katlanma, çoğulculuk, demokratik toplumda aranan özelliklerdendir. Demokrasi, çoğunluğun üstünlüğü değil, çoğunluk dışındakilerin çoğunluğa karşı savunulmasıdır.¹²²

1.7.3 Sivil İtaatsizlik

Amerika’da 1848 yılında Thoreau tarafından ilk kez kullanılan sivil itaatsizlik kavramı, zamanla Türkiye’de de kullanılmaya başlanmıştır¹²³. Sivil itaatsizlik; sivil yönetim tarafından uygulanan yasaların özüne uyararak yasalara riayet etmeme, karşı koyma anlamına gelmektedir. Yasaların ya da hükümet politikasının değiştirilmesini hedefleyen, kamuoyu önünde icra edilen (aleni), şiddete dayanmayan, vicdani ancak yasal olmayan politik bir eylemdir¹²⁴.

Sivil itaatsizliğin daha iyi anlaşılabilmesi için unsurlarını¹²⁵ detaylı olarak anlatmakta fayda vardır. Fakat bu unsurlardan sadece konumuz için önemli dört unsurunun açıklanması yerinde olacaktır.

Birinci unsur "yasaya aykırı olmadır". Sivil itaatsizlik eylemleri kendi koşulları içinde yapılırsa yasa dışıdır. Bu eylemler tüm yasal yollar denendikten sonra uygulanır. Fakat bu yasa dışı örgütlenme ya da yasa dışı örgütü destekleme anlamına gelmemektedir.

¹²⁰ Ünal, **a.g.e.**, s. 285.

¹²¹ Doğru, Nalbant, **a.g.e.**, s. 430.

¹²² Doğru, Nalbant, **a.g.e.**, s. 431.

¹²³ Yakup Coşar, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9.

¹²⁴ John Rawls; **Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı**, Ayrıntı Yayınları, (Çeviri: Yakup Coşar) İstanbul, 2001, s.56.

¹²⁵ Coşar, **a.g.e.**, s 2-7, Hayrettin Ökçesiz, **Sivil İtaatsizlik**, Afa Yayınları, İstanbul, 1994, s. 109-110.

Çünkü kişiler anayasal düzene karşı bir tutum içinde değillerdir. Yasa dışı olma unsuru sivil itaatsizliği toplantı ve gösteri hakkından keskin çizgilerle ayıran bir unsurdur¹²⁶. Bu noktada Gandhi'nin geliştirdiği dolaylı dolaysız sivil itaatsizlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Dolaysız sivil itaatsizlik, karşı çıkılan hukuk kurallarının, ihlal edilen hukuk kuralları olması durumudur. Dolaylı sivil itaatsizlik ise; özellikle dış politikada kabul görmeyen uluslararası antlaşmaları doğrudan çiğnemek mümkün olmayacağı için, dolaylı yollarla sivil itaatsizlik gerçekleşir¹²⁷.

İkinci unsur "şiddetin reddedilmesidir". Sivil itaatsizlikte şiddetin her türlüsüne karşı olmak vardır. Gandhi bu fikri daha da irdeleyerek rencide edici sözlerden bile uzak durulması olarak belirtmiştir. Toplantılarda ve gösterilerde durum böyle olması gerekirken, gerek kolluk kuvvetlerinin müdahalesi gerekse yaşanan olayın rehaveti ile bu sınır aşılmaktadır¹²⁸.

Üçüncü unsur "siyasi ve hukuki sorumluluğun üstlenmesidir". Yapılan eylem sonucunda eylemi inkâr etmek ya da sonuçlarından kaçınmak doğru değildir. Zira kamuoyu önünde gerçekleşen eylemin bütün sorumluluğu bakidir. Bir görüşe göre de meşru bir eylem için herhangi bir ceza yaptırımını söz konusu olamaz¹²⁹.

Dördüncü ve son unsur ise "sistemin geneline değil tekil haksızlıklara karşı ortak eylem yapılmasıdır". Sivil itaatsizlik eylemlerinde genel olarak değil tekil olarak yapılan haksızlıklara karşı çıkma amacı vardır. Sivil itaatsizlik eylemleri istenen sonuca ulaşılması halinde son bulur, parti tipi örgütlenmede ise bu durum söz konusu değildir. Fakat sivil itaatsizlik eylemi içinde bulunanların partiye katılamayacaklarını düşünmek yanlıştır. Bu unsurun genel amacı sivil itaatsizliğin partiler aracılığı ile yürütülemeyeceğidir¹³⁰.

Sivil itaatsizlik eylemleriyle ilk olarak amaçlanan, devlete ya da iktidara seslerini duyurmak istemeleridir. Gereken cevap alınmadığı ya da kamuoyu yaratılmadığı takdirde yasaya aykırı hareket edilmesi ile gerçekleştirilir. İkincil amaç ise kamuoyudur.

---

¹²⁶ Çoşar, **a.g.e.**, s.9.

¹²⁷ Kadir Candan, Murat Bilgin, Sivil İtaatsizlik, **Y.D.**, Sayı 19 Eylül – Ekim – Kasım – Aralık, Ankara, 2011, s.64.

¹²⁸ Candan, Bilgin, **a.g.m.**, s. 65.

¹²⁹ Candan, Bilgin, **a.g.m.**, s. 65.

¹³⁰ Candan, Bilgin **a.g.m.**, s. 66.

Sorun hususunda destek bulmak, haklı bir amaç için bir araya geldiklerini kamuoyuna anlatmaya çalışmak diğer bir amaçtır¹³¹.

Türkiye'de yargı kararları neticesinde sivil itaatsizlik ve toplantı gösteri yürüyüş hakkı birlikte değerlendirilir. Üniversite harçlarının kaldırılmasını isteyen bir grup genç, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmak üzere 300.000 kişi imzalı dilekçe ile başvurur. Yazılı başvurudan bir sonuç alınamamıştır. Bunun akabinde maddi güçlük çeken arkadaşlarının kayıtlarının silineceği korkusu ile yasama görevinin icra edildiği yer olan Türkiye Büyük Millet Meclisinde dinleme salonuna girilmiş, salondaki konuşmacı sükûnet ile dinlendikten sonra bir kız öğrenci tarafından "harçlara hayır" pankartı açılmıştır. Güvenlik görevlilerinin müdahalesi ile protesto eylemi son bulmuştur. Mahkeme 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Kanunu'na muhalefetten göstericileri suçlu bulmuştur. Yargıtay ise "işlev ve potansiyeli yasama olan bir platformda yapılan protestoyu masumane bulmuş, protestoyu 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Kanuna dâhil etmemiştir¹³².

1.7.4 Basın Açıklaması

Basın özgürlüğü kamuoyu yaratmada ve halkın ilgisini çekmekte kullanılan unsurlardan biridir. Gerektiğinde, siyasal iktidara hesap verme sorumluluğu yükler. Toplantı ve gösteri yürüyüş hakkı da basın özgürlüğü de aynı amaç etrafında toplanmış sayılır. Basın özgürlüğü ile toplantı gösteri yürüyüş hakkını ayıran unsur ise basın açıklamaları belli bir sermayeyi elinde toplayan kişilerin araçlarıdır. Toplantı gösteri yürüyüş hakkında ise böyle bir ayırım söz konusu değildir¹³³.

Basın açıklamasına, toplantı gösteri yürüyüş hakkında yer verilmemesine rağmen 2911 sayılı Kanun'un basın açıklamasını da içerdiği söylenebilir. Bu manada, basın açıklamasını şekil, içerik, amaç, kapsam itibarıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü ile aynı kapsamda değerlendirmek doğru olacaktır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü ile basın açıklaması ile bir bütün sayılabilir. Diğer bir deyişle toplantı ve gösteri yürüyüşü ile basın açıklaması birbirinin yerini almayan, bilakis birbirini tamamlayan veya birbirinin

¹³¹ JoseBove ve GillesLuneau, **Sivil İtaatsizliğe Çağrı**, (Çeviri: Işık Ergüden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 168.

¹³² **Y.K.D.**, Cilt:24, Sayı:8, Ağustos, 1998, s.1245-1246.

¹³³ Sunay, **a.g.e.**, s.182

devamı niteliğinde olan etkinliklerdir. Hatta birçok toplumsal etkinlik, toplantı ve gösteri yürüyüşü ile başlar, basın açıklaması ile devam eder ya da son bulur¹³⁴.

Yine Yargıtay kararlarında basın özgürlüğü ile toplantı gösteri yürüyüş hakkı yan yana ele alınmıştır. Suç unsuru taşımayan basın açıklamaları mahkeme tarafından 2911 sayılı Kanun'a muhalefet olarak tecil edilirken Yargıtay'ın bu tarz kararları bozması demokrasi açısından sevindiricidir.

Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu başkan ve üyeleri Ankara Ulucanlar Cezaevinde çalışan bazı görevlilerin sürgün edilmesini protesto amacıyla iki sayfalık bir basın açıklaması yapmış, suç teşkil etmeyen sloganlar atmıştır. Kolluk kuvvetlerinin uyarısı sonunda olaysız şekilde dağılmışlardır. Mahkeme 2911 sayılı Kanun'un 28/1 bendi gereğince göstericileri suçlu bulurken Yargıtay'a intikal eden davada herhangi bir suç unsuruna rastlanılmamıştır¹³⁵.

1.7.5 Siyasal Katılım

Katılım; "toplumsal düzenin kuruluşu, yönetimi ve denetimine ilişkin politikaların saptanması, kararların alınması ve uygulanmasına ilişkin politikaların belirlenmesi, kararların alınması ve uygulanmasına ilişkin çabaların eylemli olarak içinde bulunulmasıdır"¹³⁶. Siyasal katılım ise politikaya müdahale etmek olarak değerlendirilebilir. Toplantı gösteri yürüyüş hakkı ise siyasal katılım ile aynı düzlemde yer alır. Kişiler, siyasal politik süreçte kendileri tarafından tayin edilmiş politikacıları seçerek siyasal katılım sürecine dâhil olurlar. Politikacıların bireysel ya da toplu eylemlerinden rahatsız olduklarında, siyasal karar alma süreçlerinde etkisiz kaldıklarını hissettiklerinde, seçeneklerden biri olan toplantı gösteri yürüyüş hakkını kullanabilirler.

¹³⁴ Süleyman Hançerli, Hacı Duru, Nadir Gergin, "Toplumsal Olaylarda ve Kanunsuz Eylemlerde Katılım ve Saldırganlık" **P.B.D.**, Cilt 15, Sayı 2, s.111

¹³⁵ **Y.K.D.**, Cilt:26, Sayı:6, Haziran 2000, s.980-981

¹³⁶ Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, , Gündoğan Yayınları, 2.Basım, 2000, Ankara s.52.

2. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE GÖRE TOPLANTI GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ SINIRLANMASI

2.1 TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANDIRILMA AMACI

İnsanların bir araya gelerek görüşlerini beyan etmesi etkili bir mekanizmadır. Fakat kişiler birey olarak etkisiz kalır, ne zaman ki kalabalıklar oluşturup seslerini yükseltirler o zaman kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarırlar. Bunun sonucunda özgüveni yükselen bireyler eğitim durumlarına, kültür düzeylerine, kişilik özelliklerine bakılmaksızın kontrolden çıkabilirler. Akılcı ve bilinçli bir varlık olarak kabul gören birey, ahlak ve akıl geçmişine rağmen toplum içinde akıl dışı hareket eden ve kolayca kontrol edilebilen bir varlığa dönüşebilir¹³⁷. Bu kalabalıklarda psikolojik ve sosyolojik sorunlar barındıran birçok faktör ile birlikte bilinç kaybı yaşanabilir¹³⁸. Durum böyle olunca kalabalıkları etkilemek isteyen provokatörlerin kitleleri kontrol etmeleri hiç de zor olmamaktadır. Bu durumun önlenmesi için gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde gerekse 1982 Anayasasında sınırlandırma nedenleri belirtilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi devletlere katı bir yönetmelikler bütünü yerine, onlara sınırları çizilmiş, kanunlarının devletler tarafından doldurulması beklenen bir yapı sunmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin evrensel olması için devletlerin iç işlerine karışmak yerine, onlara evrensel kuralları belirterek geri kalan kuralların devletler tarafından konulmasını beklemiştir. Kurallar vatandaş bazlı değil kişi bazlı olarak lanse edilmiştir. Bu da sözleşmenin yabancılar dâhil bütün insanlığı kapsadığını, ülke sınırlarını aştığını göstermektedir. Ülkelerdeki sınırların kalkması ile birlikte devletler heterojen bir yapıya bürünmüştür, bunun sonucunda alınan kararlar için devletlere takdir yetkisi verilmiştir. Ayrıca devletlerarası alınan kararların diğer devletleri etkilememesi için içtihatlar ayrı değerlendirilmiştir. Bu yetkilerin kesin olarak aşılmayacağı kırmızı çizgiler ise alt başlıklarda belirtilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11/2 maddesinde; "bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu

¹³⁷ Murat Ahmet Aytaç, "Kitle ve Siyaset: Kalabalıkların Yönetimi", A.Ü.S.B.E, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 121.

¹³⁸ Yarsuvat, a.g.t., s. 43-44.

emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir"... Bu maddeden yola çıkarak toplantı ve gösteri özgürlüğünün ulusal güvenlik, kamu emniyeti- kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüğünün korunması kriterleri ile sınırlandırılabilirdiği açıktır.

2.1.1 Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik kavramının kesin bir tanımının yapılması oldukça zordur. Bu kavram zaman içinde değişikliğe uğrayarak içeriği de değişmiştir. 2.Dünya Savaşından önce daha dar anlamı ile yorumlanırken savaştan sonra geniş bir anlam kazanmıştır¹³⁹. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile birlikte siber tehditler bile ulusal güvenliği tehdit etmiştir.

Ulusal güvenlik kavramının dar anlamı; olağan üstü hallerde alınacak olağanüstü tedbirler olarak açıklanabilirken geniş anlamda ise devlet düzenin korunması için alınacak her türlü tedbir olarak tanımlamak doğrudur¹⁴⁰. Hukuki olarak tam bir ulusal güvenlik tanımı yapılmamıştır. Bunun nedeni bu kavramın zaman içinde değişmesi olmuştur. Ülkeler geçmiş yıllarda ulusal güvenliğini tehdit eden bir konuyu günümüzde tehdit olarak algılamamaktadır. Her ülkede yaşayan grupların, çoğunlukların, ülke siyasetine hâkim olan görüşlerin ya da sınır komşularının hareket ve tavırlarına göre belirlenen bir ulusal güvenlik çizgisi vardır¹⁴¹.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ulusal güvenlik konusunda çok hassas davranmaktadır. Ülkelerin iç işlerine karışmamak ayrıca ülkelerin hassas davrandığı ulusal güvenlik konularına değinmemek adına her olayı ülkelerin içinde bulunduğu koşullar altında değerlendirir.

Örnek vermek gerekirse, Kuzey İrlanda'ya gitmek için bir kampta bulunan askerlere "askerden kaçın" şeklinde bildiri dağıtan kişinin cezalandırılması sözleşmeye aykırı

¹³⁹ Fatma Yurttaş, "Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Türk Siyasetindeki Yeri", **S.Ü.S.B.E.**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2004 s.8-9.

¹⁴⁰ Tayfun Akgüner, "1961 Anayasasına göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu", **İ.Ü.S.B.F.Y.**, İstanbul 1983 s. 9.

¹⁴¹ Akgüner, **a.g.e.**, s.11.

bulunmamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bildiride bir inancın açıklanmadığını ya da halka yönelik bir bildiri olmadığını sadece Kuzey İrlanda'ya giden askeri grubu hedef aldığını söylemektedir. Mahkeme kişinin, İngiltere'nin Kuzey İrlanda politikasını eleştirmediğini, askerleri firara tahrik etmekten ceza almasının doğru olduğu şeklinde görüş bildirmiştir. Olayda ordu içindeki düzenin ve ulusal güvenliğin tehlikeye düştüğünden bahsetmektedir¹⁴².

Ulusal güvenlik zafiyeti, devleti, milleti tehdit eden tüm halkı etkileyen faaliyetlerdir. Siyasi ve ideolojik olarak bir içeriği yoktur. Bundan dolayı milli güvenlik zafiyetinin olmadığı, olağan hallerde askeri harcamaları protesto etmek, asker kişilerin eylemlerini sorgulamak, askerlik ve silahlanma hakkını protesto etmek milli güvenliğe zarar verici faaliyet olarak nitelendirilemez¹⁴³.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bakımından ve konunun gerekliliği içinde önem arz eden kısım, toplantı ve gösteri hakkının ulusal güvenliği ne derece tehlikeye attığıdır. Bu hususta ulusal güvenliğin geniş anlamından yola çıkarsak kamu düzeninin bozulması, bunun akabinde ulusal güvenliğin tehlike altına girmesi söz konusudur.

Kamu düzeninde vatandaşların rutin işlerini herhangi bir aksama olmadan yapabilmesi için devletin asgari yükümlükleri vardır. Konu ulusal güvenlik olduğu zaman devlet tedbirlerini en yüksek seviyeye çıkartır. Bu noktada toplantı yapan bir grubun yolu kesmesi kamu düzenini bozarken, aynı grubun yol kesip toplu ölümlere yol açacak şekilde tahrip gücü yüksek bomba patlaması ise ulusal güvenliği tehdit edecek bir unsurdur. Ulusal güvenlik konusunda hem anayasaların hem de uluslararası sözleşmelerin hassas davranması gayet makuldür. Zararsız gibi görünebilecek eylemler, yanlış kişilerin provoke etmesi sonucu bir ülkeyi tehdit edecek niteliğe bile gelebilir. Ülkemizin kozmopolit yapısından dolayı bir kesimin yaptığı demokratik eylem diğer bir kesim tarafından bölücülük olarak nitelendirilebilir. Bu tip durumların önüne geçilebilmesi, bütün vatandaşların demokratik hakkını sonuna kadar kullanabilmesi için kolluk kuvvetlerinden çok, hoşgörü kültürü gerekir.

¹⁴² AİHM, Arrowsmith/İngiltere, Başvuru No: 7050/75, 12.10.1978, de belirtildiği gibi, Şeref Gözübüyük, "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararlarından Seçme Özetler", **İ.H.M.D.**, c. 3, sy. 1, 1995, s. 37-38.

¹⁴³ Akgüner, **a.g.e.**, s. 146.

2.1.2 Kamu Düzenin Korunması

Dünyadaki değişim ile birlikte sosyal devlet anlayışı gelişmiştir. Devlete yüklenen görevlerin artmasıyla birlikte devletin idari mekanizmaları daha aktif çalışmaya başlamıştır. İdari kolluk ve kamu hizmeti ayrımı yapanlarda olmuştur¹⁴⁴. Kamu düzeni kavramının da kendine özgü unsurları bulunmaktadır. Klasik anlayışa göre kamu düzeninin unsurları güvenlik, esenlik ve sağlıktır. Ancak, zaman içinde kamu düzeni kavramının içeriğinin zenginleştiğini savunan modern anlayış, klasik anlayışın üç unsurunun yanına genel ahlak, kamusal estetik, insan onuru, bireylerin kendine karşı korunması gibi bazı yeni unsurları ilave etmiştir. Kolluk, kamu düzeninin korunması için vardır ve düzgün işleyişi için de gereklidir¹⁴⁵.

Kamu düzeni; belirli bir ülkede ve belirli bir zamanda kabul edilmiş, toplumun bilinçaltına yer etmiş değerler, şartlar sebebiyle o ülkenin esaslı çıkarlarından sayılan yazılı yazısız hukuk kurallarının bütünüdür¹⁴⁶. Aslında bu kavram ile ulusal güvenlik kavramı iç içedir. Ancak kamu düzeni kavramı daha ziyade fiiliyatta, örgütlenme hakkından ziyade protesto gösterileri ve toplanma hakkının kullanımı sırasında ortaya çıkabilecek bir kavramdır¹⁴⁷.

Zaman ve yer bakımından değişken anlama sahip olan kamu düzeninin konumuz açısından değişmez anlamı ise belli bir siyasi ve sosyal hukuk düzeninin düzensizliklere karşı korunmasıdır. Burada bahsedilen koruma toplumun olağan akışını bozacak faaliyetlerin engellenmesi yönündedir¹⁴⁸. Kamu düzeni ile toplantının sınırlandırılması fikrinin açıklanış şekli zaman ve yer gözetilerek yapılırsa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun olur¹⁴⁹.

Örneğimizde Chorherr/Avusturya davasında; şikâyetçi Viyana belediye meydanında Avusturya bağımsızlığını kutlama töreninde, Avusturya ordusunun “avcı” uçak

¹⁴⁴ Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, **İdare Hukuku Genel Esaslar**, Cilt 1, Turhan Kitapevi, Ankara, 2010, s.665.

¹⁴⁵ Kemal Gözler, Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012 s.557

¹⁴⁶ Yılmaz Altuğ, “Amme İntizamı ve Tesirleri”, **A.Ü.S.B.F.D**, Cilt: XXVII, Sayı: 3, s. 379, 380.

¹⁴⁷ Osman Ermumcu, (Erişim), <http://www.aydinbim.adalet.gov.tr/> 14.12.2015.

¹⁴⁸ Bülent Tanör, **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, Öncü Kitabevi, İstanbul 1969 s. 138.

¹⁴⁹ Donna Gomien, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kısa Rehberi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 96-97.

almasını protesto eden grup, dava konusu olmuştur. Elllerinde taşıdıkları pankartlar diğer izleyicilerin görüşünü sınırlamış, karışıklığa yol açacağı için şikâyetçi cezalandırılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi öncelikle yaşanan olayın, şikâyetçinin faaliyetlerini engellemek için yeterli gerekçe teşkil etmeyeceğini, izleyicilerin görüş alanının kısıtlanmaması için pankartların indirilmesinin yeterli olacağını savunmuş, şikâyetçiye bu konuda hak verirken, yapılan müdahalenin kamu düzeninin sağlanması için şart olduğu, karışıklığın önlenmesi için müdahalenin sözleşmeye aykırı olmadığı fikrinde birleşmiştir¹⁵⁰.

Kamu düzenini korumak aslında bir şehrin düzenini korumak anlamına gelmektedir. Burada önemli olan ölçülülük ilkesidir. Hayatın olağan akışını bozmadan, çevreye her koşul altında zarar vermeden her türlü toplantı ve gösteri yapılabilir. Ne zaman ki bu gösteriler provoke edilir veya kolluk kuvvetleri gösterinin kamu düzenini tehdit edeceğine dair somut deliller elde ederse, kamu düzeni adına gösterinin son bulmasını isteyebilir. Bu somut deliller ise gerçekçi olmalıdır. Şahıs ya da bürokrasinin emri ile değil, kamu düzenini gerçekten tehdit edici niteliği olmalıdır. Aksi takdirde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan kişiler ile kolluk kuvvetleri arasında çatışmaların sorumluluğu her iki taraf içinde kaçınılmaz olacaktır. Bunun yanında ise masum sivillerin, çevredeki iş yerlerinin, kamu mallarının zarar görmesi sonucu doğacaktır. Kamunun alacağı zarar hem ekonomik yönden hem de ülkenin lansmanı açısından iyi sonuçlar yaratmayacaktır.

2.1.3 Suç İşlenmesinin Önlenmesi

Geçmişten günümüze tarihsel süreç içerisinde suç olarak kabul edilen tüm eylemler, çeşitli toplumlarda genellikle farklı şekiller ve farklı aşamalarda gerçekleşmiştir. Bu nedenle ortaya çıkan suç türleri ve suç oranları, bu süreç içerisinde sürekli değişim göstermiştir¹⁵¹. Suç kavramının temeli, toplumsal yaşam içerisindeki kuralların kabul edilmemesi durumu ilk çağlardan günümüze süre gelmiştir. Her toplumun düzen içinde yaşayabilmesi için kabul ettiği toplumsal normatif kurallar bütünü vardır. Bu normlar;

¹⁵⁰ AİHM, Chorherr/ Avusturya, Series A. No. 266-B, 25.8.1993.

¹⁵¹ Tülin G. İçli, "Sosyal Problem, Sapma ve Suç", **Ç.P.D.**, Yıl: 6, Sayı:70, Ekim, 2007, s.8.

adet, örf ve gelenek olacağı gibi, siyasi iktidar tarafından hazırlanan yazılı metinlerde olabilir¹⁵².

Suç, özellikle toplantı gösteri yürüyüş hakkının sınırlandırılmasında keyfi olarak kullanılabilmektedir. İdarelerin keyfi uygulamaları; toplantı hakkını yasaklamalarına gerektiğinde ertelemelerine sebep olmaktadır. Karşıt göstericiler sorunu, yağma, gasp gibi olayların yaşanabileceği tehlikesi bununla birlikte kamu düzeninin bozulması tehlikesi suç unsuru teşkil eder. Fakat toplantı gösteri yürüyüş hakkı barışçıl bir özneye sahiptir. Bu tür durumların yaşanmaması için devletin gereken tedbirleri alma sorumluluğu vardır. Zaten toplantının barışçıl amaçları dışında yapılması onu toplantı kavramından çıkarır. Bu husus aynı zamanda barışçıl amaçla başlayan toplantının sonradan şiddet eylemine dönüşmesi sonucunu taşımamaktadır. Toplantı ve gösterilerde kalabalık içinde kişilerin huzuru bozması, devletin sorumluluğu altındadır.

Ülkemizden vereceğimiz örnek olayda; Leyla Zana Türkiye davasında, Zana'nın gazetecilere verdiği röportajda Ceza Kanun'un 312. maddesi¹⁵³ gereği hapis cezası almıştır. Zana verdiği röportajda, PKK'nin eylemlerini milli kurtuluş mücadelesi olarak tanımlamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bunun Türk devletine karşı yürüttüğü silahlı mücadeleye destek anlamına geldiği görüşünde birleşmiştir. Zana'nın bu sözleri söylediği sırada belediye başkanı olması, Türkiye Cumhuriyeti topraklarında terör faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca mahkeme, PKK'nin sivillere yönelik saldırıları ile açıklamanın aynı döneme denk gelmesini dikkat çekici bulmuştur. Bunun yanında, PKK'nin beyan ettiği sivil ölümlerinin yanlışlıkla olmasının çelişkili olduğunu savunmuştur. Zana'nın hem şiddete başvuran bir örgütün yanında yer alması hem de barış sloganları atması manidardır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi suçu önlemek ve ulusal güvenliğin sağlanması yönünden Türkiye'yi haklı bulmuştur¹⁵⁴.

Toplantı ve gösterilerin siyasi ve ideolojik boyutu olması olağan bir durumdur. Şiddet içermeyen her toplantı barışçıl sayılır. Bu demek değildir ki şiddet içermeyen

¹⁵² Tülin G. İçli, “**Kriminoloji**”, Semih Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 11.

¹⁵³ Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir. Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.

¹⁵⁴ AİHM, Zana/Türkiye, Başvuru No: 18954/91, 25.11.1997.

toplantılarda her türlü provokatif düşünce alenen beyan edilir. Kullanılan argümanlar, dikkatle seçilmeli, suç unsuru oluşturacak sloganlardan kaçınılmalıdır.

2.1.4 Ahlak ve Sağlığın Korunması

Sözlük anlamı ile ahlak; bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları yine sözlük anlamı ile sağlık ise, bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği,¹⁵⁵ demektir. Bu kavramlardan yola çıkılarak ahlakın, toplumdan topluma değiştiği için toplantı hakkının sınırlandırılmasında rol oynayan etmenlerden biri olduğunu ifade edebiliriz.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinde geçen örgütlenme hakkının kullanımında, bu sebebin ortaya konulabilme alanı kısıtlıdır. Çünkü dernek-sendika ve partileşmenin, sağlık ve ahlak yönünden sakıncalı faaliyetlerde bulunması yasalar ile denetlenmektedir. Toplanma faaliyetlerinde ise gerek sağlık gerek ahlak yönünden kısıtlayıcı sebepler ortaya çıkabilir¹⁵⁶.

Konuyla ilgili verilebilecek örnek de; İsviçre’de hayvan ve insan arasındaki cinsel ilişkiyi resmeden galeri sahibinin davasıdır. İsviçre mahkemeleri, galeriyi kapatmış ve galeri sahibine para cezası kesmiştir. Başvuru sahibi, resimlerde verilen mesajın anlayamadığını savunmuş olsa da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İsviçre mahkemelerini haklı bulmuştur. Mahkeme kültürel, siyasal ve dini etkenlerin yanında galerinin her yaş grubuna açık olması ve küçük yaştaki çocukların ahlakının bozulacağını varsayarak İsviçre’nin yanında yer almıştır¹⁵⁷.

Bir diğer örnek ise, Handyside/ İngiltere davasıdır. Yayınevi sahibi Handyside öğrenciler için cinsel eğitim içeren kırmızı bir kitap yayınlamıştır. İngiliz makamları kitabı toplatmış, Handyside’a para cezası vermiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yaptığı incelemede örnek teşkil eden kararlar vermiştir. Öncelikle ahlak değişken bir kavram olup ülke yargıçları toplumun ahlak konusundaki hassasiyetini mahkeme yargıçlarından daha iyi bilmektedirler. Devletlere ahlaki değerlerin korunması

¹⁵⁵ (Erişim), www.tdk.gov.tr, 11.12.2015.

¹⁵⁶ Ermumcu, **a.g.m.**, s. 6.

¹⁵⁷ AİHM, Müller vd./İsviçre, Başvuru No:10737/84, 24.5.1988.

konusunda takdir yetkisi verilmekte ve denetlenmektedir. Divan, davada İngiltere'yi haklı bulmuş herhangi bir hak ihlali olmadığını kabul etmiştir¹⁵⁸.

2.1.5 Başkalarının Hak ve Özgürlüğünün Korunması

Her insanın doğuştan gelen hakları vardır. Bu haklar hiçbir suretle ne yasalar ne de devletler tarafından yok sayılabilir. Fakat toplum düzeninin gerekleri ve devletin çıkarları için, diğer haklarının da sınırsız olması düşünülemez. Zira özgürlükler, başkalarının özgürlüğünü tehdit edecek seviyeye geldiğinde ya da doğuştan sahip olduğumuz özgürlüklerin özüne dokunmaya başladığında zarar verici nitelikte olur.

Bireyin toplumda kolektif biçimde yaşaması, birbirleri ile organik bağ kurması sonucu bir dizi kurallar bütünü getirilirken, bunlar yasalar ile güvence altına alınmıştır. Uluslararası sözleşmelerin kapsamına da giren "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" toplantı ve gösteri hakkının meşru sınırlandırma sebeplerinden biri haline gelmiştir.

Kişilerin kendilerini özgürce ifade etmesi yasa ile güvence altına alınmıştır. Fakat özgür ifade kavramı kişilerin haklarına zarar vermeye başladığı anda demokrasinin zarar göreceği açıktır. Bu durum kamu düzeninin bozulmasına, ülke içindeki grupların birbirlerine karşı radikalleşmesine, huzur ve sükûnun zarar görmesine, kişi hak ve özgürlüklerinin zedelenmesine yol açar. Toplantılarda atılan sloganlardan, açılan pankartlara kadar başkalarına zarar veren birçok davranış uluslararası sözleşmeler tarafından devletlere müdahale yetkisini vermiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin amacı demokrasinin gelişmesi ve tüm dünyada yayılmasını sağlamaktır. Böyle bir sözleşmenin, kişinin hakkını korurken başka bir kişinin hakkının çiğnenmesine izin vermesi düşünülemez. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nasıl gösterinin silahsız ve barışçıl olması şartını toplantılarda gerekli görmüşse, barışçıl olmayan gösterileri 11. madde ekseninde değerlendirmemişse, başkalarının hak ve özgürlüklerini hiçe sayan toplantıları da 11. madde kapsamında değerlendirmemiştir.

---

¹⁵⁸ AİHM, Handyside/İngiltere, Başvuru No:5493/72, 7.12.1976.

Bu sınırlandırma konusunda, bir ayırım yapmak konunun gidişatı için yararlı olacaktır. Devlet görevlileri ve sıradan vatandaşlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde farklı olarak görülmektedir. Hatta devlet görevlileri bile yaşanan olaylarda sahip olduğu dereceye göre farklı değerlendirilmektedir¹⁵⁹.

Örneğin, Thorgeirson/ İzlanda davasında davacı, polisin tutumunu vahşilik ve kabalık olarak lanse eden 2 adet makale yüzünden hüküm giymiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Thorgeirson'u basın aracılığıyla kamuyu ilgilendiren bir sorunu dile getirdiği için suçlu bulmamıştır. Polis kurumunun tüm kurum olarak zarar görmesi söz konusu değildir. Polislerin bireysel sorumluluklarından dolayı yazılan makalelerde ağır ifadeler olduğunu, fakat kamuoyunu ilgilendiren sorunlar üstünde açık tartışma yapma cesaretini kırıncı nitelik arz ettiği için İzlanda hükümeti suçlu bulunmuştur¹⁶⁰.

Bir diğer örnekte ise, Nilsen ve Johnsen, davasında mahkeme farklı bir karar vermiştir. Ceza hukuku profesörü başvuruçunun "Polis Vahşeti" başlıklı yazısı Norveç ve Bergen Polis teşkilatı başkanlarının gösterdiği tepkiler yüzünden ceza alması söz konusu olmuştur. Olay; kamuoyunu ilgilendiren konular hakkında önceden yapılan toplantı ve gösterilerde, orantısız müdahaleye maruz kalmış insanların oluşturduğu kamu sorunudur. Bu konu hakkında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin oldukça geniş bir koruma mekanizması bulunmaktadır. Fakat başvuruçunun yazısında kabul görmeyecek biçimde ağır ifadeler ve suçlamalar bulunuyordu. Bunun için de polis şeflerinin cevap vermesinde herhangi bir suç unsuru bulunmamaktadır. Mahkeme iki tarafında haklı olduğu durumlarda hoşgörü standartlarının kullanılmasını istemektedir. Hoşgörü standardına göre, profesörün kullandığı dilin çok sert ve onur kırıcı olduğu, cevap niteliğindeki açıklamaların ise hoşgörü üslubu taşımasından dolayı profesörün başvurusu reddedilmiştir¹⁶¹.

Hoşgörü, toplumun bir parçası olarak bireylerin aynı sınırlar içinde farklılık gözetmeksizin yaşamasını sağlayan en önemli ilkedir. Zira her toplum içinde farklı düşünen bireylerin olması kaçınılmazdır. Onların fikirlerine değer vermek demokrasinin

¹⁵⁹ Sunay, **a.g.m.**, s. 95.

¹⁶⁰ AİHM, Thorgeirson/İzlanda, Series A. No. 239, 25.6.1992.

¹⁶¹ AİHM, Nilsen and Johnsen/Norveç, Başvuru No: 23118/93, 25.11.1999.

gelişmesini, farklı düşünce zenginliği içinde harmanlanmasını sağlar. Siyasi politik konularda ise farklı renklerin ahengi, tekdüze siyaseti renkli hale getirir.

Toplantı ya da gösteri yapan kişiler nasıl kendi demokratik haklarını kullanıyorlarsa bu gösterilerde başka kişilerin doğal haklarına zarar vermeleri de o kadar antidemokratiktir. Genellikle Avrupa Komisyonu bu tip durumlarda, kişilerin her ne sebeple olursa olsun toplantı ve gösteri yapmasına izin vermiş, fakat devletlere başkasının özgürlüğü zarar gördüğü anda kısıtlama yetkisini de vermekte bir sakınca görmemiştir.

2.2 AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE GÖRE TOPLANTI VE ÖZGÜRLÜKLERİN DEVLET ELİ SINIRLANDIRILMASI

2.2.1 Devletin Yükümlülükleri

2.2.1.1 Devletin Negatif Yükümlülükleri

Negatif haklar, devlet müdahalesine karşı güvence altına alınması gereken, siyasi iktidarın eylem ve sorumluluklarından korunması gereken haklar bütünüdür. Bu tanım içinde yer alan haklar karşısında, devletin eksik bir tutum içinde olması beklenebilir. Bahsi geçen eksiklik; hareketsiz kalma, kaçınma, eylemde bulunmama olarak tanımlanabilir¹⁶². Devlet niteliğine uygun düştüğü ölçüde hangi kategoride olursa olsun, hakkın işlevine uygun olarak kullanımını sağlamak bağlamında gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür¹⁶³. Zorla çalıştırma yasağı, konut dokunulmazlığı, düşünce ve kanaat hürriyeti, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, basın hürriyeti negatif yükümlülüklerdir¹⁶⁴.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, barışçıl bir gösteri için önceden izin almak veya bildirimde bulunmak gerekmemektedir, bir toplantının izne veya bildirime bağlanması 11. maddeye de aykırı sayılmamıştır¹⁶⁵.

¹⁶² Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996 s.150.

¹⁶³ Anayurt Ömer, “Hakların Bütünlüğü İlkesi Açısından İnsan Haklarına İlişkin Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi”, Türkiye’de İnsan Hakları, **T.O.D.A.İ.E. İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi**, Ankara, 2000 s. 52.

¹⁶⁴ Burak Gemalmaz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Türk Hukukunda Çocuğun Bedensel Cezaya Karşı Korunması**, Legal Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2005 s. 991.

¹⁶⁵ AİHM, Skiba/Polonya, Başvuru No: 10659/03, 7 Temmuz 2009.

Bildirim ve/veya izin prosedürü devletin yükümlülüğü konusunda iki yönüyle önemlidir: ilk olarak bildirim, devlete ve devlet makamlarına bir gösteri yürüyüşünün barışçıl olduğu konusunda teminat vermektedir. İkinci olarak bu izlek devlet makamlarına, toplantı ve gösteri yürüyüşünün sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli tedbirleri alma imkânı vermektedir. Başka bir deyişle, izin alındıktan sonra devletin, toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale etmeme negatif yükümlülüğü ile birlikte, bu toplantı ve gösteri yürüyüşünün sağlıklı yapılması için gerekli tedbirleri alma pozitif yükümlülüğü oluşmaktadır¹⁶⁶

Toplantının izne bağlı olması durumu ani reaksiyon verilmesini engelleyebilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, toplantının önemini kaybetmesi sonucu istenen kamuoyu yaratma etkisinin kaybolacağını düşündüğü için izin noktasında madde 11'e göre hareket etmiştir¹⁶⁷. İzin alınmasının söz konusu olmadığı veya kamuoyunun dikkatini hemen çekmek gerektiği toplantılarda, izin alınmadan barışçıl gösteriler düzenlenebilir¹⁶⁸.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, reddedilen toplantının ret sebeplerinin detaylı ve inandırıcı olmasını istemektedir. Yasa dışı kabul edilen eylemlerin öngörülmesi, bunların eyleme dönüşmesi adına kuvvetli delillerin olması gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi anayasaya aykırı bulunan bir organizasyonun düzenlediği toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sadece bu nedenle yasaklanamayacağını, gösterinin silahsız ve barışçıl olması koşulu ile yasaklayamayacağını ve bu yürüyüşlere müdahale edilemeyeceğini söylemektedir¹⁶⁹. Aynı şekilde toplantı ve gösterilerde terör örgütü ya da liderini desteklemek için atılan sloganları ve pankartları da gösteriyi yasaklamak için makul bir neden olarak görmemiştir¹⁷⁰. En son çare olarak toplantıya müdahale edildiği takdirde, bu müdahale ölçülü olmak durumundadır¹⁷¹.

¹⁶⁶ Frédéric Sudre vd, *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, 6. baskı, Puf, Paris, 2011 de belirtildiği gibi, Ümit Kılınç, "Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı ve Devletin Yükümlülükleri", **T.B.B.**, Sayı: 110, 2014 .

¹⁶⁷ AİHM, Skiba/Polonya, Başvuru No: 10659/03, 7 Temmuz 2009.

¹⁶⁸ AİHM, Bukta ve diğerleri/Macaristan, Başvuru No: 25691/04, 17 Temmuz 2007.

¹⁶⁹ AİHM, İvanov ve diğerleri/Bulgaristan, Başvuru No: 46336/99, 24 Kasım 2005.

¹⁷⁰ AİHM, Turan Biçer/Türkiye, Başvuru No: 3224/03, 30 Kasım 2010.

¹⁷¹ AİHM, Aşıcı/Türkiye, Başvuru No: 26656/04, 31 Ocak 2012.

Devletin negatif yükümlüğü gereğince devlet, toplantı ve gösteri yürüyüşüne belli kriterler doğmadan müdahale edemez ve müdahale eden kamu ve kolluk kuvvetlerine de işlem yapma yükümlüğü vardır. Aynı zamanda müdahalenin orantılı olması ve devlet görevlileri tarafından provoke edilmemesi şartı bulunmaktadır¹⁷².

Devletten beklenen kişilerin görüşlerine saygı duyması, onlara demokratik koşullar altında olabildiğince müsamaha göstermesidir. Devlet yaşanacak olumsuz durumların engellenmesi için tedbirler almalı, aldığı tedbirlerin ise toplantı ve gösteride bulunan kişilerin hak ve özgürlüklerine zarar getirmemesi gereklidir. Göstericilerin fiziksel güvenliğini sağlamak yanında, devlet organlarınca aksayan trafiğin başka yönde iletilmesi, güzergâh üstünde işlevi olan kurumların farklı girişlerinin açılması gibi gösteriye katılmayan kişileri de mağdur etmemek zorundadır.

2.2.1.2 Devletin Pozitif Yükümlüğü

Pozitif yükümlülük kısaca; devletlere vatandaşını kendi sınırları içinde özgür bırakması, vatandaşlarına pozitif müdahale bulunması fazla olarak bunların gerçekten kullanılmasını sağlamaya yönelik önlemleri de almasıdır¹⁷³. Pozitif yükümlülük devletin korumacı sorumluluğunu yansıtmaktadır. Devlet insan haklarını ihlal eden değil, onu garanti altına alan bir kurum olarak düşünülmektedir. Bu da pozitif yükümlülük sayesinde olmaktadır. Pozitif yükümlülük devlete bir eylem yüklemektedir. Devlete, bireyin temel hak ve hürriyetlerinden daha çok ve güvenli biçimde yararlanması ödevini yükler. Bu hakların rahatça kullanılması için devlete tedbir alma ve bu hakları savunma görevi vermektedir¹⁷⁴.

Sözleşme, 21 Haziran 1988 tarihli “Platform Arzte Für Das Leben” kararında, toplanma özgürlüğünün devlete hem negatif hem de pozitif haklar yüklediğinden söz etmektedir. Avusturya devletin negatif yükümlülüğünü, delillerin yetersizliği sebebi ile toplantının

¹⁷² Alpkaya, **a.g.m.**, s. 9.

¹⁷³ Feyyaz Gölcüklü, “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin Olumlu (Pozitif) Yükümü”, **P.D.**, Sayı: 37, Ekim-Kasım-Aralık 2003, s. 3.

¹⁷⁴ Mahmut Göçer, **Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002 s. 134.

özgürlüğünün ihlal edilmesi, pozitif yükümlülüğün ise bu hakkı istismar edenler karşısında gerekli yapıcı tedbirlerin alınmaması olarak lanse etmektedir¹⁷⁵.

Yine bu davada, karşıt görüşlü protestocuların varlığı tartışılmaktadır. Avusturya karşıt göstericiler durumunda barışçıl gösteriyi yasaklama yoluna gitmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Avusturya devletini gerekli önlemleri almadığı, madde 11'i ihlal ettiği görüşüne varmıştır. Zira mahkeme karşıt göstericiler durumunda kolluk kuvvetlerinin koridor oluşturmasını ve son ana kadar müdahale edilmemesini istemektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi devlete pozitif yükümlülükler yüklerken devlet ya da devletten kurumlardan imkânsız şeyler istememektedir. Veyahut devletten tüm tedbirlerin istisnasız bir şekilde alınması görevi yüklememektedir. Devlet imkânları gereğince tüm tedbirlerini almış fakat göstericiler gösteri yapmaya devam etmişse devletin gerekli tedbirleri aldığı var sayılır¹⁷⁶.

Ollinger/Avusturya davasında; paskalya bayramında sırasında 2. Dünya Savaşı'nda ölen Nazi askerleri için anma töreni yapılacaktır. Bunu haber alan gösterici, bu törene karşı 2. Dünya Savaşı'nda ölen Yahudileri anmak için gösteri yapma talebinde bulunmuştur. Fakat birbirine zıt iki fikrin aynı günde anma yapması ve kamu düzeninin bozulma ihtimali yüzünden göstericiye izin verilmemiştir. Başvurucu, kamuoyunu ilgilendiren bir konuya dikkat çekmek maksadıyla kendi fikir ve görüşlerini beyan etmek istemiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başvurusunun düzenlemek istediği gösterinin, mezarlıkta toplananların dini inançlarına herhangi bir eleştiride bulunmak olduğunu değil, 2. Dünya Savaşı'nda ölen Nazi subaylarını desteklemelerini protesto etmeye yönelik olduğunu ifade etmiştir. Başvurucunun ve beraberindekilerin yapmak istedikleri gösteri barışçıl bir niteliktedir, şiddet kullanacağına dair herhangi bir somut delil bulunamamıştır. Bu nedenle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır¹⁷⁷.

¹⁷⁵ AİHM, Plattform Ärzte für das Leben /Austria Başvuru No: 10126/82, 21 Haziran 1988, de belirttiği gibi, Anayurt, **a.g.m.**, s. 52.

¹⁷⁶ AİHM, Sindicatul "Pastorul Cel Bun"/Romanya, Başvuru No: 10126/82, 9 Temmuz 2013.

¹⁷⁷ AİHM, Ollinger/Avusturya, Başvuru No: 76900/01, 29 Haziran 2006.

Young, James ve Webster davasında Britanya Demiryolları ile üç sendika arasında imzalanan antlaşma gereğince demiryolunda çalışacak işçiler bu üç sendikadan birine üye olmak zorundadırlar. Başvurucular bu sendikaların herhangi birine üye olmadıkları için işten çıkartılmışlardır. İşten çıkarma işlemi sırasında Britanya iç hukukuna göre sözleşme yasal sayılmaktadır yani işçilerin işten çıkartılması hukuken doğrudur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu sözleşmeyi Anayasaya aykırı bulmuştur. Bu noktada sözleşmenin iç hukuktaki yeri dolayısıyla demiryolu şirketi suçlanamaz. Zira yasalara göre hareket eden şirket, yasaların sonucunu uygulamamıştır. İhlal sonucu bu yükümlülüğe devletin uymaması ise, o devletin sorumluluğu olacaktır¹⁷⁸.

2.2.1.3 Güç Kullanımı ya da Toplantıyı Provoke Eden Devlet Görevlileri Hakkında Devletin İşlem Yapma Yükümlülüğü

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre toplantıya katılanlar hakkında adli işlem uygulanamaz. Haklarında herhangi bir ceza kovuşturması yapılamaz¹⁷⁹. Bunun yanında devlet görevlilerinin barışçıl toplantıda bulunanların vücut bütünlüğüne zarar vermesi sonucunda işlem yapma yükümlülüğü vardır. Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. ve 3. maddelerinin uygulandığı görülür. 2. madde yaşam hakkına 3. madde ise kötü muameleye maruz kalmaya atıf yapmaktadır.

Barışçıl gösteri sırasında idarenin herhangi bir eylemi sonucunda ya da idarenin almadığı bir tedbir durumunda vücut bütünlüğünü kaybeden kişi herhangi bir izin olmadan savcılar tarafından dava açılması gerekmektedir. Bu kişilerin suçlarının ispat edilmesi durumunda, yaşam hakkına müdahalede caydırıcılık ölçüsünde ceza alması gerekir. Aynı şekilde 3. maddede bahsedilen kötü muamele sonucu yaşam hakkının zedelenmesi, onur kırıcı davranışlara maruz kalması sonucunda devletin pozitif yükümlükleri alma zorunluluğu vardır¹⁸⁰.

Bir örnek vermek gerekirse Aydan/Türkiye davasında kendilerine taş attığı iddia edilen bir gruba, asker ateş açmış Ceza Kanununun 27/2¹⁸¹ maddesi gereğince ceza almamıştır.

¹⁷⁸ Young, James ve Webster / Britanya, Başvuru no:7601/76, 13 Ağustos 1981, de belirtildiği gibi Sunay, **a.g.m.**, s. 248.

¹⁷⁹ AİHM, Abdullah Yaşa/Türkiye, Başvuru no: 44827/08 ve 16 Temmuz 2013.

¹⁸⁰ Kılınç, **a.g.m.**, s. 301.

¹⁸¹ Meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmez.

Davada başvuranın yakını hayatını kaybetmiştir. Barışçıl amaçla bir araya gelen insanların taş atması fiili ile orantısız biçimde silahlı ateş gücü kullanmak açık biçimde hem 11 hem de 2. maddeye aykırılık teşkil etmiştir.

2.3 AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE GÖRE HAKLARIN SINIRLANMASINDA GÖZETİLECEK KOŞULLAR

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre toplantı ve gösteri yürüyüş hakkının sınırlandırması 11. maddenin 2. fıkrasında açıkça belirtilmiştir. Ne var ki, sınırlandırmaların beş nedeni sayılmış olsa da verdiği kararlar neticesinde bu sınırlamaların ya da sınırlandırmanın sınırlarının çok daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına baktığımızda sınırlandırmanın beş nedeni ile birlikte bunların çerçevesinde başka sınırlandırma nedenleri de bulunmaktadır. Tezimizin bu bölümünde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kesin kararlar neticesinde diğer sınırlılık halleri incelenecektir.

2.3.1 Hukukilik- Yasayla Sınırlama

Demokrasiyi kendine amaç edinen ülkelerde anayasa, toplumun huzur ve refahını sağlamak için bir araç konumundadır. Toplum düzeninin işleyişi ve bozulması halinde alınacak önlemlerin varlığı toplumu belli kurallara uyma zorunluluğuna itmektedir. Ancak öyle bazı haller vardır ki ne anayasalar ile ne uluslararası sözleşmeler ile sınırlanabilirler. Bunlar sert çekirdek haklar¹⁸² olarak nitelendirilmiştir. Bu haklar dokunulamaz, devredilemez, vazgeçilemez haklardır. Bu hakların dışında kalan özgürlüklerin durumun ehemmiyetine göre sınırlandırılması ve durdurulması mümkündür. Bu noktada Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre sınırlandırmanın şartları olması gayet makuldür.

Devletlerin içinde bulunduğu durum, zamana göre değişiklik gösterebilir. Zamanında sınırlama nedeni olarak kabul edilebilen bir durum, zamanla etkisini kaybedebilir. Bu süreçte devlet kurumlarının ivedilikle kanunlarını güncellemeleri gerekmektedir. Aynı zamanda sınırlamaların kanunun izin verdiği ölçüde olması yanında kanunun

---

¹⁸² Yaşam hakkı, maddi manevi bütünlük hakkı, masumiyet karinesi, suç ve cezaların geçmişe yürütemezliği, din-vicdan düşünce özgürlüğü.

uluslararası sözleşmelere uygun olması da gerekmektedir. İç hukukta ülke çapında çıkarılan bir kanunun kişinin çekirdek haklarına zarar vermesi söz konusu olamaz.

Bu bağlamda, konumuz dışında bir örnek vermek gerekirse ülkemizde 13 Aralık 1968 tarihli 1072 sayılı Kanun'a göre umuma mahsus veya umuma açık yerlerde rulet, tilt, langırt ve benzeri oyun makinelerini bulundurmak, çalıştırmak, bunları yurda sokmak ya da imal etmek yasaktır. Bir yıldan beş yıla kadar hapis ve para cezası vardır.

Yasa ile sınırlama ölçütünde öncelikle yasallık kavramının maddi ve şekli unsurlarını incelememiz gerekmektedir. Şekli anlamda yasa; yasama organı tarafından mütalaa ile kamuoyu oluşturularak şeffaf biçimde yapılan yasadır. Maddi anlamda ise; sınırlamanın öngörülebilirliğini, niteliğini, uygulama alanlarını yani yasanın özünden bahsetmektedir. Gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi maddi anlamdaki yasa kavramını kullanmaktadır. Bunun amacı yasanın kaynağı ya da kimin yaptığının önemli olmadığı yasanın hukuki niteliğinin ne olduğudur¹⁸³.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında yasayla sınırlamanın gerekliliğini, ülkenin iç hukukunda yerleşmiş olan yasanın mevcut bir dayanağının olup olmamasına bakarak karar verir. Bu noktada iç hukuktaki yasanın keyfiliğe yol açıp açmadığı, müdahalenin dayandığı kuralın erişilebilir olması, öngörülebilir olması gerekir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi devletlere sınırları belirsiz hukuk düzenlemelerinin, hukuk devleti ilkesiyle çeliştiğini öngörülebilirlik ilkesine aykırı davranmamakla yükümlü olduğunu belirtir. Kruslin/ Fransa¹⁸⁴ davasında hükümetin telefon dinlemeye onay veren yetkisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından nitelik yönünden araştırılmıştır. Kanunda dinleme süresi veya dinlenilecek kişilerin niteliklerine yer verilmemiştir.

Malane-İngiltere¹⁸⁵ uyuşmazlığında mahkeme; hukuka uygun olma koşulunun sadece yazılı hukuk olarak algılanamayacağını, ancak hukukun yeterince ulaşılabilir olması, anlaşılabilir olması ve sonuçlarının en azından makul bir danışmayla önceden görülebilir nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir

¹⁸³ Erdoğan Teziç, **Anaysa Hukuku**, Beta Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2012, s. 17.

¹⁸⁴ AİHM, Kruslin/ Fransa, Başvuru No: 11801/85, 24.04.1990.

¹⁸⁵ AİHM, Malone/ İngiltere, Başvurunu No: 8691/79, 02.08.1984.

2.3.2 Meşru Amaç- Sebebe Bağlılık

Anayasalarda ya da uluslararası sözleşmelerde hak tarif edilirken öncelikle hakkın norm alanı belirtilir, arkasından ise sınırları ve hangi amaçla müdahale edileceği açıklanmaktadır. Yasalarda belirtilen sebeplerden başka bir nedenle sınırlama yasalara ya da sözleşmelere aykırı durumdadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 8,9,10,11. maddelerinde hak ve özgürlüğü müdahale için devletin meşru bir amaç izlemesi gerektiğini zorunlu kılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise devletin sınırlama yaparken meşru amacı izleyip izlemediğini denetlemektedir. Aynı zamanda hakkın doğası ve niteliğini de göz önünde bulundurmaya zorunlu kılınmıştır¹⁸⁶. Örneğin; ortak amaçlar; kamu güvenliği, başkalarının hak ve özgürlüklerinin¹⁸⁷, kamu sağlığı, ahlakı, düzeninin korunması olarak sayılmıştır. Bununla birlikte ulusal güvenlik ve suçların önlenmesi mülhazası, 9. madde hariç, öteki üç madde bakımından meşru amaç niteliğindedir. “Ülkenin ekonomik refahı” yalnız 8. madde; toprak bütünlüğü, gizli bilgilerin açığa vurulmasının önlenmesi ve yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması ise 10. maddenin konusunda geçerli amaçlardır¹⁸⁸.

Ülke otoritelerinin, kısıtlamaları 2. fıkrada sayılan gerekçelerin dışında herhangi bir başka gerekçeye dayandırmaları meşru değildir. Dolayısıyla ulusal mahkemelerin, ifade özgürlüğüne şu ya da bu biçimde müdahale niteliği taşıyan herhangi bir yasal hükmü uygulamaları söz konusu olduğunda, bu hükmün korumakta olduğu değer ya da yararı ve bu değer ya da yararın 2. fıkrada sayılanlardan biri olup olmadığını denetlemeleri gerekmektedir. Ancak bu denetim sonucunda yanıt olumlu ise mahkemeler o hükmü ilgili kişiye uygulayabilirler¹⁸⁹.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olarak meşru amaçlar dışında haklarının ihlal edildiğini savunan bireyler oldukça fazladır. Fakat meşru nedenler belirsiz içeriğe sahip olduğu için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi maddeleri geniş yorumlamakta, devletin meşru nedenler dışında bir amaç güttüğü yönünde şüphe duymak için bir neden

¹⁸⁶ Sibel İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, Beta Basım Yayım, 3. Baskı, 2013 s.27.

¹⁸⁷ İfade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddede başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması yerine başkalarının şöhretinin korunması şeklinde dar anlamda yorumlanmıştır.

¹⁸⁸ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, 2003 s. 373-374.

¹⁸⁹ Özbey Özcan, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**, Baskı 2, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008 s.12.

olmadığı belirtmektedir. Bu meşru amaç denetiminin yapılmadığı anlamına gelmemektedir¹⁹⁰.

2.3.3 Sınırlamanın Demokratik Toplum İçin Gerekli Olması

Abraham Lincoln'ün demokrasiyi "halkın, halk tarafından ve yine halk için yönetim" olarak tanımlar¹⁹¹. Bu basit tanımdan yola çıkarak demokrasi kavramına ulaşmak için bazı temel şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. İlk olarak yönetimin halk ile birlikte dizayn edildiği bir yapı akla gelmektedir. Gerek temsili gerek doğrudan demokrasilerde, devlet yönetiminde halkın olması, devlet bünyesinde alınan kararlarında halkın belirleyici olması gibi bir sonuca varılabilir. Bir diğer özellik ise, "halk için yönetim", devletin insan haklarına dayanan bir devlet anlayışı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Devletin yapılanmasından, yasaların yapımına kadar insan hakları temeli bir yapı olması gerekmektedir. Böylelikle bütün ulusal politikaların belirlenmesinde de insan hakları eksenli hareket edilmesi zorunlu olmaktadır. Devletin varlık sebebi de vatandaşlarının haklarını hem yasalarla hem de uluslararası sözleşmelerle korumak olacaktır¹⁹².

Demokrasiler günümüzde, zamanın şartlarından dolayı temsili demokrasi olarak kendini gösterir. Duverger, demokrasinin en temel ve gerçekçi tanımını yöneticilerin dürüst ve serbest seçimler yoluyla, yönetilenler tarafından seçildiği rejim¹⁹³ olarak belirtmiştir. Vatandaşlar, ellerinde bulundurduğu egemenliği seçimlerle temsilcilere aktarmaktadır. Demokrasi dediğimiz kavram günümüz için temsili demokrasidir¹⁹⁴.

Demokrasiyi, sadece siyasal faaliyetler ile özdeşleştirmek, kısmen de olsa gelişmekte olan ülkelerde oy kaygısı ile vatandaşlara kendi siyasal çizgilerinde yer almaları için her şey yapılabilir düşüncesi empoze etmektir. Bu durumda insan haklarının tehlikeye düşeceği açıktır. Zamanla ortaya çıkan insan hakları konsensüsü ile birlikte aşama kaydedilse bile devletin ana görevinin insan haklarını korumak olduğu söylenemez.

¹⁹⁰ İnceoğlu, a.g.e., s. 27.

¹⁹¹ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan), Yetkin Yayınevi, Ankara, 1996, s.8.

¹⁹² İonna Kuçuradi, "Yirmi birinci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları", **H.Ü.E.F.D.**, Cilt 15, 1998, s. 24

¹⁹³ Sami Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.37.

¹⁹⁴ Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler, Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev. (Ergun Özbudun-Ersin Onulduran), Yetkin Yayınları, Ankara, s.11.

Çoğunluk her istediği gibi karar aldığı sürece azınlıkta kalanlar kendilerini nasıl savunabileceklerdir¹⁹⁵. Çoğunlukçu görüş aldığı oy potansiyeli ile birlikte halkın çoğunluk tarafından yönetilmesini savunurken, azınlık muhalefette kalacak ve muhalefet edecektir. Bu görüş demokrasi ruhuna aykırıdır. Çünkü azınlıkta kalanlar karar mekanizmasına katılmayacak görüşlerini dile getiremeyecektir¹⁹⁶.

Bireylerin azınlık olarak kalması, siyasal mekanizma ve karar alma süreçlerine katılmaması sonucu hoşnut olmadığı durumları yüksek sesle dile getirmek zorunda kalacaktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu durumun öngördüğü koşulların farkındadır. Demokrasiler hiç kimseye sınırsız özgürlük vermediği gibi, diğer kişilerin özgürlükleri de korunmaktadır. Karşıt görüşlerin susturulması birçok olaya sebebiyet verebilir hatta milli güvenliğin tehlikeye düşmesi gibi daha vahim sonuçlar da ortaya çıkarabilir. Bu durumun önüne geçmek için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi demokrasi kriterlerini tek tek ele almıştır. Devletlerin kendi demokrasi modellerinin önüne geçmek içinde belirli bir konsensüs oluşturmak isteyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bunun içinde demokrasi kavramının önemini vurgulamıştır.

2.3.3.1 Demokratik Toplum Anlayışı

Sözleşmenin hazırlanmasında demokrasinin korunması düşüncesi ana düşünce olarak dile getirilmiştir. Sözleşmenin henüz başlangıcında temel hak ve hürriyetlerin ancak demokratik toplumda var olabilecekleri ve korunabilecekleri belirtilmektedir. Bu görüş içinde demokratik toplum kavramı, sözleşmenin temeline yön veren ve temel hak ve özgürlüklerin gereksiz ve ölçsüz olarak sınırlandırılmamasını sağlayan bir yapı olarak var olmaktadır¹⁹⁷. Bu yapı hak ve özgürlükleri korumanın yanında kişinin çoğunluk içinde kaybolmasına izin vermez. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yapısı gereği birey odaklı olarak her bireyin ifadelerini özgürce yansıtmalarını, bunu toplantı ve gösteri olarak kamuoyu dikkatini çekmek için bir araç olarak kullanmasını savunur.

Demokratik toplum çoğulcu demokrasi etrafında şekillenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre çoğunluğun fikirlerine duygu ve inançlarına aykırı fikirler hoşgörü ile karşılanmalıdır. Açık fikirli olmak bunu gerektirir. Avrupa İnsan Hakları

¹⁹⁵ Kuçuradi, **Yirmi Birinci**, s. 22-23-24.

¹⁹⁶ Lijphart, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁹⁷ Mustafa Yıldız, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 6.

Mahkemesinin çoğulculuk anlayışını anlamak için demokratik toplum kavramının geçtiği dört maddeyi ele almak gerekmektedir. Çoğulculuk, çoğunluktan farklı olma çoğunluk iktidarının daraltılması olarak tanımlanabilir. 8. maddede yer alan şekli ile yaşam biçiminin farklılığı 9. madde ile birlikte inancın farklılığı 10. madde ile birlikte düşüncenin farklılığı olabilir. Konumuz açısından önemli olan 11. madde ile ilgili olarak ise, siyasi düzlemde toplantı ve gösteri hakkı güvence altına alınmazsa demokratik toplumdaki bahsedemeyiz. Farklı olanın kendini topluma kabul ettirmesi, düşüncelerini topluma yayabilmesi, siyasi alanda toplantı ve gösteri hakkının korunması ile mümkündür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi özellikle siyasi alandaki toplantı ve gösteri hakkını diğer maddelerdeki demokratik toplum kavramından daha fazla korumuştur. Bu koruma mekanizması ise ifadenin mahiyeti, ifade edenin kimliği, ifadenin hedefi olan kişi ya da kurumlardır¹⁹⁸.

2.3.3.1.1 İfadenin Mahiyeti

Nefret söylemi, kişileri küçük düşüren ifadeler, bir grubu aşağılama çoğulculukla örtüşmez, bu tür ifadelerin kullanıldığı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale olması kaçınılmazdır. Şiddet 11. madde genelinde müdahalenin sınırlanması için bir koşuldur. Lakin siyasi partilerin şiddet söylemini benimsemesi sözleşme ile çelişmeyecek şekilde uygun bulunabilir¹⁹⁹. Demokrasi karşıtı ifadeler, örgütlü ifadeler ve bireysel ifadeler olarak ayrı değerlendirilir. Demokrasi ile örtüşmese de teokrasiyi savunan bireysel düzeyde bir ifade de hoşgörü ile karşılanır²⁰⁰, fakat ne zaman bu düşüncüyü hayata geçirmek için örgütlenilirse sözleşme tarafından koruma öngörülmemektedir²⁰¹.

2.3.3.1.2 İfade Edenin Kimliği

İfade sahibinin nitelikleri de demokratik toplum anlayışı için önemlidir. Kişinin toplum içinde önemli bir konumda bulunması durum böyleyken şiddeti öven yaklaşımlarda bulunması toplantı ve gösteri hakkı için daraltıcı bir rol oynamaktadır²⁰². Diğer taraftan

¹⁹⁸ İnceoğlu, **İnsan Hakları**, s. 34.

¹⁹⁹ AİHM, Sosyalist Parti vd. / Türkiye, Başvuru No: 804/1007 25.05.1998.

²⁰⁰ Gündüz/ Türkiye, Başvuru No: 3507/97 04.12.2003.

²⁰¹ İnceoğlu, **İnsan Hakları**, s. 34.

²⁰² AİHM, Zana / Türkiye, Başvuru No: 69/1996/6888/880, 25.11.1997.

siyasetçilere, hükümet yetkililerine olağan ilişkilerde hakaret sayılacak ifadeler ise geniş bir koruma alanı bulmaktadır²⁰³²⁰⁴.

2.3.3.1.3 İfadenin Hedefi Olan Kişi veya Kurum

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hükümete yönelik eleştirilere elinden geldiğince hoşgörü ile yaklaşmıştır. Halk tarafından seçilenlerin eleştiriye açık olması gerekmektedir²⁰⁵. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu konuda herhangi bir sınıflandırmaya gitmese de en daraltıcı yorum hükümet yetkililerindedir. Kamu görevlileri vatandaşlara karşı kendilerine yöneltilen sert eleştiriler konusunda hoşgörülü olmak zorundadır²⁰⁶.

Bütün bu değerlendirmeler yapılırken olay esnasında, öncesinde ve sonrasındaki somut durum, mevcut tehlikelerin ve ifadenin ne kadar alenileştiğinin dikkate alındığını belirtmek gerekmektedir²⁰⁷.

2.3.3.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Demokratik Toplum

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından hareketle demokratik toplum unsurlarını sayabiliriz. İnsan hakları insan onurunu korumayı amaç edinir ve hukuk devletinin temel niteliğidir. Hoşgörü, çoğulculuk, geniş fikirlilik demokratik toplumun esas unsurdur. Demokrasi çoğunluğun siyasal mekanizmalarda üstün olması değil, azınlıkta olanlara adil davranılmasını böyle olmayan durumlarda haklarının savunulması gerektiğini vurgular. Düşünceyi açıklama özgürlüğü demokratik toplumda yok edilemez, azınlıkların görüşlerini özgürce savunması istismar edilemez. Siyasi partiler yolu ile “kamusal tartışmaya” katılma bunun yanında örgütlenme özgürlüğe de demokratik toplum bakımından istismar edilemez²⁰⁸.

Demokratik toplum düzeni için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması amacı ile kullanılan bir çerçevedir. 11. maddede yer alan kamu yararı, kamu düzeni, genel ahlak ve sağlık, milli güvenlik konularında

²⁰³ AİHM, Castelles/ İspanya, Başvurunu No: 6586/05, 14.07.2007.

²⁰⁴ İnceoğlu, **İnsan Hakları**, s. 35.

²⁰⁵ AİHM, Castelles/ İspanya, Başvurunu No: 6586/05, 14.07.2007.

²⁰⁶ AİHM, Thoma/ Lüksemburg, Başvurunu No: 38432/97, 29.03.2001.

²⁰⁷ İnceoğlu, **İnsan Hakları**, s. 35.

²⁰⁸ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 102.

sınırlamanın sınırını çizmektedir. Bu sınırlama sebeplerinin demokratik bir toplumda olması gerektiğini vurgulamaktadır²⁰⁹.

Mahkeme, denetiminde ülkelerin homojen olmayan yapıları için iç hukuk düzenlemelerinin aynı olması gibi bir gereklilik aranmaz. Sunday Times kararında; sözleşmenin amacı kişilerin yargılanmasındaki uluslararası kuralları belirtmektedir. Fakat her ülke için geçerli mutlak doğruların olduğu anlamına gelmez. Ülkeler kendi yapıları gereği, kurallar koyabilirken mahkeme bu kuralların esas ve biçim özelliklerini göz ardı etmemelidir²¹⁰.

Üye devletlerin kendine has otonom özellikleri sonucu, demokratik Avrupa standartlarının oluşması sözleşmede sadece çerçeve olarak çizilmiş, demokratik düzenin unsurları içtihat yoluyla bulunmuştur. Mahkeme, farklı kararlarında demokratik toplum kavramından ne anladığını ve bunun unsurlarının neler olduğunu açıklamıştır. Daha önce örnek olayı açıkladığımız “Handyside” davasında, düşünceleri açıklama özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel dayanaklarından biridir. Üstelik düşünceleri açıklama sadece çoğunluğun fikirlerini reddetme olarak algılanması yanlıştır, aynı zamanda devletin fikirlerine de karşı demokratik düzlemde muhalif olmaktır. Mahkeme, Handyside kararında, demokratik toplumun en önemli değerlerinin “çoğulculuk”, “hoşgörü” ve “açıklık” olduğunu vurgulamıştır²¹¹.

Demokratik toplum konusunda ortak karar alma mekanizması işlerken, iç hukuktaki durumlara da dikkat edilmelidir. Avrupa standartları çerçevesinde ortak demokratik toplum içtihatları anlaşılmaktadır. Düşünceleri açıklama özgürlüğü demokratik bir toplum için şarttır. Mahkeme demokratik toplum için çoğulculuk, hoşgörü ve açıklığı savunmuştur. Çoğunlukla azınlığın fikirlerinin korunması, hoşgörü ise fikir çatışmasında müsamaha göstermeyi temsil etmektedir²¹².

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, demokratik toplum anlayışının evrensel bir hale gelmesi için üye devletlerin iç hukuklarına atıfta bulunmaktadır. Böylece üye

²⁰⁹ Oktay Uygun, **1982 Anayasası’nda Temel Hak Ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1992. s. 179.

²¹⁰ Necmi Yüzbaşıoğlu, **Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloğu**, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1993 s.302.

²¹¹ Yüzbaşıoğlu, **Türk**, s. 303.

²¹² Naz Çavuşoğlu, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine”, **A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları**, No:1, Ankara, 1994

devletlerarasında, içtihadı manada demokratik bir toplum düzeni yaratma çabası içinde Avrupa standartlarından yararlanılır. Sözleşme, üye devletlerin kendi anayasalarındaki düzenlemeleri demokratik toplum ilkesine göre yapmaya zorlamakta, Avrupa standardına uygunluk denetimini sağlamaktadır²¹³. İchtihat yoluyla demokratik toplum anlayışı oluşturulurken gerçekte özerk olarak karar verilmektedir, özellikle hukuksal ve toplumsal gelişim takibine dikkat edilmektedir. Dolayısıyla iç hukuk düzenlemelerine ilişkin yapılan denetim, sonuç itibariyle demokrasi konusunda Avrupa standardına uygunluk denetimi olmaktadır²¹⁴. Demokratik toplum ölçütünün, sözleşme metnine konulması sırasında devlet yerine toplum kavramının kullanılması homojen olmayan bir toplum için gereklilik olarak görülmesi şeklinde yorumlanabilir.²¹⁵

2.3.4 Ölçülülük İlkesi

Temel hak ve özgürlükler içinde saydığımız toplantı ve gösteri yürüyüşünün sınırlandırılması için sınırlamanın iç hukuktaki anayasalara dayanması yeterli değildir. Bu konuda yasama organının kanun ile özgürlükleri kısıtlanırken bu kısıtlamanın ne şekilde ve nasıl yapılacağını resmiyete dökmesi beklenir. Konumuz olan toplantı gösteri yürüyüş hakkının sınırlanması gerek, Anayasamızda 2911 sayılı Kanunla gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11/2 maddesiyle sınırları belirlenmiştir. Fakat bu sınırlar yürütme organlarına karşı bir güvence sağlamaz. Yani sınırlamanın sınırının da anayasada açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Bu da ölçülülük ilkesi olarak ortaya çıkmaktadır²¹⁶.

Sınırlamada ulaşılmak istenen amaç, kullanılan araçların bir denge sistemi içinde bulunması zorunluluğudur. Ölçülülük demokratik toplumda gerekli olmanın bir alt başlığı olarak ifade edilir²¹⁷. Fawcett'e göre, ölçülülük ilkesinin hukuki dayanağı 18. maddedir. 18. madde; sözleşmenin hükümleri gereğince, sözü edilen hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar ancak öngörülen amaçlar için uygulanabilir.

²¹³ Süheyl Batum, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993 s.222.

²¹⁴ Yıldız, *a.g.e.* s. 31.

²¹⁵ Çağlar Bakır, "Kıta Avrupa'sında Yeni Kurumsallaşma Denemeleri, Hukuk ve Demokrasi", *A.Y.D.*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 1993. s.265-257.

²¹⁶ Yüzbaşıoğlu, *Türk*, s. 284.

²¹⁷ Eissen, Marc-André, "The Principle of Proportionality in the Case-Law of the European Court of Human Rights", Martinus Nijhoof Publishers, Dordrecht 1993, s. 126-127, de belirtildiği gibi, Sunay *a.g.e.*, s. 99.

8,9,10,11. maddelerde yer alan sınırlama sebepleri ve 15. maddede belirtilen olağanüstü hallerde alınacak önlemlerin durumun gerektiği ölçüde olması gerektiği kuralı ve 17. maddede geçen daha geniş ölçüde sınırlama yapılmasını belirten kural ile paralellik göstermektedir²¹⁸.

Ölçülülük ilkesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi için anayasal denetim ölçüsü niteliğindedir. Gücün sınırlanması, keyfiyete mahal bırakmaması için şarttır. Alman Anayasa Mahkemesi tarafından kullanılan ölçülülük kavramı hem Türk Anayasasında hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde kullanılmıştır. Ölçülülük ilkesi sınırlamanın gerekliliğini vurgular fakat son çare olarak kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Özgürlük ise taviz verilmemesi gereken bir haktır ve sınırlandırılması belli koşullara bağlanmıştır. Ölçülülük bu dengeyi sağlamada Alman Federal Mahkemesi tarafından defaatle kullanılmıştır. Türk mahkemelerinde ise Anayasamızda yer almamasına rağmen Anayasa Mahkemesinin ölçülülük konusunda almış olduğu kararlar mevcuttur²¹⁹.

Ölçülülük kavramı Avusturya, İsviçre, İtalya gibi devletlerin hukuk düzeni içinde de yer almıştır. ABD Federal Mahkemesi temel hak ve özgürlükleri sınırlarken öncelikle meşru ve zorunlu bir neden aramaktadır. Sonrasında ise sınırlama ile yapılan düzenlemelerin ölçülülük ile ilgili olup olmadığını denetlemektedir²²⁰.

Ölçülülük ilkesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde açıkça yer almasa da sözleşmenin bütününe etkilemiştir. Sözleşmedeki maddelere göre ölçülülük ilkesinin uygulanması değişiklik gösterebilir. Sözleşme içinde genel prensip haline gelmiştir²²¹. Genel bir yorum ifadesi olarak “Anayasal ilke” şeklinde ifade edilir²²².

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ölçülülük kavramını tanımlamamaktadır. 15. madde de “durumun gerektirdiği ölçüde” şeklindeki tanımlamasıyla ölçülülük kavramına atıfta bulunmaktadır. Genel bir yorum ilkesidir. Terazinin bir tarafına konulan kamu yararı, diğer tarafta ise bu kamu yararı için getirilen sınırlamalar vardır. Tam denge

²¹⁸ Fawcett J.E.S. The Application of the European Convention on Human Rights, Clarendon Press, Second Edition, Oxford, 1987 de belirtildiği gibi, Sunay a.g.e., s. 100.

²¹⁹ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 140.

²²⁰ Korkut Kanadoğlu, **Türk ve Alman Anayasa Yargısında Anayasal Değerlerin Çatışması ve Uyumlaştırılması**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., İstanbul, 2000, s. 163.

²²¹ Atakan, a.g.e., s. 189.

²²² Batum, a.g.e., s.259.

noktası ölçülülük ilkesinin demokratik toplum için gerekli olduğu sonucudur²²³. Örneğin trafiğin etkileneceği gerekçesiyle planlanan toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılmaması ölçülülük ilkesine aykırı olur.

Fransa Piermont davasında; Alman vatandaşı olan aynı zamanda Avrupa Parlamentosu üyeliği bulunan başvuru seçim kampanyalarının olduğu esnada, Fransa'nın pasifikteki nükleer denemelerini kınayan bir konuşma yapmıştır. Bunun sonucunda kamu düzenini tehlikeye düşürdüğü gerekçesiyle Fransız hükümeti tarafından sınır dışı edilmiştir. Mahkeme Piermontun barışçı bir gösteride konuştuğunu, konuşmasının şiddeti çağrıştırmadığını, düzeni bozmadığını belirtmiştir. Zaten sunduğu görüş birçok siyasi parti tarafından savunulmaktadır. Başvuru demokratik tartışmaya katkıda bulunmuştur. Mahkeme Fransız hükümetini suçlu bulmuş, ifade hürriyeti ile ilgili adil bir denge ölçütü bulamamıştır²²⁴.

2.3.4.1 Ölçülülük İlkesi Unsurları ve Yorumlanması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ölçülülük konusunda denetim yaparken farklı unsurları göz önüne almaktadır. Araç ile amaç dengesi gözetilmesi; devletin farklı tedbirler alabileceği, tedbirler alınmadığı takdirde yaşanacaklar, tedbirlerin yürürlüğe girmesi ile birlikte yaşanacak hak ihlalleri, tedbiri alan mahkemenin izlediği yol, tedbirin niteliği, yaygınlığı, uygulama alanı gibi sonuçların toplu olarak ele alınmasıdır²²⁵. Korunmak istenen kamu yararının değeri, hak ve özgürlükler ile karşı karşıya geldiğinde hangisinin daha çok önem arz ettiği ile ilgilidir²²⁶. Ölçülülük ilkesi kamu yararı ve haklar arasında denge kurma fonksiyonu görür. Bu denge ise elverişlilik, gereklilik ve oranlılık ilkesi ile hayata geçer.

2.3.4.1.1 Elverişlilik İlkesi

Bu ilkede amaç ile araç arasındaki nitelik önem taşımaktadır. Özgürlüğü kısıtlamada kullanılan somut araç, sınırlamayı gerçekleştirecek şekilde uygun olmalıdır²²⁷.

²²³ Özgecan Ordu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanma Nedeni Olarak Kamu Düzeni, **D.E.Ü.S.B.E.**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008 s.112.

²²⁴ AİHM, Piermont/ Fransa Başvurusu No: 314, 27.04.1995.

²²⁵ Sunay, **a.g.e.**, s. 101.

²²⁶ Batum, **a.g.e.**, s. 262.

²²⁷ Uygun, **a.g.e.**, s. 61.

Sınırlamayı oluşturan aracın, yasal olabilmesi için getirilen sınırlamaya katkı sağlaması gerekir. Araç, işlevini tam olarak yapmalıdır, yetersiz kalması durumunda elverişsizlik ilkesine aykırılık bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi elverişsizlik ilkesinde katı davranmamış, devletlere hata payı bırakmıştır. Hükümetlerin yaşanacak olaylar karşısında, gerektiği ölçüde aldığı önlemleri yeterli görmüş fakat beklenmeyen durumlar sonucu araçların yetersiz kalmasını ve elverişsizlik ilkesine ters düşmesinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kabul edilebilir olduğu vurgulanmıştır²²⁸.

Devletlerin düzenlemesinde sınırlardaki araçlar açıkça belirtilirken, bu araçların hangi amaç ile konduğu belirtilmemiştir. Genellikle birden fazla amaç güdülmüş, amaç sapmasında ise sınırlamadaki araç kendi konusunda ki hak ve özgürlükleri ihlal edildiği görülmüştür. Bu durum Anayasalarda ön görülmeyen sınırlamaların ya da hakkın konusuna girmeyen sınırlama araçlarının devletler tarafından kullanılması anlamına gelmektedir. Bu yüzden aracın elverişli olup olmaması ve denetim uygunluğu için anayasada meşru bir sebebin varlığı ile amaca ulaşmak gerekir²²⁹.

Kamu kuruluşu önündeki park yasakları buna örnektir. Resmi makamlara ait arabalar dışında park etmenin yasak olması kamu kurumlarında iş faaliyeti yürüten vatandaşları mağdur etmektedir. Resmi araçlara izin verilip sivil vatandaşlara izin verilmemesi elverişsiz bir araçtır²³⁰.

2.3.4.1.2 Gereklilik İlkesi

Sınırlamada aynı amaca hizmet eden birden çok araç kullanılabilir. Gereklilik ilkesi, bu araçlardan özgürlükleri en az sınırlayan aracın seçilmesi ve uygulanmasıdır²³¹. Devletler yasalarını hazırlarken gereklilik ilkesini gözetmelidir. Aynı yönde olan sınırlama sebepleri seçilecekken özgürlüklere en az müdahale edilenlerin seçilmesi ölçüsüz tercihlerin önüne geçecektir. Bir diğer husus ise her somut olay için araçların hangilerinin seçilebileceği farklılaşabilir²³². Örneğin, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılmasında ateşli silahların kullanılması yerine boya tabancalarının kullanılması

²²⁸ Fazıl Sağlam, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Özü”, **A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları**, No:4, Ankara, 1982, s. 114.

²²⁹ Arda Atakan, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırlarını Oluşturan Ölçütler”, **M.Ü.S.B.E.**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006 s. 46.

²³⁰Zafer Gören, **Anayasa Hukuku**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2006 s. 73.

²³¹ Metin Yüksel, **Ölçülülük İlkesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002 s. 30.

²³² Sağlam, **a.g.e.**, s. 115.

gereklilik ilkesinin bir sonucudur. Ateşli silahlar da gösteriyi dağıtabilir fakat ateşli silahların kullanımını yaşam hakkına müdahale olacaktır.

2.3.4.1.3 Oranlılık İlkesi

Oranlılık ilkesi, sınırlamada kullanılan aracın yetkilerine ölçüsüz bir yükümlülük getirmemesi olarak tanımlanır²³³. Alman Anayasa Mahkemesi amaç ile araç birbirine karşı ölçüsüz bir oran içinde olmamalı demektedir²³⁴. Olaya da araç amaç ilişkisi içinde devletin hangi faaliyeti olduğu ve bu faaliyetten etkilenen kişilerin hukuki pozisyonu ortaya konulur. Fakat bir yanda devletin faaliyeti diğer yanda ise vatandaşın olması güç dengesini bozar. Buna soyut bir ifade ile adalet olgusunun eklenmesi gerekir. Somut anayasal varlıklar oranlılık sorununun çözümü için amaç araç ilişkisi içindeki hukuki varlıkların anayasa normlarından oluşan ölçütte tartılmasıdır²³⁵.

Örnek olayda; toplantı ve gösteri esnasında kolluk kuvvetlerine ağır hakaretlerde bulunmuş olsun. Kolluk kuvvetleri öncelikle barışçıl bir gösteride insan onuru ve gururunu kırıcı slogan atılmamasını isteyebilir. Daha sonrasında ise grubun gösteri ile ilgisi olmayan, çevreden geçenlere hakaret etmesi kolluk kuvvetlerinin sadece hakaret eden kişileri toplantıdan uzaklaştırması şeklinde vuku bulur. Ne zaman ki gösterici grup barışçıl eylemden uzaklaşır o zaman müdahale kaçınılmaz olur. Fakat ilk olaydaki hakaret ile polisin gösteriyi dağıtması oranlılık ilkesine ters düşecektir.

2.3.5 Olağanüstü Hallerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Sınırlanması

Toplumda meydana gelen bazı olayların etkileri günlük hayatın akışını fazlasıyla bozabilmektedir. Bu bozulma toplum kaynaklı olabileceği gibi devlet kaynaklı da olabilir. Bireylerin sert çekirdek hakları doğduğu andan itibaren koruma altına alınmaktadır. Fakat olağan dışı hallerde sert çekirdek haklar dışında kalan özgürlüklerin kısıtlanması veya bir süre durdurulması gerekebilir. Bunun nedeni zaruri durumlarda insanın en temel haklarından biri olan yaşam hakkının korunmasıdır. Yaşam hakkını korumak için diğer özgürlükler bir süre için de olsa durdurulabilir.

²³³ Yüksel, **a.g.e.**, s. 37.

²³⁴ Sağlam, **a.g.e.**, s. 116.

²³⁵ Kanadoğlu, **a.g.e.**, s. 105.

Olağanüstü hallerde getirilen sınırlamalar olağan dönemdeki uygulamalardan farklıdır ve daha ağırdır. Hakların alanı daraltılır veya haklar durdurur ya da tamamen ortadan kaldırılır. Fakat bu durum olağanüstü hal şartının ağırlığına göre değişebilir. Örneğin savaş hali salgın hastalık tehlikesinden daha ağır sonuçlar doğurmaktadır. Savaş halinde getirilecek sınırlamalar daha sert önlemler gerektirir²³⁶.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15. maddesine göre; savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her yüksek sözleşmeci taraf, durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu sözleşmede öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir. Bu hüküm, yüksek sözleşmeci tarafı, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında, 2. madde(yaşam hakkı) ile 3. (işkence yasağı), 4. maddeler (kölelik ve zorla çalıştırma yasağı) ve 7.(cezaların yasallığı) maddeyi hiçbir suretle ihlale mezun kılmaz.

15. madde uyarınca devletlere sözleşme ile yüklenen bir kısım haklardan feragat etme hakkı tanınmıştır. Bu feragat hakkı maddede öngörülen kayıt ve şartlara göre geçici bir süre için verilmiştir. Gerek kişilerin korunması gerekse devlete gereken yetkinin verilmesi amaçlanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ulusun varlığını tehdit eden genel tehlike; halkın tamamını etkileyen ve devleti oluşturan topluluğun düzenli yaşamı için bir tehdit teşkil eden istisnai ve pek yakın bir kriz veya tehlikeyi ifade etmektedir²³⁷.

Üye devletler, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükleri ihlal edemezler. Şartların getirdiği ağır sonuçlara dayanarak keyfiyet içinde karar alma süreci Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından denetlenmektedir. Olağanüstü hali bahane ederek iç hukuktaki düzeni bozmak demokrasinin ve demokratik toplum düzeninin temelden sarsılması anlamına gelmektedir. Ayrıca devlet, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine durumu bildirmekle yükümlüdür. Alınacak önlemler olağanüstü hal durumu ile aynı kademe de olması gerekmektedir. Ölçülülük ilkesi gereğince olağanüstü haldeki amaç ile getirilen sınırlılıklardaki araç birbiri ile hem uyum hem de denge sağlamalıdır²³⁸.

²³⁶ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 41.

²³⁷ Gölcüklü, Gözübüyük **a.g.e.**, s. 406.

²³⁸ Durmuş Tezcan, v.d, **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayınları., Ankara, 2006, s. 321.

Bu konuda Türkiye'ye açılan bir davada başvuru Yaman; 3.7.1995 tarihinde Adana Emniyet Müdürlüğü polis memurları tarafından terör örgütü PKK bağlantısı olabileceği için gözaltına alınmıştır. Türkiye 3.1.1991 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine gönderdiği bildirim mektubunda olağanüstü hal ilan edilen bölgeleri sayar. Türkiye buna dayanarak Yaman'ın uzun süre gözaltında tutulduğunu savunur. Mahkeme ilan edilen olağanüstü hal bölgeleri arasında Adana'nın sayılmadığını söyler. Türkiye ise terör örgütü bağlantısı ile ülkenin milli bütünlüğünün bozulacağı gerekçesiyle olağanüstü hal hükümlerini uyguladığını söyler. Mahkeme ise bölgesel bakımdan Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine gönderilen yerler arasında Adana olmadığını, bu yaklaşım ile Türkiye'nin keyfiyete sebebiyet verecek bölge uygulaması yaptığını 15. maddenin anlam ve içeriğinin zedelendiğini söylemektedir²³⁹.

---

²³⁹ AİHM, Yaman / Türkiye Başvurusu No: 32446/96, 2.11.2004.

3. 1982 ANAYASASINA GÖRE TOPLANTI VE GÖSTERİ

HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

3.1 GENEL OLARAK 1982 ANAYASASI VE 2001 DEĞİŞİKLİKLERİ

1982 Anayasası temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi yönüyle, 1961 Anayasasına bağlı kalmıştır. Temel hak ve ödevler ise 66-74 maddelerde düzenlenmiştir. Şekil açısından 1961 Anayasasına benzese de içerik olarak farklıdır²⁴⁰.

1961 Anayasasında yer alan insan haklarına dayalı kavramı 1982 Anayasasında insan haklarına saygılı olarak değiştirilmiştir. Bu durum Özbudun'a göre herhangi bir değişiklik meydana getirmemiştir²⁴¹. Soysal'a göre anlam ve yaklaşım olarak farklıdır²⁴². Tanör ise 1961 Anayasasında Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayalı olması herhangi bir kriterle bağlı değilken 1982 Anayasasında toplum huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan laik, sosyal hukuk devleti kriterleri insan haklarından önce gelmektedir. Yani devletin gücü ve otoriter özelliği hak ve özgürlüklerin önüne geçmektedir²⁴³.

1982 Anayasası 5. maddesinde; devletin temel amaç ve görevleri, ... Kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır, ayrıca 12. maddede herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder. Bu maddelerde yapılan değişiklikler 1961 Anayasasının pozitif anlayışını benimsemiş olsa da temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında oldukça geniş davranmıştır²⁴⁴.

²⁴⁰ Nihat Kayar, “İki Anayasa (1961-1982) Temel Hakların Özünü ve Anayasa Mahkemesi Kararları”, **Bülent Tanör Armağanı**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.381.

²⁴¹ Özbudun, **a.g.e.**, s. 74.

²⁴² Soysal, **a.g.e.**, s. 188.

²⁴³ Tanör, **a.g.e.**, s. 256.

²⁴⁴ Sağlam, **a.g.e.**, s. 244.

1982 Anayasasının temel hak ve özgürlükleri sınırladığı 13. maddede; temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğinin, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir olduğunu ifade etmekteydi. Bu madde ile birlikte 13. maddenin temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerli olduğu anlaşılmaktadır. 1961 Anayasasından farklı olarak milli egemenlik ve genel asayiş de sınırlama sebebi olarak sayılmıştır²⁴⁵.

Aliefendioğlu'na göre, temel hak ve özgürlükleri için sınırlandırma sebebi sayılan 13. madde, Anayasada çelişkiye yol açmıştır. Örneğin, önceden izin almaksızın herkes barışçıl toplantı yapabilir. Fakat 2911 sayılı Kanun ya da Anayasanın 13. maddesi ile bu cümle sınırlandırılabilir. Temel hak ve özgürlüklerin din ve vicdan özgürlüğünün dâhil genel ve soyut nedenlerle sınırlandırılması, Anayasa ile çelişmektedir²⁴⁶.

1982 Anayasasında genel sınırlama nedenlerinin fazla oluşu siyasal mekanizmaların keyfiyetine yol açmaktadır. Parlatentonun bu kavramları istediği gibi yorumlama ve genişletme olanağı vardır²⁴⁷. Bu durum Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sınırlama nedenleri ile örtüşmemektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde hak ve özgürlükler için genel sınırlama hükümleri yok iken 1982 Anayasası bütün temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmıştır²⁴⁸.

1982 Anayasasının 13. maddesi 3.10.2001'de 4709 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. Yeni hali ile 13. madde; temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir şeklini almıştır. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz şeklinde düzenlenmiştir. Böylelikle 13. madde genel sınırlama özelliğini kaybetmiş fakat sınırlayıcı özelliğini devam ettirmiştir²⁴⁹.

²⁴⁵ Yüzbaşıoğlu, **Türk**, s.213.

²⁴⁶ Yılmaz Aliefendioğlu, "2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut", **A.Y.D.**, Sayı 19, Antalya, 2002 s. 153.

²⁴⁷ Tanör, **a.g.e.**, s. 136.

²⁴⁸ Yüzbaşıoğlu, **Türk**, s. 217.

²⁴⁹ Aliefendioğlu, **a.g.e.**, s. 154.

13. madde genel sınırlama maddesi olarak çıkarıldıktan sonra sınırlamanın nasıl yapılacağını ve sınırlamanın sınırını içeren bir yapıya dönüşmüştür. Örneğin 34. madde için milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel ahlakın ve sağlığın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması olarak sınırlarken, 26. maddede ise sınırlama nedeni olarak milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, cumhuriyetin temel nitelik ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması gibi genel sınırlama nedenlerinden ziyade maddeye göre sınırlandırma sistemi getirilmiştir²⁵⁰. Genel sınırlama maddelerinin çıkarılması ile birlikte temel hak ve özgürlüklerin maddelerde belirtilen sebeplere bağlı olarak sınırlandırılması öngörülmüş, özgürlüklerin sınırlandırılmasında keyfiyetin önü kapatılmıştır²⁵¹.

13. maddede yapılan değişiklik, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumlu hale gelerek daha demokratik bir yapı hedeflenmiştir. Aynı sözleşmede olduğu gibi genel sınırlamalara yer verilmeyip, hakkın kendine özgü nitelik ve doğasının gereği sınırlamaya tabi olacağı, buna göre hakkın ne şekilde sınırlandırılacağı belirtilmiştir.

13. maddenin genel hükümlerinin kalkması beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Örneğin ispat hakkı (39. madde), dilekçe hakkı (79. madde), hak arama hürriyeti (36. madde) vb. maddelerde özel sınırlandırma sebepleri yoktur. Eski hali ile bu maddeler genel sınırlandırma sebeplerine tabi iken şimdi herhangi bir sınırı bulunmamaktadır. Bu hakların sınırlandırılması durumunda ise Anayasaya aykırılık teşkil edecektir²⁵².

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesi altında düzenlenen haklar Anayasamızda ayrı maddeler olarak yer almıştır. Toplantı özgürlüğü ve örgütlenme hakkı “kişinin hakları ve ödevleri” bölümünde incelenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinin karşılığı Anayasamızda 34. maddedir. Aynı şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinde yer alan örgütlenme özgürlüğü ise Anayasada 33. maddede yer alır. Yine 11. maddede işlenen siyasi örgüt ise Anayasamızda siyasi hak ve ödevler başlıklı 68 ve 69. maddede düzenlenir. Son olarak

²⁵⁰ Kemal Vuraldoğan, “2001 Anayasa Değişikliklerinin Işığında 1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması”, **A.B.Y.**, Ankara, 2007 s.115.

²⁵¹ Sağlam, **a.g.e.**, s. 289.

²⁵² Kemal Gözler, “3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği”, **A.Y.D.**, Sayı 19, Antalya, 2002 s. 349.

sendikal haklar ise Anayasamızda sosyal ekonomik haklar ve ödevler başlığında 51, 53, 54. maddelerde incelenmektedir.

Bunun yanında Anayasa maddeleri dışında, bu maddeler ile birlikte anılan kanunlar mevcuttur. 2911 sayılı Toplantı Gösteri Yürüyüş Kanunu, 5253 sayılı Dernekler Kanunu gibi. Görüldüğü üzere Türk hukuku, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre çok daha fazla detay içermektedir.

Anayasa Mahkemesince Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı ile çelişmeyecek yorumlarının hukuki dayanağını yine Anayasa sunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin dayandığı içtihatlar Anayasamızda 13. maddede işlenir. Hakkın özü, demokratik toplum düzeni ve ölçülülük ilkesi sınırlandırmada rehber olarak kabul edilmektedir²⁵³.

Anayasamız 34. madde ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkında bahsetmektedir. Bu maddeye göre; herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir demektir. 34. madde ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. madde aynı anlamları taşımaktadır. Anayasamızda 34. maddede geçen ilk fıkrada yer alan silahsız saldırısız ifadesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. maddede barışçıl olarak geçmektedir. Aynı şekilde 34. maddede yer alan “önceden izin almaksızın” lafzı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. madde kapsamındadır. 34. maddede yer alan ikinci ve üçüncü fıkralarda geçen sınırlama kriterleri de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 11/2 ile aynıdır.

3.2 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ OBJEKTİF SINIRLARI

3.2.1 Silahsızlık Saldırısızlık Esası

Silahsız ve saldırısız kavramlarının temelinde tarihsel nedenler vardır. Geçmişte demokrasi anlayışının tam olarak oturmadığı feodal-diktatöryal yönetimlerin olduğu

---

²⁵³ İnceoğlu, **İnsan Hakları**, s. 383.

dönemlerde, bireyler haklarını isyan yoluyla aramaktaydı. Bunun önlenmesi için anayasal belgelere silahlı saldırısız ibareleri eklenmiştir²⁵⁴.

Anayasada yer alan tek objektif sınır silahlı saldırısızlık kavramlarının barındırdığı barışçıl esastır²⁵⁵. Eğer toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında silahlı saldırısız kelimeleri geçerse bile bu hakkın barışçıl olması gerektiği anlaşılabilir²⁵⁶. Toplantı özgürlüğünün nesnel sınırları içinde barışçıl olması yatmaktadır²⁵⁷.

Bu noktada karşımıza şöyle bir sorun çıkmaktadır. Gösterilerde kullanılan flama ya da bayrakların taşındığı sopa, demir çubuklar gösteride taşıma amacıyla kullanılır. Fakat medyadan gördüğümüz örnekler ile bu bayrak ya da flamaların sopaları, silah olarak kullanılabilir. Yarsuvat; silah sayılan nesnelere sadece taşınmalarının toplantı ve gösteriyi illegal hale getirmeyeceğini bunların kullanılması gerektiğini savunmuştur²⁵⁸. Ancak 2911 sayılı Kanun'un 23. maddesinin b bendinde; ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler... Şeklinde bir açıklamaya gidilerek silah kavramı içine giren her şeyin açıktan veya gizlice toplantı ve gösteri esasında taşınmasını yasaklamıştır.

Toplantının barışçıl olması her türlü şiddet unsurundan arındırılmış olmak demektir²⁵⁹. Fakat kolluk kuvvetlerinin toplantıda barışçıl amacın kaybolması ile birlikte müdahale etme yetkisi ya da toplantının barışçıl düzenini bozan kişileri topluluktan ayırma hakkı vardır²⁶⁰. Toplantının, yasada öngörülme koşulları yerine getirmemesi barışçıl olduğu sürece herhangi bir sorun teşkil etmez. Mahkeme barışçıl gösterilerde düzenin bozulması sonucu toplantıya müdahale edilmesinden yana değildir²⁶¹. Bunun sonucunda yasa dışı olsa bile şiddet içermeyen toplantıya müsamaha gösterilmelidir. Toplantının

²⁵⁴ Anayurt, **Toplanma**, s. 114.

²⁵⁵ Kaboğlu, **Kollektif**, s. 225.

²⁵⁶ Özbudun, **a.g.e.**, s. 86.

²⁵⁷ Kaboğlu, **Kollektif**, s. 82.

²⁵⁸ Yarsuvat, **a.g.e.**, s. 213.

²⁵⁹ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu “**1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**”, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., İstanbul, 2006 s. 180.

²⁶⁰ Alpkaya, **a.g.e.**, s. 6.

²⁶¹ AİHM, Ataman \ Türkiye Başvuru No: 74552/01, 5.12.2006.

demokrasiye katkısı ifadenin amacının yerine ulaşması barışçıl bir toplantının verdiği mesajdır.

Kamil Kartal Türkiye kararında; Kasım 2002'de ABD'nin Irak'a müdahalesini protesto etmek isteyen 150 kişilik grup Taksim'e doğru yola çıkmıştır. Kolluk kuvvetleri, gösterinin yasa dışı olduğunu söyleyerek grubun dağılmasını istemiştir. Grup pankart sopalılarıyla, polise vurmaya başlamış, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi polisin emrine uymayarak saldırıya geçen grubun çevreye zarar verdiğini, polise şiddet uyguladığını, bu şartlar altında gösterinin barışçıl niteliğinin olmadığı kararına varmıştır²⁶².

Protopapa Türkiye davasında ise, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın 15. yıl dönümünü protesto etmek için Lefkoşa'nın Ayiois Kassionos bölgesinde yürüyüşe katılan başvuru, BM kontrolündeki tampon bölgesini zor kullanarak aşmış, BM gözetleme kulesini tahrip etmiştir. BM askerleri tarafından oluşturulan kordonu yararak KKTC sınırlarına girmiş, bunun sonucunda polis 111 göstericiyi gözaltına almıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında, göstericilerin barışçıl nitelik taşımadığını eylem ve hareketlerinin bir fikri savunmak ya da tartışmak değil şiddet yolunu seçmek olduğu kararına varmış, müdahalenin 11. maddenin ihlali olmadığını söylemiştir²⁶³.

3.2.2 Yer Bakımından Sınırlamalar

2911 sayılı Kanun'un 6. maddesine göre; toplantı ve gösteri yürüyüşleri, tüm il ve ilçe sınırları içerisinde aşağıdaki hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabilir. Bu hükümlere göre, il ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak ve vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak şekilde yapılabilir.

Güzergâhın seçiminde ise, Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulanan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. Bunun yanında, il ve ilçenin büyüklüğü, gelişmişliği ve yerleşim özellikleri dikkate alınarak birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenebilir.

²⁶² AİHM, Kamil Kartal\ Türkiye Başvuru No: 29768/03, 16.12.2008.

²⁶³ AİHM, Protopapa\ Türkiye Başvuru No: 16084/90, 24.02.2009.

Yerel gazeteler, valilik ve kaymakamlığın internet adreslerinde toplantı ve gösteri yeri belirtilir. Eğer toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkında bir değişiklik olacaksa yukarıda anlatılan yöntem ile yapılır. Bu değişiklikler duyurudan on beş gün sonra geçerli olur. Birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının belirlendiği il ve ilçelerde düzenleme kurulu, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak ve vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak şekilde belirlenen yer ve güzergâhlardan birini tercih edebilir.

Yer bakımından getirilen sınırlamaların amacı kişi hak ve özgürlüklerinin diğer özgürlükler ile karşı karşıya gelmesidir. Toplantı esnasında düşünceyi yaymak kitlelere duyurmak için kullanılan park, yol, bahçe gibi alanların kullanımı, burayı özgül amacına uygun kullanan kişilerin hakları ile çatışmaktadır. Bunu engellemek için toplantı ve gösteri yerini idari makamlar ve yardımcı kuruluşlar belirler, başvuruculardan belirtilmiş olan alan ya da alanlardan birini seçmelerini istemektedir²⁶⁴.

2911 sayılı Kanun'un 22. maddesi ise; genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez hükmü geçmektedir. Genel meydanlardaki toplantılarda, halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini sağlamak üzere valilik ve kaymakamlıklarca yapılacak düzenlemelere uyulması zorunludur.

Ülkemizde açık hava toplantısı yapılacak özel bir alan bulunmamaktadır. Bu konuda parkların bir bölümü açık hava toplantısı yapılmak için ayrılabilir. Diğer taraftan kamu malları sadece gelip geçme, çarşı pazar kurma gibi fonksiyonları olan mallar değildir. Fikirlerini duyurmak için imkânı olmayan kişilerin kamu mallarını kullanmasında bir sınır bulunamaz²⁶⁵.

Amerikan Yüksek Mahkemesi 1983 yılında vermiş olduğu bir kararda, herkesin, istediği yerde istediği zamanda eleştiri ve görüşlerini dile getirmesinin imkânsız olduğunu belirtmiştir. Fakat kaldırımların, fikir ve düşüncelerini ifade için kamuya açık

²⁶⁴ Anayurt, **Toplanma**, s. 137.

²⁶⁵ Sait Güran, *Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyetinin Aracı Olarak Kamu Malları*, A.Y.D. 8, AYM Yayın no:21, Ankara, 1991 s.189.

tutulmuş yerlerden olduğunu ve idari makamların bu gibi yerlerde, bu faaliyetleri sınırlama yetkisinin sınırlarının kısıtlı olduğunu söylemiştir.²⁶⁶

Bunun yanı sıra, kamu hizmeti gibi, üzerinde uzlaşma sağlanamamış bir kavramın da yasaklama düzenlemesinde kullanılmaması gerekmektedir. Kamu hizmeti verilen binada kapalı yer toplantısı olması düşünülebilir, bu durumda, zaten kapalı yer toplantısı yapabilmek için o yerin maliki veya yetkilisinin rızası gereklidir. Kamu hizmetinin aksamaması gerektiği için de buralarda genel toplantı yapılması uygun olmayacaktır. Eklentiler bakımından ise ayrı bir değerlendirme yapmak gereklidir. Eklenti, bahçe, avlu, kampüs, yemekhane vb. yerleri ifade etmektedir. Bazı hallerde, özellikle o mekânlar ile ilgili tepkilerin verilmesi amacıyla, bu yerler büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, buralarda toplantı ve gösteri yürüyüşünün tamamen yasaklanmasının hakkın özüne dokunduğu ileri sürülebilir²⁶⁷.

3.2.3 Zaman Yönünden Sınırlama

2911 sayılı Kanun'un 7. maddesine göre; toplantı ve yürüyüşlere ve bu amaçla toplanmalara güneş doğmadan başlanamaz. Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler güneş batmadan önce dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantılar ise saat 24.00'e kadar yapılabilir.

Kapalı yer toplantıları için zaman yönünden sınırlama yapmak gereksizdir. Zira dışarıdaki kimseleri rahatsız etmedikleri müddetçe, kapalı yer toplantılarında saat sınırı olması kabul edilemez. Fakat açık hava toplantıları için tanınan saat makuldür. Kalabalıkların yaratacağı ses ve gürültü diğer insanlar için sıkıntı yaratabilir. Gece olması ile birlikte yaşanacak kalabalıkların kontrolü için saat sınırı şarttır.

3.2.4 Kişiler Yönünden Sınırlandırma

2911 sayılı Kanun'un 9. maddesi kişiler yönünden sınırlamaya atıfta bulunur. Öncelikle toplantının düzenlenmesi için gereken düzenleme kurulundan bahseder. Bu Kanun'a göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş, en az yedi

---

²⁶⁶ Atalay, **a.g.e.**, s. 115.

²⁶⁷ Ülgen, **a.g.e.** s. 97.

kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul, kendi aralarından birini başkan seçmektedir.

Diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler, düzenleme kurulu başkan veya üyesi olamazlar. Tüzel kişilerin ise, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, yetkili organlarının kararına bağlıdır.

Kanun'un eski halinde dernek ve tüzel kişilerin amaçları dışında toplantı ve gösteri yapma hakkı bulunmuyordu. Aynı şekilde düzenleme kurulu üyelerinin toplantının yapılacağı yerde ikamet etme şartı da bulunmaktaydı. Ayrıca ergen kılınma yaşının 18 olmasına rağmen düzenleme kurulu üyelerinin yaşının 21 olması gerekmektedir.

2002 tarihinde 4748 sayılı Kanun ile birlikte antidemokratik bir uygulama olan dernek ve tüzel kişiliğe sahip vakıf sendika kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları amaçları dışında toplantı ve gösteri yapma hakkını elde ettiler. Değişiklikten önce kalabalık grupların siyasal mekanizmalara etki etmesinin önü kesilmiştir²⁶⁸. Bu düzenlemenin amacı ise apolitik bir toplum yaratma amacı güdülmesi idi²⁶⁹.

Bu maddenin kaldırılması demokratik bir adım olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının ya da derneklerin amaçları dışında kamuoyu yaratma görevi de vardır. Belli bir amaç için bir araya gelen insanların, sadece o görüşü savunmaları diğer görüşleri devletin müdahalesi ile savunmaması, daha ötesi demokratik tartışma zeminine katılamaması demokrasi için büyük bir kayıptır. Bu oluşumlar literatürde baskı grubu olarak geçtiği halde, bu işlevlerini yerine getirememesi baskı grubu kavramına aykırı düşmektedir²⁷⁰.

1995 yılındaki değişiklik ile dernek ve vakıflar toplantı ve gösteri düzenleme hakkına sahip olmuştur. Bu noktada önem arz eden husus, ortak amaç için bir araya gelen insanların başka bir ortak amaç içinde “ortalık paydasında” bulunmak istemeyebilir. Bu durumda derneğin yetkili organlarına yapılacak başvuru ile diğer ortak amaçlardan ayrı kalınarak esas amaca hizmet edilir.

Kişiler unsurunun bir diğer durumu ise yabancılardır. 3. maddede açıkça “ herkes” gösteri ve toplantı yapabilir dese de, yabancılardan bu Kanun hükümlerine göre toplantı

²⁶⁸ Anayurt, **Toplanma**, s. 154.

²⁶⁹ Kaboğlu, **Özgürlükler**, s. 416.

²⁷⁰ Anayurt, **Toplanma**, s.155.

ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır. Yabancıların bu Kanun'a göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları, toplantının yapılacağı mahallin en büyük mülkî idare amirliğine toplantıdan en az kırk sekiz saat önce yapılacak bildirimle mümkündür.

Bu durum Anayasamızın 16. maddesi²⁷¹ ile paralellik göstermektedir. Zira günümüz şartlarında homojen olmayan toplumlarda yabancıların milli bütünlüğe zarar verecek toplantılar yapması, masum bir sebeple toplantı ve gösterileri provoke edilerek farklı boyutlara taşınması ülke sınırları içindeki herkesi etkiler. Bu noktada devletin tutumu doğrudur.

Kişilerin sınırlandırılmasında, önem arz eden bir diğer husus ise kişilerin meslek ve görevleri ile ilgili getirilen sınırlandırılmalarıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 11/2 maddesinde... Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir.

Buna göre üye devletlerin devlet memurlarına sendika kurma hakkı verirken, kamu güvenliğinin sağlanması için silahlı kuvvetlere güvenlik güçlerine devlet kademelerinde hassas görevde olanların, toplantı ve gösteri hakkının sınırlandırılması makul kabul edilmektedir²⁷².

211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 43. maddesinde; "Türk Silahlı Kuvvetleri her türlü siyasi tesir ve düşüncelerin dışında ve üstündedir. Bundan ötürü Silahlı Kuvvetler mensuplarının siyasi parti veya derneklere girmeleri bunların siyasi faaliyetleri ile münasebette bulunmaları, her türlü siyasi gösteri, toplantı işlerine karışmaları ve bu maksatla nutuk ve beyanat vermeleri ve yazı yazmaları yasaktır" denmiştir.

Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü'nün 8. maddesinin 31. bendine göre; "görevli olmaksızın siyasal amaçla yapılacak açık ve kapalı yer toplantılarına, gösteri yürüyüşlerine katılmak" ve 32. bendine göre; "sendikaların veya üyesi bulunmadıkları

²⁷¹ Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

²⁷² Ünal, **Avrupa**, s. 258.

derneklerin yapacakları bilimsel, kültürel ve teknik nitelik taşımayan açık veya kapalı yer toplantılarına veya gösteri yürüyüşlerine görevli olmaksızın katılmak, üyesi veya ortağı buldukları tüzel kişiliklerin kapalı yer toplantılarına silahlı olarak veya açık yer toplantı ve gösteri yürüyüşlerine resmi giysili veya silahlı olarak katılmak veya üyesi buldukları derneklerin tüzüklerinde belirtilen amaçları dışındaki çalışmalarını veya bu nitelikteki toplantı veya gösteri yürüyüşlerini düzenlemek veya bunlara katılmak” meslekten çıkarma cezasını gerektirir.

Kamu görevlilerinin toplantı ve gösteri yapma hakkını engelleyen bir hüküm bulunmasa da kamu görevlileri toplantı ve gösteri hakkının kullanılmasında işlerini aksatmamaya ve mesai saatleri dışında olmaya dikkat etmelidir. Bu uygulamanın amacı devletin şiddet tekeline elinde bulunduran güçlerin siyasete karışmasını önlemektir. Bu kurumlar siyaset üstü kurumlardır. Toplumda ayırım gözetmeden bütün vatandaşlara hizmet verir. Herhangi bir siyasi otorite kontrolüne girmekle objektifliklerini kaybedip sadece toplumun belli kesimlerine hizmet etmeye başlarlar. Diğer yandan devletin egemenliğinde olan şiddet tekeli konusunda, kolluk kuvvetlerinin gösterisi sırasında kim nasıl müdahalede bulunacaktır. Bunun için sınırlamalar hukuki düzen içinde orantılı ve makuldür.

3.2.5 Konu ve Araç Bakımdan Sınırlama

Toplantı ve gösteri yürüyüşünde toplantının düzeni için bazı sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca bu sınırlamalar başkalarının hakkını korumak içinde gerekli görülmüştür. Bunun için kanunda açıkça yazan nedenler sınırlandırma nedeni sayılmıştır.

Kapalı yer toplantıları için çağrı veya propaganda amacıyla kullanılan basılı veya çoğaltılmış veya el ile yazılmış davetiye, levha ve ilanlarda düzenleme kurulu başkanı ile en az altı üyesinin adları, soyadları ve imzalarının bulunması; bunlardan asılması gerekenlerin, ... Valilik veya kaymakamlıklarca önceden tespit edilmiş yerlere asılması zorunludur.

Bu propaganda ve çağrı alet ve araçlarında, halkı suç işlemeye özendirilen veya kışkırtan yazı veya resim bulunması yasaktır. Toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı tarihten bir önceki günden toplantı veya gösteri yürüyüşünün başlayacağı saate kadar, güneşin doğuşundan batışına kadarki zaman içinde olmak kaydıyla ses yükselten veya

iletken herhangi bir alet veya araç ile çağrı yapılabilir. Bu süre dışında çağrı için sözü geçen alet veya araçlar kullanılamaz. Halka karşı, doğrudan doğruya veya ses yükselten veya iletken herhangi bir alet veya araç ile söz söyleyerek veya seslenerek... Halkı kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirme veya kışkırtmak yasaklanmıştır.

3.2.6 Bildirimde Bulunma Zorunluluğu

Anayasanın 34. maddesinde bu hak için izin almaksızın kelimesi geçer. Fakat bu durum bildirim şartının yerine getirilmemesine engel teşkil etmez. 2911 sayılı Kanunun öngördüğü bildirim şartı açık hava toplantıları için de geçerli sayılmıştır²⁷³.

Toplantı yapılabilmesi için, düzenleme kurulu üyelerinin tamamının imzalayacakları bir bildirim, toplantının yapılmasından en az kırk sekiz saat önce ve çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığına verilmesi öngörülmüştür. Bu bildirimde; toplantının amacı, toplantının yapılacağı yer, gün, başlayış ve bitiş saatleri, düzenleme kurulunun başkan ile üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri ikametgâhları ve varsa çalışma yerleri, belirtilir ve bildirimde yönetmelikte gösterilecek belgeler eklenir. Bu bildirim karşılığında gün ve saati gösteren alındı belgesi verilmesi zorunludur. Bu bildirim, valilik veya kaymakamlıkça kabul edilmez veya karşılığında alındı belgesi verilmez ise keyfiyet bir tutanakla tespit edilir. Bu halde noter vasıtasıyla ihbar yapılır. İhbar saati bildirim verilme saati sayılır. Aynı yerde, aynı gün toplantı yapmak üzere ayrı ayrı düzenleme kurullarınca bildirim verilmişse ilk verilen bildirim geçerlidir. Diğerlerine durum hemen yazılı olarak bildirilir.

Bu hükmün ana hatları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ve Anayasa ile uyumlu olduğu söylenebilir. Fakat yorumlanma tarzına göre farklı sonuçlar doğurabilir. Bildirim yükümlülüğü kamu makamlarına pozitif yükümlülükler getirecek şekilde kavranmalıdır. Hak öznelerinin bildirim yapma nedenleri, zimmî anlamda bir tür izin sistemi değil, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının gerektiği şekilde güvence altına alınması talebidir²⁷⁴. Hak öznelerinin bildirim üzerine yetkili makamların, trafiğin düzenlenmesi, hak öznelerine yönelik saldırıların gerçekleşmesi ihtimalinde onların

²⁷³ Danıştay 10. Daire, E. 2000/15833, K. 2000/19456 T. 23.11.2000.

²⁷⁴ AİHM, Djavit AN / Türkiye Başvuru No: 20652/92, 20.2.2003.

korunması, sağlık sorunlarının ortaya çıkması durumunda yeterli sağlık personelinin bulunması gibi yükümlülükleri vardır²⁷⁵.

Anayasa Mahkemesi 4.1.1963 tarihinde vermiş olduğu karar ile beyan zorunluluğunun toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğünü zedelediğini, bu zorunluluğun “kamu düzenini korumakla görevli ve sorumlu makamların gerekli güvenlik tedbirlerini vaktinde almalarını sağlamak için” öngörüldüğünü, hakkın özüne dokunan bir sebep bulunmadığını ifade etmiştir.²⁷⁶

Yargıtay, Yumurtalık ilçesinde Sugözü mevkinde de yapılacak termik santralin temel atma töreninde protesto edilmesi olayını 2911 sayılı Kanuna göre suç saymamıştır. Yöre halkı kendini ilgilendiren bir konu hakkında devletin üst düzey yetkililerinin bulunduğu esnada haklarını dile getirmiştir. Olayda herhangi bir bildirimde bulunmadığı göz önünde tutulmalıdır.

Diğer yandan Yüksek Öğretim Elemanları ve Memurlar Disiplin Yönetmeliği 9. maddesinin “u” fıkrasına göre üniversite yöneticilerinden izin almadan yerinde toplantı yapmak, nutuk söylemek veya konferans, konser, temsil, tören, açık oturum ve benzeri faaliyetler düzenlemek ceza alma sebebidir. Bu husus Anayasaya aykırı düşmektedir. Bahsedilen kişiler öğretim elemanıdır kolluk kuvveti değildir.

Devletin amacı her olumsuzluğa hazır olmaktır. Fakat maddenin keyfi yorumlanması yargı organlarınca olmasa da müdahale eden kolluk kuvvetlerince kanunsuz sayılmıştır.

3.3 TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞ HAKKININ SUBJEKTİF SINIRLARI

3.3.1 İdarenin Erteleme ve Yasaklama Yetkisi

1982 Anayasasının ilk halinde iki ayı geçmemek üzere toplantı ve gösterileri erteleme ya da tamamen yasaklama yetkisi mevcuttu. Son değişiklikler ile 1982 Anayasasında erteleme ve yasaklamaya ilişkin hükümler kaldırılmış olsa da, 2911 sayılı Kanun’da erteleme ve yasaklama yetkisi yer almaktadır. Bu durum aslında toplantı ve gösteri yürüyüş hakkının bir nevi izne bağlanması demektir. Kanun’da geçen erteleme ve yasaklama nedenleri idarenin kontrolüne bırakılmıştır. İdarenin bu hakkı elde etmesi

²⁷⁵ Şirin, **a.g.e.** s. 34.

²⁷⁶ E. 1962/208, K. 1963/1.

toplantı ve gösterinin bildirim aşamasında yasaklanması ya da ertelenmesi anlamına gelir. Bu durum hakkın özünü ihlal etmektedir²⁷⁷.

2911 sayılı Kanun'da geçen dört adet erteleme hali vardır. Bu erteleme durumları daha çok devletin hazırlığını idare etmek maksatlı yapılan ertelemelerdir. Devlete, bölge valiliğine; hazırlanmak, tedbir almak için zaman kazandırma amacı vardır.

Bunlardan ilki 15. maddede geçen birden fazla toplantı halinde ne olacağı konusudur. Buna göre; bir il sınırı içinde aynı günde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde vali, emrindeki güvenlik kuvvetlerinin ve gerektiğinde yararlanabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı kanısına varırsa, toplantılardan bir kısmını on günü aşmamak üzere bir kez erteleyebilir. Bu ertelemelerde müracaat önceliği göz önünde bulundurulur.

Diğer erteleme sebebi ise, 16. maddede geçen toplantının bölge valiliği ve İçişleri Bakanlığınca ertelenmesi durumudur. Bir bölge valiliğine bağlı illerden; birden çok ilde aynı günde toplantı yapmak için bildirim verilmesi üzerine, toplantı güvenliğini sağlamak amacıyla ilgili valilerce bölge valiliğinden takviye istenmesi halinde, bölge valisi bu isteklerin karşılanamayacağı kanısına varırsa, takviye gönderilemeyen illerdeki toplantılar on günü aşmamak üzere bölge valiliğince bir kez ertelenebilir.

Başka bir erteleme nedeni ise toplantının sınırlılıklarında olan... Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir.

Son olarak ise 19. maddede geçen bölge valisi milli güvenlik, kamu düzeni, ... Bölgeye dâhil illerin birinde veya birkaçında ya da bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere erteleyebilir. Valiler de aynı sebeplere dayalı olarak ve suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde ile bağlı ilçelerin birinde veya birkaçında bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere yasaklayabilir.

---

²⁷⁷ Atalay, **a.g.e.**, s. 108.

Yasaklama kararı gerekçeli olarak verilir. Kararın özeti, yasaklamamanın uygulanacağı yerlerde mutlak vasıtalarla ilan edilir. Ayrıca, İçişleri Bakanlığına bilgi verilir. İdarenin kanunda öngörülen sınırlama yetkisine dayanarak toplantı ve gösterileri iptal etmesi dünya demokrasilerinde oldukça sık görülen bir durumdur. Fakat demokratik toplumlarda bunun son çare olarak yapılması gerekir²⁷⁸.

Genellikle erteleme nedeni olarak idarenin gerekli hazırlığı yapması ve önleyici tedbirleri alması yasaklama nedenleri olarak ise sınırlayıcı nedenler olduğunu görüyoruz. Bu önlemlerden ilki idarenin, gerekli hazırlığı yapması yani toplantının yapılacağı yerde gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Katılanların yoğunluğuna göre, toplantı konusu olan konunun mahiyetine göre önlemler alınacaktır. Bölge halkının işlerini aksatmayacak şekilde trafiğin düzenlenmesi, güvenlik önlemlerinin alınması, toplantı ve gösterinin yapılacağı alanın giriş çıkışlarının kontrol edilmesi, üst arama ve güvenlik bölgesi kurulması, sağlık ve afet durumlarında gerekli araçların bulunması, kamu kurum ve kuruluşlarının işleyişinin engellenmemesi gibi nedenler tedbir niteliğinde sayılabilir.

Diğer husus ise Anayasada sayılan sınırlandırma nedenleridir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta idarenin keyfiyetine yol açacak şekilde düzenlemeler olmasıdır. Zira “suç işlenmesine yönelik açık ve yakın tehdit” kavramı oldukça geniş anlama sahiptir. Bu kavramın öngörülmesi neredeyse imkânsızdır. Kaldı ki tamamen barışçıl, kamuoyundan uzak gündeme sahip olan bir toplantı ve gösteride farklı birçok neden ile suç işlenmesi tehlikesi vardır. Bunun önüne geçilmesi için daha açık ve net ifadeler seçilmeli ya da suç işleme tehlikesinin içinin doldurulması gerekmektedir. Ayrıca bu suçun toplantıya katılanlar tarafından mı işleneceği, ya da toplantıya daha sonradan müdahil olan fakat toplantının konusu ile ilgili olmayan herhangi biri tarafından mı işleneceği belirtilmemiştir. Barışçıl süren bir toplantıda barışçıl niteliğin kaybolması ve suç işlenmeye başlanması gösteriyi barışçı olarak sürdüren kişilerin demokratik haklarını yok edecektir.

2001 Anayasa değişiklikleri sonrasında yapılan uyum yasalarının özensiz bir çalışmanın sonucu olması, yasaklama yetkisinde bazı açıklanamayan dengesizliklere neden olmuştur. Erteleme yetkisinde olduğu gibi, yasaklama yetkisinde de belirli bir toplantının yasaklanması ile bütün toplantıların yasaklanması arasında farklı bir koşul

²⁷⁸ Bülent Tanör, **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 1994, s.107.

aranmaması ölçüsüzlüğünün yanı sıra, 2.uyum yasası ile Bölge valisinin ‘bütün’ toplantıları yasaklama yetkisi erteleme yetkisine çevrildiği halde, aynı maddenin 2. cümlesinde yer alan valiye tanınan yasaklama yetkisi aynen korunmuştur. Bu demokratik olamayan yaklaşım bilinçli olabileceği gibi, bir özensizlik sonucu da olabilir. İyimser bir yorumla, burada valiliklere tanınan yasaklama yetkisinin korunmak istendiği, bölge valisine tanınan yasaklama yetkisinin erteleme yetkisine dönüştürülmesinin asıl gerekçesinin, Kanun’un geçici 2.maddesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Şöyle ki, geçici 2.madde, bölge valilerine tanınan sadece erteleme yetkisinin kullanımını İçişleri Bakanlığına bırakmaktadır. Dolayısıyla, Bölge valilerine tanınan yasaklama yetkisi aslında fiilen kullanılmayan bir yetki idi. Bu yetki erteleme yetkisine çevrilince, artık İçişleri Bakanlığının, bütün toplantıları erteleme yetkisi doğmuştur. Oysaki bugüne kadar, İçişleri Bakanlığının bütün toplantılar için geçerli bir karar alma yetkisi bulunmamaktaydı. Erteleme ve yasaklama kararları arasında, sonuç bakımından önemli bir fark olmadığı da dikkate alındığında, daha demokratik olmak adına, daha sınırlayıcı bir sonuçla karşı karşıya kalınmıştır²⁷⁹.

3.3.2 İdarenin Güzergâh Belirleme Yetkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, tüm il ve ilçe sınırları içerisinde aşağıdaki hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabilir. Fakat genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.

İdarenin toplantının ve gösterinin yerini belirleme şartları daha önce ‘‘yer bakımından sınırlama sebeplerinde’’ yer vermiştik. İdarenin amacı toplantının ve gösterinin yapılacağı yerde trafik düzeninin bozulmaması ve vatandaşların durumundan en az düzeyde etkilenmesidir. Fakat idareler bu durumu her zaman için fazla ciddiye almış toplantı ve gösteri alanını merkezden oldukça uzak yerlerde seçmişlerdir²⁸⁰.

Ankara bölgesi için ilk toplanma yeri: Dikimevi Kavşağı-Cemal Gürsel Caddesi üzeri yaklaşık 5000 metrekare alandır. Toplantı alanı ise Aksu Caddesi, Ziya Gökalp Caddesi

²⁷⁹ Ülgen, **a.g.t.**, s. 108.

²⁸⁰ Anayurt, **a.g.e.**, s. 141.

ve Libya Caddesi'nin kesiştiği alan yaklaşık sekiz metrekare alandır. Dağılış yönleri ise Kolej Kavşağı, Aksu Caddesi, Sıhhiye istikameti olarak belirlenmiştir. Afiş ve pankart asmak için ise ilk toplanma alanı, yürüyüş güzergâhı, toplantı alanı üzeri ve çevresinde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve ilçe belediyelerince belirlenecek afiş ve pankart asma yerleri olarak belirlenmiştir²⁸¹.

Trafiğin aksatılması, yaya geçişlerinin engellenmesi, kamu kurum ya da kuruluşlarının işlevlerini yerine getirememesi bazen toplantı ve hak ve özgürlüklerinin önüne geçmektedir. Bazen de toplantının işlek bir güzergâhta yapılması gerekmektedir. Zira gerekli kamuoyu yaratmak ya da devletin üst kademe yetkilerinin dikkatini çekmek için merkezi bir konum gereklidir. Bu noktada hoşgörü kavramının kullanılması gerekmektedir. Eğer yol birden fazla şeritli ise yolun bir şeridinin göstericiler için ayrılması olumlu bir davranış olur. Diğer bir taraftan vatandaşlar için güzergâh konusunda katı önlemler alınırken siyasi partiler ya da devlet yetkilileri için bu kural genişletilebilmektedir²⁸².

3.3.3 İdarenin Dağıtma Yetkisi

2911 sayılı Kanun'un 24. Maddesi toplantı ve gösterinin dağıtılmasını düzenler. Bu maddeye göre; kanuna uygun olarak başlayan bir toplantı veya gösteri yürüyüşü, daha sonra barışçıl amacından saparak şiddet eylemi içeren bir niteliğe dönüşebilir. Böyle durumlarda idarenin toplantı ve gösteriyi dağıtma yetkisi vardır. Bu yetki her zaman kullanılan bir yetki olmakla birlikte, toplantının yasaklanması ve ertelenmesindeki gibi son çare olarak kullanılmalıdır.

Gösterinin barışçıl niteliğinin kaybolması ile birlikte öncelikle düzenleme kurulu veya kurul başkanı toplantı veya gösteri yürüyüşünün sona erdiğini topluluğa ilan eder ve durumu derhâl yetkili kolluk amirine bildirir. Bildirilmemesi halinde ise, durum yetkili kolluk amiri tarafından mahallin en büyük mülki amirine bildirilir. Mahallin en büyük mülki amiri tarafından toplantının sona erdirilip erdirilmeyeceğine dair karar alınır. Mahallin en büyük mülki amiri, sözlü emirle, mahallin güvenlik amirlerini olay yerine gönderir.

²⁸¹ (Erişim), <https://www.ankara.bel.tr/haberler/valilik-yeni-miting-alanlarini-belirledi>, 11.1.2016.

²⁸² J.C. Scott, **Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar**, Ayrıntı yayınları, (Çev. Alev Türker), İstanbul, 1995, s.97

Bu amir, topluluğa Kanun'a uyularak dağılmalarını, dağılmazlarsa zor kullanılacağını ihtar eder. Topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır. Eğer güvenlik kuvvetlerine karşı saldırı veya mukavemet veya korudukları yerlere ve kişilere karşı fiili saldırı hali mevcutsa, ihtara gerek olmaksızın zor kullanılır.

Güvenlik kuvvetlerinin ihtar yapma durumu 171 sayılı eski kanunda topluluğun duyacağı şekilde iken yeni kanunda bu kaldırılmıştır. Bu da ihtar konusunda bazı problemlerin yaşanacağını sonucunu doğurur²⁸³. Yargıtay'ın bu konu hakkında vermiş olduğu örnek kararlar bile vardır. Toplantıda dağılması istenen gösterici grubun, bu ihtarın megafonla yapılmaması sonucu durumdan haberdar olmaması, Yargıtay'ın göstericiler lehine olumlu sonuç vermesine sebep olmuştur²⁸⁴.

Toplantı ve gösteri yürüyüşüne silah, kesici delici alet, yanıcı maddeler ile katılanların bulunması halinde bu göstericiler kolluk kuvvetlerince uzaklaştırılır, toplantı devam eder. Düzenleme kurulu bu konuda hassas davranmak ve kolluk kuvvetlerine yardımcı olmak zorundadır. Toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin kanuna aykırı olarak başlaması hallerinde; güvenlik kuvvetleri mensupları, olayı en seri şekilde mahallin en büyük mülki amirine haber vermekle beraber, mevcut imkânlarla gerekli tedbirleri alır ve olaya müdahale eden güvenlik kuvvetleri amiri, topluluğa dağılmaları, aksi halde zor kullanılarak dağıtılacakları ihtarında bulunur ve topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır. Bu noktada zor kullanma yetkisinin ölçütü belirtilmemiştir. Kalabalıkların arasında toplantının disiplinini bozan az sayıda kişi için orantısız güç kullanmak provokasyona sebep olabilir.

3.3.4 İdarenin Kayda Alma Yetkisi

2911 sayılı Kanun'un 11. maddesine 2.3.2014 tarihinde eklenen madde ile toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde katılımcıların ve konuşmacıların ses ve görüntüleri kolluk tarafından yapıldığı belli olacak şekilde kaydedilebilir. Elde edilen kayıt ve görüntüler şüphelilerin ve suç delillerinin tespiti dışında başka bir amaçla kullanılamaz.

²⁸³ Güngör, Kavalalı, *age.*, s. 262.

²⁸⁴ Yargıtay 8.Ceza Dairesi E.2000/5246, K.2000/10192, Kt: 01.06.2000, **Y.K.D.**, C.27, S. 1, Ocak 2001, s.138-139

İdarenin kayda alma yetkisi göstericiler üzerinde psikolojik baskının artması ve suç işlenmesinin önüne geçilmek için alınmış bir önlemdir. Bu noktada ifade hürriyetinin baskı altına alma durumu ortaya çıkabilir. Tutulan kayıtların hangi güvenlik mekanizması ile saklandığı ya da kaç yıl içinde ne şekilde silineceğine dair bilgi Kanun'da geçmemektedir. Bu durum kayıt altına alınan kişinin kişilik haklarına zarar vermektedir.

3.4 1982 ANAYASASIAN GÖRE SINIRLAMANNIN SINIRI

3.4.1 Genel Olarak Sınırlamanın Sınırı

1982 Anayasasınının 13. maddesi temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında kullanılan sistematığı açıklar. Temel hak ve özgürlükler sadece 13. maddede öngörülen şartlar ve sınırlar içinde sınırlandırılabilir. Bu şekilde özgürlükler güvence altına alınmış olur.

13. madde 3.10.2001 tarihinde 4709 sayılı Kanun'la değiştirilmiştir. Anayasada geçen yeni 13. madde; temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz şeklinde geçmektedir. Böylece temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunma yasağı, ölçülülük, laik Cumhuriyetin gereklerine uygunluk şartı yeni 13. maddeye eklenmiş, genel sınırlama sebepleri kaldırılmıştır.

Bu bölümde incelenen bazı başlıklar ikinci bölümde “sınırlamanın sınırı” kısmında incelediği için, başlıkların teorik bilgisini vermek yerine Türk içtihatlarında geçen hukuki durumlar incelenecektir.

3.4.2. Temel Hak ve Hürriyetlerin Özlerine Dokunma Yasağı

Sınırlama, hakkın en temelde bulunan içeriğini değiştiriyorsa ya da onu ortadan kaldırıyor ise özüne dokunuyor demektir. Bu özün nerede nasıl başladığını ise Anayasa Mahkemesi kararları ile anlayabiliriz²⁸⁵.

²⁸⁵ Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, A.Ü.S.B.F.Y., 2.Baskı, Ankara, 1969 s. 246.

Sınırlamanın özü, takdir yetkisi uygulamasıdır. Bu uygulama bağımsız yargı organlarınca yapılır²⁸⁶. 1961 Anayasasında öze dokunma yasağı 11. maddenin 2. fıkrasında, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz şeklinde geçerken 1982 Anayasasının ilk halinde yer almamıştır. 4709 sayılı Kanun ile 13. maddeye eklenmiştir.

Hürriyetin özü, gayet kolay tanımlanabilecek bir kavramdır... Hürriyetin özü, bir hak ve hürriyetin kullanılmasıdır. Hürriyetin özü kavramından çıkacak sonuç yalnızca budur. Zira hürriyeti, özü sayılan, özü sayılmayan diye kısımlara ayırmaya, hürriyetin içeriği dahi müsaade etmez. Hürriyet bölünmez, tek bir parçadan ibarettir. Öze dokunmak, sınırlamayı aşan, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni sosyal adalet ve milli güvenlik de dâhil olmak üzere hiçbir sebep, bahane ve vesilenin, gerçekten haklı kılamayacağı, bir biçimde, bir hüküm ve mahiyette, bir derecede, bir noktada, bir zamanda, doğrudan doğruya kısıtlayan, kesen, kayıtlayan, son veren, mani olan veya bu hüküm, etki ve sonucu dolayısıyla ya da fiilen doğuran düzenlemeler, işlemler ve eylemler yapmak kısıtlamaktır²⁸⁷.

1982 Anayasasının 4709 sayılı Kanun'dan önce öze dokunma yasağından bahsedilmiyor olsa bile öz güvence doğal bir haktır. Kanunda yer almasa bile Anayasasının üstünlüğü ilkesi gereğince var olduğu savunulmuştur²⁸⁸. 1982 Anayasası hazırlanırken öze dokunma ve demokratik toplum düzeni birbirini tamamlayan kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Demokratik toplumda zaten hakkın özüne dokunulamaz. Buradaki ayırım, öze dokunma yasağı kişiye asgari bir alan sağlayıp onu korurken, demokratik toplumda ise hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının bir ölçütü olmasıdır²⁸⁹.

Öz güvencesi için iki farklı görüş savunulmuştur. Bunlardan ilki mutlak özdür. Mutlak öz; somut bir olaydan bağımsız olarak temel hak ve özgürlüğün asgari sınırını oluşturmaktadır. İkinci görüş ise her somut olay için ayrı ayrı değerlendirme yapmak

²⁸⁶ Kapani, **Kamu**, s. 210.

²⁸⁷ Güran, Sait: “İfade Hürriyeti Üzerinde İdarenin Yetkileri”, İstanbul Üniversitesi Yayın No:1337, **Hukuk Fakültesi Yayın** No:289 İstanbul s. 193.

²⁸⁸ Vuraldoğan, **a.g.e.**, s. 128.

²⁸⁹ Mehmet Turhan, “Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gereklileri”, **A.Y.D.**, Sayı:8, Antalya, 1991, s. 404.

gereken nispi öz teorisisidir²⁹⁰. Anayasa Mahkemesi öze dokunma yasağını mutlak öz görüşü içinde yorumladığını belirtmiştir²⁹¹.

Kemal Gözler hakkın özü kriterinin eleştirisinde “hakkın özü” kriterinin belirgin bir kıstas olmadığını, hakkın özünün ne olduğu tartışmaya açık olduğunu savunur. Hakkın özü neresidir, “öz” olmayan ve dolayısıyla sınırlanabilecek olan kısmı neresidir? Bu iki kısmın birbirinden nasıl ayrılabilir olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan ise; hakkın özü kriteri kullanışlı, bir kriter de değildir. Demokratik hukuk devletlerinde bazı durumlarda sınırlanabilen birçok temel hak ve hürriyetin sınırlanması, hakkın özü kriteri esas alındığında mümkün olmamaktadır²⁹².

Örneğin, ülkenin güvenliği ya da suç işlenmesinin önlenmesi için birçok devlet istisnai durumlarda mektupları açıp telefonları dinlemektedir. Hakkın özü kriterleri gereği mektupların açılması ya da telefonların dinlenmesi Anayasaya aykırı hale gelmiştir. Haberleşmenin gizliliği bütünlüğü ve özüyle ortadan kalkmıştır²⁹³.

Uluslararası sözleşmelerde hakkın özü değil demokratik toplum düzeninin gerekliliği kriterleri uygulanmaktadır. Demokratik toplum düzeni ve hakkın özü birbirinden farklıdır. Demokratik toplum düzeni sınırlandırmanın nasıl ve ne şekilde yapılacağını gösterirken, hakkın özü asgari sınırları çizilmiş bir hakka güvence vermektedir²⁹⁴.

Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarından yola çıkarak elde ettiğimiz hakkın özünün şunlardan oluştuğunu görebiliriz. Gayesine uygun şekilde kullanılmasını son derece imkânsızlaştırışı, onu kullanılmaz duruma düşüren kayıtlara tâbi tutucu, açıkça yasaklayıcı, örtülü bir şekilde yapılamaz hale koyucu, ciddî surette güçleştirici, amacına ulaşmasını önleyici, hürriyetten faydalanmayı genel surette izin alınmasına bağlı tutucu, ne ifade ettiği açıkça anlaşılamayan ve her türlü yoruma elverişli bulunan terimlerle belirtilen hükümlerle sınırlayıcı, hakkı genel olarak ortadan kaldıracı, yararlanmayı yok

²⁹⁰ Burhan Kuzu, **1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 228.

²⁹¹ Atalay, **a.g.m.** s. 84.

²⁹² Kemal, Gözler: “Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri”, **A.B.D.**, 2001-4, Ankara, s. 58.

²⁹³ Gözler, **Anayasa**, s. 59.

²⁹⁴ Fazıl, Sağlam,: “1982 Anayasasının Temel Hak ve Özgürlükler Bakımından Getirdiği Sorunlar”, Bahri Savcı'ya Armağan, **M.B.V.Y.**, Ankara, 1988, s. 436.

edecek derecede önleyici veya engelleyici anlamda dolaylı ya da dolaysız etkileyici, biçimde sınırlanması o hak ve özgürlüğün özüne dokunur, sayılmaktadır²⁹⁵.

1961 tarihinde Anayasa Mahkemesi hakkın özü kriterini farklı ölçütler içinde incelemiştir. Genel itibarı ile özgürlükçü bir yaklaşım içinde hakkın özü kavramı kullanılmıştır. Mahkeme; bir hak ve hürriyetin amacını zorlaştıran, kullanılmaz hale getiren şartlara bağlanması o hak kapsamında özüne dokunmaktadır kararı vermiştir. Genel anlamda mahkeme öze dokunma kavramını böyle açıklamaktadır²⁹⁶. Mülkiye amirlerinin toplantı ve gösteriyi on günü aşmamak ve bir defaya mahsus olmak üzere ertelenmesi hakkın özüne dokunur nitelikte olduğuna karar vermiştir²⁹⁷.

1982 Anayasasında yer almasa da demokratik toplum düzeni gerekleri içerisinde hakkın özü kavramı hakkında kararlar verilmiştir. Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlarda, temel hak ve özgürlüklerin özüne müdahale edip, kullanılmaz hale gelmesi demokratik toplum düzeni gereğine aykırı hale gelmektedir. Bu karar ile hakkın özü ve demokratik toplum ilkesini bağdaştırır²⁹⁸. Suçüstü yargılamayı düzenleyen 3005 sayılı Kanun'da sanığa savunmasını hazırlamak için üç günlük süre verilmesini, savunma hakkını yok sayarak kısıtladığı için iptal etmiştir²⁹⁹.

3.4.3. Anayasasın Sözüne ve Ruhuna Aykırı Olmama

Anayasasın sözü; Anayasa metninde açıkça düzenlenen kuraldır, ilk okunduğunda anlamlandırılan yazılar bütünüdür³⁰⁰. Anayasa hak ve özgürlükleri tanımlarken bu hak ve özgürlüklerin kanun koyucu tarafından ne şekilde düzenlenme yapılacağını belirtmiştir³⁰¹. Anayasasının ruhu ise; Anayasasının bir bütün olarak ele alınması ve çıkan anlamın Anayasasının tamamına uygunluğunun anlaşılması gereken durumdur³⁰².

²⁹⁵ Esin Örüçü, “1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesine Göre Hakkın Özü Kavramı ve Mülkiyet Hakkının Özü(1)”, **İ.Ü.H.F.M.**, Cilt 3-4, İstanbul, 1957 s. 157.

²⁹⁶ Kayar, **a.g.e.**, s. 400.

²⁹⁷ E. 1976/27, K. 1976/51, KT. 18-22.11.1976, AYMKD S.14, sf. 368.

²⁹⁸ E. 1985/8, K.1986/27 KT. 26.11.1986, AYMKD S. 22, sf. 365.

²⁹⁹ E.1992/8, K.1992/39, KT. 16.06.1992, RG. 06.10.1992/21367.

³⁰⁰ Tanör, Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s. 147.

³⁰¹ Özbudun, **a.g.e.** s. 79.

³⁰² Özbudun, **a.g.e.** s. 80.

Anayasasının ruhunu Anayasa hükmünün yorumu şeklinde açıklamak daha isabetlidir. Anayasada geçen temel ilke ve koşullar Anayasayı yansıtır³⁰³.

Örneğin 1921 Anayasası en kısa ve özlü anayasadır. Genel hatları ile ele alındığında saltanat ve mutlak monarşinin yerine “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesinin benimsendiği görülmektedir. Bu da kendini “Anayasada güçler birliği” ilkesince yasama yürütme yargının TBMM’nin elinde olması şeklinde görülür. Anayasanın ruhu nesnel olarak tanımlanamaz. Tartışmaya açık bir kavramdır. Bu yüzden Anayasa Mahkemesinin yerindelik denetimi yapmasının sakıncalı olduğunu savunabiliriz³⁰⁴.

Anayasanın 176. maddesi, başlangıç kısmının da Anayasaya dâhil olduğunu söylemektedir. Fakat başlangıç kısmı gerçek hukuk kuralı niteliğine sahip olmayan hükümler içermektedir. Bu konuda Anayasa uygunluk denetimi tartışmalı hale gelmektedir. Anayasanın ruhuna uygunluk, Anayasanın özü ile birlikte test edilmelidir. Bu ölçüt Anayasada açık bir hüküm olmasa da bazı kuralların maddenin koyuluş amacının belirlenmesine olanak tanımaktadır. Bu şekilde Anayasa normları arasında bir zıtlık olmasını önlenmektedir. Sistematik yorum teşvik edilmiştir³⁰⁵.

3.4.4 Laik Cumhuriyet Gereklere

Laiklik, devletin din kurallarına dayandırılmaması aynı zamanda bütün dini inançlar karşısında objektif duruş sergilemesidir. Bu bakımdan laiklik barışçıl bir toplum yaratmada araç görevi görmektedir. Bu araç kişilere ibadet etme, etmeme, ibadet etmemelerinden dolayı kınanmama, ibadete zorlanmama şeklinde olmaktadır³⁰⁶.

Laiklik batıda Türkiye’de olduğundan farklı yorumlanmaktadır. Laiklik hürriyet temelinden daha çok devlet temeline yerleşmiş bir mekanizmadır³⁰⁷. Alışıl gelmiş yapı olan din ve devlet işlerinin birbiri ile iç içe geçmiş olması durumu, Cumhuriyete geçiş ile birlikte hukuk ilkelerinin din kurallarından ayrılması ile değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliğin süratli ve kalıcı olması için dinin toplumsal işlevinden sıyrılıp kişinin benliğine tabi tutulması yani toplumsal olarak değil bireysel olarak uygulanması

³⁰³ Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya, 2002, s. 133.

³⁰⁴ Tanör, Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s. 130.

³⁰⁵ Uygun, **a.g.e.**, s. 144

³⁰⁶ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 239-241, Sami Selçuk, “Dar Ufuklu Demokrasiyle Yetinmenin Bunaltıcı Dayanımlazlığı”, **Y.T.D.**, S.17, Eylül- Ekim, 1997, s. 23-24

³⁰⁷ Atilla Yayla: “Türkiye’de İslam, Laiklik ve Demokrasi”, **Y.T.D.**, sy.23-24, y.4, 1998, s. 2678.

şeklinde olmuştur³⁰⁸. Devletin özelliklerinin bir dizi inkılâp ile değişmesi laikliğin gereği olarak kabul edilmiştir, bundan dolayı Türkiye’de ideolojik fonksiyon görevi görmüştür. Laikliğin özel konumu Anayasa Mahkemesi tarafından da sıklıkla vurgulanmıştır. Örnek vermek gerekirse; laikliğin Türk Devriminin özü ve ulusal yaşamın gerekliliği olduğu³⁰⁹, laikliğin Anayasada benimsenmiş bütün temel ilkelere hâkim bir ilke olduğu vurgulanmıştır³¹⁰.

Laik Cumhuriyetin gerekleri, 1982 Anayasasına, 2001 değişikliği ile özgürlükler için güvence teşkil edilecek şekilde 13. maddeye girmiştir. Anayasa Mahkemesi her ülkenin yapısı itibariyle farklı laiklik anlayışı olacağını savunmuştur. Bunun yanında Anayasada laik Cumhuriyet gerekleri tanımlanmamıştır. Bu tanımlı yapan Aliefendioğlu’na göre; kutsal sayılan her türlü dini duygularının devlet işlerine ve politikaya alet edilmemesi, herkesin inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip olması gerekir. Anayasanın 14. maddesine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenlerin serbest olması, kimsenin ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dinsel inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanmamasıdır. Din ve ahlak eğitim ve öğretiminin devletin gözetim ve denetimi altında yapılması, kimsenin devletin sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuksal temel düzenini din kurallarına dayandıramaması; dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmemesidir³¹¹. Laik Cumhuriyetin gereklilikleri, sınırlamanın sınırı olarak 13. maddeye girdiğinden dolayı Anayasa Mahkemesi hak ve özgürlüğü sınırlandırmada Anayasa uygunluğunu denetiminde bu gerekliliği de göz önüne almak zorundadır³¹².

Laik Cumhuriyetin gerekleri 1961 Anayasasında ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer almaz. Bunun nedeni laik Cumhuriyetin gerekleri demokratik toplum maddesinin altında yer almasıdır. 1982 Anayasasındaki değişiklikler ile birlikte Anayasa Mahkemesi kararlarında laik Cumhuriyetin gerekleri fazlasıyla kullanmış ve bu ilke ayrıcalıklı olarak değerlendirmiştir.

³⁰⁸ Sunay, **a.g.e.**, s. 274.

³⁰⁹ E. 1989/1, K. 1989/12, KT. 7.3.1989, **AMKD**, sy. 25, s. 150.

³¹⁰ E. 1986/11, K. 1986/26, KT. 4.11.1986, **AMKD**, sy. 22, s. 312-313.

³¹¹ Aliefendioğlu, **a.g.e.**, s.159-160.

³¹² Nihat Bulut, “4709 sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Rejiminin Birey Devlet İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1-4, Erzincan, 2001, s. 59.

Kemal Gözler'in laik Cumhuriyetin gereklerine karşı yaptığı eleştirisi ise; temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının düzenlendiği bir maddeye, bir şart olarak lâik Cumhuriyetin gereklerine uygunluk şartının ilâve edilmesinin mantığının ne olduğunu açıklayamamaktadır. 13'üncü maddede sayılanlar, temel hak ve hürriyetler sınırlandırılırken uyulması gereken şartlardandır. “Lâik Cumhuriyetin gerekleri” kavramı, nasıl olacak da, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında bir şart olarak rol oynayabilecektir? Lâiklik esas itibarıyla devletin resmî bir dininin olmamasını ve devlet işleri ile din işlerinin ayrılmasını gerektiren bir ilkedir. Devlet işleriyle din işlerinin ayrılmasının temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması sistemiyle ne gibi bir alakası olabilir? Bunu anlamak mümkün değildir. “Lâik Cumhuriyetin gerekleri” kavramı, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması sistemi açısından operasyonel bir kavram değildir. Zira lâiklik başka şey, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması başka şeydir. Lâiklik ve temel hak ve hürriyetlere saygı birbirinden tamamıyla bağımsız iki kavramdır. Diğer bir ifadeyle “lâik Cumhuriyet”, “insan haklarına saygılı Cumhuriyet” demek değildir. Bir Cumhuriyetin lâik olması, onun insanların temel hak ve hürriyetlerine saygılı olduğu anlamına gelmez. Eski Sovyetler Birliği şüphesiz ki bir “lâik Cumhuriyet” idi ama “insan haklarına saygılı bir Cumhuriyet” değildir³¹³.

Anayasa Mahkemesi kararlarında Türkiye’de uygulanan laikliğin batılı ülkelerde ortaya çıkan laiklikten farklı olduğunu bunun da normal olduğunu savunur. Zira İslam ve Hıristiyanlık dinlerinin özellikleri gereği Türkiye’de ve batı da laiklik anlayışı farklı uygulama alanları bulmuştur. Farklı ülkelerde standart bir laiklik anlayışının olması beklenemez. Laiklik felsefi bir kavram olmayıp uygulandığı ülkenin dinsel, siyasal, sosyal koşullarından etkilenir. Tarihsel gelişim farklılığı nedeniyle laiklik Anayasa tarafından korunan ve benimsenen bir ilkedir³¹⁴.

Laikliğin Türk Anayasasındaki yeri, laikliği Türk demokrasisinin öncül koşullarından biri haline getirmektedir³¹⁵. Batılı demokrasilerin sistemlerini esas alan Anayasa Mahkemesinin laiklik ilkesini Türkiye’ye özgü şekilde yorumlaması gayet doğaldır³¹⁶.

³¹³ Gözler, **Anayasa**, s. 62-63.

³¹⁴ E.1997/1,K.1998/1, KT. 16.01.1998, RG. 22.02.1998-23266, sf. 31.

³¹⁵ Abdurrahman Eren,“2001 Anayasa Değişiklikleri Kapsamında 13. Maddeye İlave Edilen ‘Laik Cumhuriyetin Gerekleri’ Yönündeki Değişikliğin Anlamı ve Sonuçları”, **T.B.B.D.**, Sayı 2002/3, Ankara, 2002, s. 11.

Anayasa Mahkemesinin laiklik konusunda vermiş olduğu örnek kararların bir tanesinde; Huzur Partisi'nin programında yer alan, üniversitelerde din eğitimi verilmesi ve milli eğitim müfredatının din temelli olması şeklindeki görüşleri laikliğe aykırılık olarak kabul edilmiştir. Mahkemeye göre, laiklik ilkesi ile birlikte bilim özgürlüğü, Atatürk devrimleri kavramını oluşturan temel unsurlardan biri olup, bilim özgürlüğünün uygulanabilmesi aklın ve gözlemin gerektirdiği bilimsel çalışmanın varlığını gerektirmektedir. Bilimsel ve nesnel ölçülere göre şekillendirilmiş bir öğretim ve eğitimin gerçekleştirilmesi ise yükseköğretim ve eğitimin gerek siyasi çevrelerin gerekse toplumdaki çeşitli grupların etkisi dışında bir öğretim ve eğitim düzeni ile mümkün olabilecektir. Mahkeme, parti programında öne sürülen ifadelerin laik Cumhuriyet ilkelerinin gerekliliğine ters düştüğünü saptamıştır³¹⁷.

3.4.5 Ölçülülük İlkesi

1961 Anayasasında yer almayan ölçülülük ilkesi dolaylı olarak anayasalara girmiştir. Anayasa uygunluk denetimi yapılırken, öz kavramını kullanmış ölçülülük geri planda kalmıştır³¹⁸. Anayasa Mahkemesinin 1961 döneminde verdiği kararların bazıları ölçülülük ilkesine atıf yapmaktadır³¹⁹. Anayasa Mahkemesi elverişlilik, gereklilik ve oranlılık unsurlarını kullanmaktadır. Sınırlamayı sağlayan araç ile amaç arasındaki denge, ölçülülük denetiminde ek unsur olarak sayılmaktadır³²⁰.

1982 Anayasasının ilk halinde “temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar öngörülükleri amaç dışında kullanılamaz” şeklindeki ifadesiyle ölçülülük kavramına atıfta bulunmuştur. Zira 1982 Anayasasının ilk halinde ölçülülük kavramı yer almamaktaydı. Aynı şekilde 15. maddede olağanüstü hallerde temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması durumun gerektiği ölçüde şeklinde bir ibareye yer

---

³¹⁶ Vuraldoğan, **a.g.e.**, s. 125

³¹⁷ E. 1983/2, K. 1983/2, KT. 25.10.1983, **AMKD**, sy. 20, s. 362-364.

³¹⁸ Sağlam, **a.g.e.**, s.121.

³¹⁹ E.1970/48, K.1972/3, KT.08.09.02, **AMKD** sy.10, sf. 129.

³²⁰ E. 1986/17, K. 1987/11, KT. 22.5.1987, **AMKD**, sy. 23, s. 222. E. 1986/12, K. 1987/4, KT. 11.2.1987, **AMKD**, sy. 23, s.85.

vermiştir³²¹.Anayasada 13 ve 15. maddede geçen ‘‘durumun gerektirdiği ölçüde’’ lâfzî Anayasada, doğrudan bir temel bulduğunun kabulüdür³²².

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması demokratik toplum düzeni gereğine aykırılık teşkil etmemektedir. Bu kural 1982 Anayasasının pozitif idaresidir. 1961 Anayasasında içtihat olan ölçülülük, 1982 Anayasası ile birlikte Anayasal sınırlandırma nedeni olmuştur³²³.

Kemal Gözler ise 13. maddenin 2001 değişikliğine kadar ölçülülük ilkesinden bahsedilemeyeceğini, Anayasa Mahkemesinin yorumun ve içtihadın pozitif temelden mahrum olduğu, Anayasanın 13. maddesinde ‘‘ölçülülük ilkesinin bulunmadığını ileri sürmüştür³²⁴. Anayasanın 13. maddesine ölçülülük ilkesinin ilâve edilmesi yerindedir. Ancak ilâve edilif formülü (‘‘bu sınırlamalar... Ölçülülük ilkesine aykırı olamaz’’) yanlıştır. 13. maddeye ilâve edilen ‘‘ölçülülük ilkesi’’ tabiri kanun yapma tekniğine aykırıdır. ‘‘Ölçülülük ilkesi’’ diye bir ilke, Anayasanın metninde geçtiğinde, sanki Anayasanın normlarının dışında, ayrı bir varlığı olan bir tabii hukuk ilkesine veya doktrinin ürettiği bir ilkeye Anayasanın atıf yaptığı gibi tuhaf bir sonuç ortaya çıkmaktadır. 13. maddede, ‘‘sınırlamalar... Ölçülülük ilkesine aykırı olamaz’’ ifadesi yerine doğrudan ‘‘temel hak ve hürriyetler, durumun gerektirdiği ölçüde sınırlanabilir’’ gibi bir ifade kullanılmalıydı demektedir³²⁵.

Anayasa Mahkemesinin Dernekler Kanunu hususunda vermiş olduğu karar neticesinde dernek kurma ehliyetine sahip olmayan kişilerin dernek kurması sonucunda 1000 TL ağır para cezasına çarptırılması aynı zamanda tüzel kişiliğe ve dernek üyelerine yöneltilen kapatma gibi ağır ceza arasında adaletli bir denge bulamamıştır³²⁶.

Bir diğer Anayasa Mahkemesi kararında ise; siyasi partilerin seçime katılabilmesi için, örgütlenme zorunluluğu getiren kanunun iptali için ölçülülük ilkesi gereğince karar vermiştir. Partilerin seçime katılmak için illerde üçte bir, ilçelerde ise üçte iki şekilde örgütlenmesi gerekmektedir. Mahkemeye göre, yeni kurulan bir partinin maddi

³²¹ Tanör, Yüzbaşıoğlu **a.g.e.**, s. 152.

³²² Yavuz Sabuncu, ‘‘1982 Anayasası ve Temel Hak ve Özgürlükler’’ **M.B.D.**, Sayı: 76, Ankara, 1984, s. 19.

³²³ Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.** s. 290.

³²⁴ Gözler, **Anayasa**, s. 60.

³²⁵ Gözler, **Anayasa**, s. 61.

³²⁶ E.1973/3, K.1973/37, KT. 18.19.20.12.1973, **AMKD**, S.11, sf. 338- 340.

imkânları çerçevesinde il ve ilçelerde yeterli çoğunluk ile örgütlenemeyeceği için siyasi partiler adına oldukça ağır sonuçlar ortaya çıkacaktır. Seçilme hakkına zarar vermesinden dolayı hükmü iptal etmiştir³²⁷. Yeni düzenleme 3420 sayılı Kanun ile yapılmış, örgütlenme zorunluluğu illerde 1/2 ilçelerde 1/3 olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyi ise; demokrasinin vazgeçilmez öğeleri olarak benimsenen siyasi partilerin elini kolunu bağlayacak biçimde, ulaşılması zaman isteyecek il ve ilçe düzeyinde örgütlenme koşullarıyla sınırlamadıkça “makul” ve “kabul edilebilir” ölçüler aşılmış olmaz ve Anayasaya aykırılık oluşturmaz. Seçme ve seçilme hakkına zarar vermeyen sınırlamalar, Anayasal gerekçelere uygun düzenlenebilir. Yapılan sınırlamayla sağlanan yarar arasında hakkaniyete uygun dengenin bozulduğunu gösteren bir belirti yoktur. Amaçla araç arasındaki makul ölçüyü aşmayan yeni sınırlamanın Anayasaya aykırı olmadığı görülmektedir³²⁸.

3.4.6. Demokratik Toplum Düzeni Gereklarine Aykırı Olmama

1961 Anayasasında yer alan öze dokunma yasağının yerine 1982 Anayasasının 13. maddesinde 2001 değişikliği ile birlikte demokratik toplum düzeni gereklerine aykırı olmama ilkesi getirilmiştir. 13.maddenin ifade edilmişinde “demokratik toplum düzeninin gerekleri” ölçütünün kullanılması nedenleri şu şekilde aktarılmıştır: “Hak ve hürriyetlere getirilecek sınırlamalar yahut bunlar konusunda öngörülecek sınırlayıcı tedbirler demokratik rejim anlayışına aykırı olmamalı; genellikle kabul gören demokratik rejim anlayışı ile uzlaşabilir olmalıdır. Getirilen bu kıstas, 1961 Anayasasının kabul ettiği “öze dokunmama” kıstasından daha uygun, uygulaması daha kolay olan bir kriterdir. Esasen uluslararası sözleşme veya bildirimler de bu kriterleri kabul etmişlerdir³²⁹.”

Öz güvencenin hakları sınırlamada siyasal otoriteyi “çaresiz” bıraktığı inancı savunulmaktadır. Bu inancın Anayasayı hazırlayan komisyon üyeleri arasında çok yaygın ve güçlü olduğu bilinmektedir. Nitekim bir üyenin “özgürlüklerin özüne

³²⁷ E.1986/17, K. 1987/11, KT. 22.05.1987, **AMKD**, S. 23, sf. 221-222.

³²⁸ E:1988/14, K:1988/18, KT. 14.6.1988, **AMKD**, S.24, sf.254.

³²⁹ (Feyyaz Gölcüklü), Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Görüşme Tutanakları, Cilt 8, s. 66-67, de belirtildiği gibi, Arslan, **a.g.e.** s.147.

dokunmamak için ülkede otoriteyi ne hale getirdiğimiz hepimizce malum” denerek olayın açıklanması durumun ehemmiyetini gösterir³³⁰.

Örneğin, toplantı ve gösteri yürüyüşünü erteleme yönündeki sınırlamanın öze dokunduğu, oysa demokratik toplumlarda bu tür sınırlamaların mümkün olduğu dile getirilmiştir. Öze dokunulamaz ölçütünü kabul ettiğimiz takdirde, gösteri yürüyüşünün dağıtılması sonucu gene öze dokunulmuş olacaktır. Amacına uygun şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz duruma düşüren toplantının, gösteri yürüyüşünün dağıtılması, bunun kullanılmasını son derece zorlaştırmıştır ve hatta onu kullanılamaz hale getirmiştir. Oysa demokratik toplum gereği, demokratik toplum bir kargaşa, bir saldırı toplumu değildir, demokratik toplumda bu toplantı, gösteri yürüyüşünün ertelenmesi veya yasaklanması bazı koşulların gerçekleşmesi halinde kabul edilecektir.³³¹

Demokratik toplum düzeninin gerekleriyle ilgili konuların tartışılması esnasında “hangi demokratik toplum?” sorusu sorulmuştur. Bu durum anlaşılabilir, zira 13.maddedeki “demokratik toplum”un Anayasanın başlangıç kısmında ifade edildiği şekliyle “bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasiyi mi yoksa 13.maddenin gerekçesinde belirtilen “genellikle kabul gören demokratik rejimi” mi işaret ettiği belirgin değildir. Başka bir ifadeyle sınırlamalar, “milli demokrasinin mi yoksa Batılı anlamda standart demokrasinin mi gereklerine uygun olacaktır? Anayasa Mahkemesinin Serbest Bölgeler Kanunu ile ilgili kararı bu konuda kafaları iyice karıştırmıştır. Mahkemeye göre “burada sözü edilen demokratik toplum düzeniyle hiç kuşkusuz Anayasamızda gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenen hukuk düzeninin kastedildiğinde duraksamaya yer yoktur³³².

Oysa bu konuda hâkim görüş, Anayasanın bahsettiği demokratik toplum düzeninin “genellikle kabul gören demokratik rejim anlayışı” olduğudur. Şu halde, sınırlamanın

³³⁰ (T.Fikret Alpaslan), Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Tutanakları, Cilt 8, s.70, de belirtildiği gibi, Arslan, **a.g.e.** s.147.

³³¹ (Feyyaz Gölcüklü) s.66; (Muammer Yazar) s. 68; (Kemal Dal) s.68-69; (Orhan Aldıkaçtı) s.75-77; (Feyyaz Gölcüklü) s.80-81 Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Tutanakları, Cilt 8, de belirtildiği gibi, Arslan, **a.g.e.** s.147.

³³² E.1985/21, K.1986/23, K.T. 6.10.1986, **AMKD** 22, s.224.

sınırı olarak kullanılan demokratik toplumun gerekleri ile “çağdaş hürriyetçi demokrasilerin genel ve evrensel nitelikleri” ifade edilmektedir³³³

3.4.7 Kanunla Sınırlama

Anayasamızda temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması adına geçen son sınırlılık hali ise kanunla sınırlamadır. Bu noktada açıkça belirtilen şekli anlamdaki kanundur. Yasama yetkisi Türk milleti adına TBMM’nin elindedir. Kanunlar, meclisin gerekli usul ve şartları yerine getirmesi ile yapılmaktadır. Kanuni dayanaktan yoksun yasalar, idari işlemlerle sınırlandırılmaz³³⁴. Yapılan kanun belirsiz değil, öngörülebilir bir sınırlama ihtiva eden bir kanun olmalıdır. Örneğin 2911 sayılı Kanun’da geçen suç işlemeye elverişli öngörülebilir bir kanun cümlesi değildir.

13. maddenin eski ve yeni şeklinde temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlandırabileceği ön görülmüştür. 13. maddenin eski şeklinde “temel hak ve hürriyetler... Kanunla sınırlandırılabilir”. Yeni şeklinde ise ancak kelimesi eklenmiştir. İki hüküm arasında “ancak” kelimesi farklıysa da, bu sadece bir vurgu farkından ibarettir. Bundan bir hukukî sonuç farkı doğması mümkün değildir³³⁵.

---

³³³ Özbudun, **a.g.e.**, s. 83.

³³⁴ Erdoğan, **a.g.e.**, s.38.

³³⁵ Gözler, **Anayasa**, s. 56.

SONUÇ

Son yıllarda Türkiye'de ve diğer dünya ülkelerinde artan siyasi kutuplaşmalar, onaylanmayan hükümet politikaları, zengin ve yoksul arasındaki maddi uçurumlar, sosyal politikalardan vazgeçen devletlerin halkına karşı uyguladığı yaptırımlar, bireylerin tepkisini çekmiştir. Kişiler ise bu rahatsızlıklarını ulus - devletlerin ortaya çıkmasından önce isyan, daha sonra ise bir hak olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü şeklinde devletlerine karşı ifade etmiştir. Bu hakkın kullanılması beraberinde birçok sorunu, kamuoyuna taşımıştır. Bu sorunların başında temel hak ve özgürlükler arasında yer alan toplantı gösteri yürüyüş hakkının sınırlandırılması gelmektedir.

İlk olarak İngiltere'de ortaya çıkan toplantı gösteri yürüyüş hakkı kısa süre içinde devletlerin anayasasında yer almaya başlamıştır. Zira kişilerin kendini rahatça ifade etmesi demokrasilerin ne kadar geliştiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Devletlerin vatandaşlarının kendilerini rahatça ifade etmesi için bir takım sorumlulukları vardır. Hem negatif hem de pozitif yükümlülükleri bulunan devletin sorumluluklarını yerine getirmesi içinde birtakım hakları sınırlandırması günümüz koşullarında olağan karşılanmıştır. Bu sınırlandırmayı otoriter yapısından kaynaklanan doğası gereği değil, özgürlüklerin gelişerek devam etmesi ve hukuki bir temele dayanması için yapmaktadır.

Konumuzun ana hattını oluşturan toplantı gösteri yürüyüş hakkı sınırları ile ilgili olarak öncelikle toplantı ve gösteri kavramlarının açıklanması yerinde olacaktır. Toplantı bir konu hakkında fikir alışverişinde bulunmak, tartışma ortamı yaratmak iken gösteri var olan sorunun eyleme dökülmesidir. Toplantılar, amaçsız biçimde bir araya gelen insan topluluklarından kişi, yer, süre, amaç unsurları ile ayrılır. Toplantılar yapıldığı konum itibari ile açık kapalı, genel özel olarak, birden bire meydana gelmesi ile ani planlı toplantılar olarak ortaya çıkabilir.

Toplantı özgürlüğünden ilk kez İngiltere'de bahsedilmiş, zamanla Fransız Devrimi ile birlikte Fransız anayasalarına girmiştir. ABD'de ise dilekçe hakkının yanında düzenlenmiştir. Günden güne artan insan haklarının gelişimi ile birlikte uluslararası sözleşmelerin birçoğunda kabul gören bir hak olarak varlığını sürdürmüştür. Türkiye'de ise ilk defa 1090 değişikliği ile Anayasada kabul edilmiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü yapısı gereği diğer özgürlükler ile de ilişkilidir. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi toplantı hakkını örgütlenme özgürlüğü ile birlikte ele alır. İki özgürlük demokratik toplumlarda yan yana kullanılır. Toplantı ve gösteri hakkı nitelik itibari ile ifade özgürlüğünün eyleme dönüşmüş halidir. Ayrıca toplantı gösteri yürüyüş hakkı muhalif yapısı itibari ile sivil itaatsizlik ile birebir örtüştüğü söylenebilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bireylere sınırsız özgürlük vermemiş, özgürlüklerin sınırını da belirtmiştir. Sözleşme toplantı ve gösteriyi ulusal güvenlik, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlayabilir. Bu sınırlandırmalar haklı nedenlere dayanmaktadır. Akit devletler ise bu sınırlamalarda kendi içtihatları çerçevesinde uymakla yükümlüdür.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sınırlandırma nedenlerini sayarken bireyi ana eksene koyarak sınırlandırma yapmıştır. Yani devletlerin kendi hukuku, kendi politikaları olabilir fakat yaptırımlarının ya da yasalarının tamamı bireyin hak ve özgürlüklerini zedeleyici şekilde olmamalıdır. Bu noktada ortaya çıkan sorun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin devletlerin iç işlerine ne şekilde karıştığıdır. Örnek olaylarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bireyin ifade özgürlüğünü kuvvetle koruduğu, tam tersi yönde ise devletin uygulamalarını ifade özgürlüğünü zedeleyici bulduğu söylenebilir. Fakat Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin geniş anlamda yorumladığı konu, devletlerin iç politikada yaşadıkları gelişmeler neticesinde ifade özgürlüğünün kısıtlanması değil toplum huzuru ve esenliğin korunmasıdır. Elbette devlet otoritesi, bunu uygularken oranlılık ilkesi gereğince müdahale etmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bireye ifade özgürlüğünde bitmez bir hoşgörü tanırken, politikacılara ya da devlet yetkililerine tam zıt biçimde katı davranmaktadır. Bireylerin hakaret boyutuna varan ifadeleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ifade özgürlüğü şeklinde tanımlanmıştır. Bu durum seçilmiş olanların ülke içindeki otoritesini sarsmakta, sağlıklı bir yönetim anlayışı sunamamasına sebebiyet vermektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sınırlamaların bireyin sert çekirdek haklarına zarar vermemesi için yapılacak sınırlamalara bazı sınırlar getirmiştir. Öncelikle devlete bazı

yükümlükler yüklemektedir. Devlet kişi hak ve özgürlüklerini korurken hareketsiz kalmaz, kaçınmaz. Ayrıca hak ve özgürlüğün korunmasında devleti tedbir almaya zorlamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu noktada öngörüsünü kullanarak devlete yüklediği negatif ve pozitif sorumluluklarda birtakım serbestliklere izin vermiştir. Devlet gerektiği ölçüde tedbir aldıktan sonra yaşanan herhangi bir olumsuzluk için devlet organları suçlanamamaktadır.

Devlete yüklediği sorumluluklar yanında sözleşme maddelerinde yer almayan fakat Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararlardan yola çıkarak sınırlamanın sınırı ilkelerini bulabiliriz. Buna göre sınırlama yasa ile yapılmalı, bir sebebe dayanmalı, demokratik toplum için gerekli olmalı, amaç ile araç arasındaki dengeyi gözetmelidir.

Sınırlamanın sınırında öngörülen hukukilik, yasanın ülke iç hukukunda bir dayanağının olup olmaması ile ilgilidir. Zamanında hukuki kabul edilen bir yasanın değişmesi bununla birlikte değişen yasanın günün koşullarına uyarlanması gerekir. Hukuk kuralının yeterince açık, uygulanmasının kolay olması gerektiğini vurgulamaktadır. Hukukilik ilkesi yanında sebebe bağlılık ilkesi ise yapılan hukuksal dayanağının meşru bir sebebi olup olmasının denetlenmesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi demokratik toplum konusunda ise oldukça ciddi kararlar vermiştir. Açıkça amaç akit devletlere demokratik toplum anlayışını özümsetmektir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu noktada toplumları tehdit eden bütün görüşlerin açıkça dile getirilebileceğini fakat eyleme dönüştüğü anda sınırlandırılmasını istemektedir. Bu düşüncelerin eyleme dönüşmesi var olan sınırlandırma sebeplerinin ortaya çıkması demektir. Böylece düşüncelerin ulusal güvenliği tehdit edecek boyuta gelmesinden önce sağlıklı tedbirler alınmasının önü kapanmış olur. Bu noktada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin devlet otoritelerini sağlamlaştıran tedbirler alması gerekmektedir. Demokratik toplumun bir alt başlığı olan ölçülülük ise pratikte gayet iyi düşünülmüş fakat sözleşmede “durumun gerektirdiği ölçüde” şeklinde ifade edilerek kısır bir yapıya dönüşmüştür. Genel yorum ilkesi olarak görülen ölçülülük ilkesi hassas terazi olarak nitelendirilebilir. Bir kefedede kamu yararı diğer kefedede kamu yararının sınırlandırılması sonucu kaybedilen özgürlükler bulunur. Her olay için farklı

değerlendirilen bu ilke devletler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi arasında ortak bir konsensüsün oluşmamasına neden olmuştur.

Avrupa'nın genel özgürlükler kapsamında toplantı ve gösteri yürüyüşüne bakışı böyle iken Türkiye'de 1876 Kanuni Esas-i'nin 1909 değişikliği ile başlayan süreç 1982 Anayasasının 34. maddesi ve 2911 sayılı Toplantı Gösteri Yürüyüş Kanunu ile şimdilik son bulmuştur.

Anayasada yer alan 13. madde, neticesi itibari ile temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını ihtiva eder. Toplantı ve gösterinin de temel hak ve özgürlük sayıldığını düşünürsek 13. maddenin 2001 değişikliği ile getirdiklerine bakmakta yarar vardır. Zira 13. madde değişiklikler ile birlikte birtakım sorunları beraberinde getirmiştir.

2001 değişikliği ile 13. maddenin genel sınırlandırma sebebi olması hükmü çıkarılmıştır. Böylece bazı özgürlükler tamamen sınırsız hale gelmiştir. Anayasada özel sınırlandırma sebebi olmayan maddeler için var olan genel sınırlandırma sebeplerinin kalkması ile birlikte bu özgürlükler sınırsız hale gelmiştir.

Anayasada 34. maddede geçen toplantı hakkında bildirim zorunluluğu bulunmaz iken, 2911 sayılı Kanunda bildirim yükümlülüğü vardır. Bu durumda 13. Madde, Anayasa ile çelişkili hale gelmektedir. Bildirim zorunluluğu Türkiye'de toplantı ve gösteri hakkının en sorunlu unsuru olmaktadır. Öncelikle Anayasa ile Kanun çelişmektedir. Bunun yanında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bildirim zorunluluğunu öngörmemiştir. Barışçıl her toplantı istendiğinde icra edilebilir. Fakat devlete düşen sorumlukların yerine getirilmesi için veya gösterinin güvenliğinin sağlanması için alınacak önlem ve tedbirler nasıl yerine getirilecektir? Yargıtay Adana, Yumurtalık, Sugözünde yapılacak termik santralleri protesto eden gruba 2911 sayılı Kanun'a muhalefetten ceza verilmesini reddetmiştir. Fakat meydana gelen birçok olayda kolluk kuvvetlerinin gösterinin bildirim zorunluluğunun yerine getirilmemesinden dolayı gösteriyi kanunsuz sayıp dağıttığı bir gerçektir.

Toplantı ve gösterinin yapılacağı alan, süre, kişiler yönünden yapılan sınırlandırmalar da valilikler ve kanun tarafından belirlenmiştir. Ülkemizde bizzat toplantı ve gösteri için ayrılmış bir alan bulunmamaktadır. Kişilerin fikirlerini açıklamak için seçtiği

güzergâhlar dikkat çekme amacı ile işlek noktalar. Fakat valiliklerin belirlemiş olduğu bölgeler ise şehir merkezlerine oldukça uzak bölgelerdir. Ne var ki siyasal parti propagandalarının yapılacağı alanlar merkeze oldukça yakın seçilmiştir. Bu noktada iki farklı tavır sergilemek hakkaniyete aykırıdır. Kişiler yönünden ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin öngördüğü şekilde devletin kolluk kuvvetlerinin toplantı ve gösterilere katılamayacakları doğru bir karar iken Türkiye'deki öğretim görevlilerinin toplantılarının sınırlandırılması doğru bir karar değildir.

2911 sayılı Kanun'da geçen erteleme ve yasaklama nedenleri idarenin kontrolüne bırakılmıştır. Bu durum hakkın özünü ihlal etmektedir. Aynı şekilde idare toplantı ve gösteriler kayda alabilir. Bu durum göstericiler üzerinde psikolojik bir baskı yaratmaktadır. Konunun uygulanması gereği gösteri esnasında bireylerin hareketlerinin izlenmesi mahkeme için delil teşkil etmesi doğru bir yaklaşımdır. Fakat bu kayıtların amacı dışında kullanılması söz konusu olmamalıdır. İdare, barışçıl esaslardan ayrılan her toplantı ve gösteriyi dağıtmakla görevlidir. Bu durum için kullanılacak araç gereçler, topluluğa yapılan müdahaleler ölçülülük ilkesi gereğince yapılmalıdır. Orantısız güç kullanımı yaşam hakkına zarar vermekte birçok hukuksal sonuç doğurmaktadır. 2911 sayılı Kanun'un 19. maddesinde geçen suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike gösterilerde her zaman bulunur. Böyle bir kavramın ucunun bu kadar açık bırakılması idareye nerdeyse toplantıyı yasaklama ve erteleme adına sınırsız yetki vermektedir. Bu durum Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan hukuksallık ilkesi ile de örtüşmemektedir. Aynı şekilde hakkın özüne dokunma yasağı ise muğlâk bir kavram olarak kalmıştır. Türk Anayasasında yer alan hakkın özü kavramı uluslararası sözleşmelerde demokratik toplum içinde aynı başlık altında yer almaktadır. Hukuk devletlerinde bazı durumlarda sınırlanabilen birçok temel hak ve hürriyetin sınırlanması, hakkın özü kriteri esas alındığında mümkün olmayacaktır. Laik Cumhuriyetin gerekleri 2001 değişikliği ile 13. maddeye eklenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alamayan bu hak Türkiye Cumhuriyeti'nin öz toplum anlayışı içinde getirilmiştir. Doktrinde farklı görüşler savunulmuş ve tartışılmıştır. Anayasa Mahkemesi, laikliği batılı anlamda demokrasi kavramına yaklaşmak, ortak Avrupa konsensüsüne ulaşmak maksadıyla değerlendirdiği görüşümdedir. Zira Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi teokratik görüşlerin bile serbest biçimde savunulmasından yana görüş beyan etmiştir.

Devletlerin yapmış olduğu sınırlandırmalar toplumun geleceği düşünülerek yapılan sınırlandırmalardır. En basit ifade aracı olan toplantı ve gösteri hürriyeti toplum düzeni içinde gerekli şekillerde kullanılıp demokratik tartışma zeminine katkı sağlarsa o zaman amacına ulaşmış olur. Barışçıl esaslardan uzak bir gösteri ‘‘haklıyı haksız konuma düşürmekte’’ topluma zarar vermektedir. Toplumun refahı ve güvenliği için var olan devlet, gerektiğinde hem uluslararası hem de Anayasal sözleşmeler kapsamında toplantı ve gösterileri sınırlandırabilir. Bu noktada toplantı ve gösteri içinde bulunan bireylerin kendi vatandaşı olduğunu asla unutmamalıdır.

KAYNAKÇA

Abadan, Yavuz; Savcı, Bahri: ‘‘Türkiye’de Anayasal Gelişmelere Bir Bakış’’, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, Ankara 1959.

Ağaoğluları, Mehmet Ali: ‘‘Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi’’ (1789-1794), **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 44, No:3, 1989, Ankara.

Akad, Mehmet; Dinçkol, Bihterin, Vural: **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, 3. Basım, 2004, İstanbul.

Akgüner, Tayfun: ‘‘1961 Anayasasına göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu ’’, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, İstanbul, 1983.

Akıntürk, Turgut: **Medeni Hukuk**, Beta Yayınları, 11. Bası, İstanbul 2005

Akın, İlhan F. : ‘‘Toplanma Özgürlüğü’’, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Amme Hukuku**, Cilt 30, Sayı 3-4 (1964). (Toplanma)

Akın, İlhan F. : **Temel Hak ve Özgürlükler**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1968. (Temel)

Aliefendioğlu, Yılmaz: ‘‘2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut’’, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı 19, Antalya, 2002.

Alpkaya, Gökçen: ‘‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Uygulamasında Toplanma Özgürlüğüne Hak’’, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 56, Sayı 3, Ankara 2001.

Altuğ, Yılmaz: ‘‘Amme İntizamı ve Tesirleri’’, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXVII, S.3.

Anayurt, Ömer: ‘‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Toplanma, Dernek ve Sendika Özgürlüğü’’, **Kamu Hukuku Arşivi**, Sayı: 1, 2003. (Avrupa)

Anayurt, Ömer: Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti, **Kazancı Hukuk Yayınları**, İstanbul 1998, s.14. (Toplanma)

Anayurt, Ömer: ‘‘1924 Anayasa’sında Temel Hak ve Özgürlükler’’, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: VII, Haziran-Aralık 2003 (1924)

Anayurt, Ömer: “Hakların Bütünlüğü İlkesi Açısından İnsan Haklarına İlişkin Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi”, Türkiye’de İnsan Hakları, **Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi**, Ankara, 2000.

Arık, Kemal Fikret: “İnsan Haklarının Milletlerarası Korunması”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mecmuası**, Cilt 15, No: 4, Ankara, 1960.

Arslan, Zühtü: “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı 19, Antalya, 2002.

Atalay, Esra: “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, No: 65, İzmir 1995.

Atar, Yavuz: **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya, 2002.

Aygen, Cemal: “Toplantı Hürriyeti”, Yüzüncü Yıl Armağanı, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mecmuası**, Ankara, 1959.

Aytaç, Murat Ahmet: Kitle ve Siyaset: Kalabalıkların Yönetimi; **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

Azrak, Ülkü: “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Anayasa ve Uyum Yasaları”, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, no:50, Ankara, Ağustos 2003

Bakır, Çağlar: “Kıta Avrupa’ında Yeni Kurumsallaşma Denemeleri, Hukuk ve Demokrasi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 1993.

Batum, Süheyl: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1993, İstanbul.

Bozkurt, Enver: **İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü**, Nobel Yayınları, Ankara 2003.

Bulut, Nihat: “4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Rejiminin Birey Devlet İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1-4, Erzincan, 2001.

Can, Nevzat: “Alexis de Tocqueville’de Toplumsal ve Siyasal Bir Olgu Olarak Demokrasi”, **Felsefe Dünyası Dergisi**, Sayı:40, 2004.

Can, Osman: “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti” **Liberal Düşünce**, Yıl 6, S: 24, Güz 2001.

Candan, Kadir; Bilgin, Murat: “Sivil İtaatsizlik”, **Yasama Dergisi**, Sayı 19, Eylül – Ekim – Kasım – Aralık, Ankara, 2011.

Çavuşoğlu, Naz: “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları**, No:1, Ankara, 1994.

Coşar, Yakup: **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

Doğru, Osman; Nalbant, Atilla: “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar”, 2. Cilt, Council of Europe, **T.C. Yargıtay Başkanlığı**, 1. Baskı, 2013.

Dündar, Coşkun, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve 171 Sayılı Kanun”, **Askeri Adalet Dergisi**, Y.1970-14.

Erdoğan, Mustafa: “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl 6, Sayı: 24, Güz 2001,

Erdoğan Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

Eren, Abdurrahman: “2001 Anayasa Değişiklikleri Kapsamında 13. Maddeye İlave Edilen ‘Laik Cumhuriyetin Gerekleri’ Yönündeki Değişikliğin Anlamı ve Sonuçları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 2002/3, Ankara, 2002.

Erman, Sahir: “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanuna Dair Bazı Mütalaalar”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: XXVII, Sayı 7-8,

Geray, Cevat: “Türkiye’de Toplanma Hürriyetinin Düzenlenmesi” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Aralık, 1959 No: 4, SBF Yayınları, Ajans Türk Matbaası, Ankara.

Göçer, Mahmut: **Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.

Gölcüklü, Feyyaz; Gözübüyük, Şeref: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitapevi, Genişletilmiş 4. Bası, Ankara, 2003.

Gölcüklü, Feyyaz: “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin Olumlu (Pozitif) Yükümü”, **Polis Dergisi**, Sayı: 37, Ekim-Kasım-Aralık 2003.

Gemalmaz, Burak: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Türk Hukukunda Çocuğun Bedensel Cezaya Karşı Korunması**, Legal Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2005.

Gemalmaz, Mehmet Semih: “ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler”, **Milletlerarası Hukuk Bülteni**, Yıl:7, İstanbul, 1987

Gomien, Donna: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kısa Rehberi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

Gören, Zafer: **Anayasa Hukuku**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2006.

Gözler, Kemal: “3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı 19, Antalya, 2002.

Gözler, Kemal: “Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2001-4, Ankara. (Anayasa)

Gözler, Kemal; Kaplan Gürsel: **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012 .

Gözübüyük, Şeref : “Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararlarından Seçme Özetler”, **İHMD**, C. 3, 1995.

Gözübüyük, Şeref; Tan Turgut: **İdare Hukuku Genel Esaslar**, Cilt 1, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010.

Gözlügül, Said Vakkas: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzun Etkisi**, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002.

Güngör, Şener: “Toplantı ve Gösteri Yasasının Eski ve Yeni Düzenlemelerinde Suç ve Ceza Kavramlarının Karşılaştırılması I”, **Yargıtay Dergisi**, Cilt 13, Ocak-Nisan 1987.

Güran, Sait: “Düşüncüyü Açıklama ve Yayma Hürriyetinin Aracı Olarak Kamu Malları”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 8, AYM Yayın no:21, Ankara, 1991.

Güran, Sait: “İfade Hürriyeti Üzerinde idarenin Yetkileri”, İstanbul Üniversitesi Yayın No:1337. **Hukuk Fakültesi Yayın No:289**, İstanbul

Hançerli, Süleyman; Duru Hacı; Gergin Nadir: "Toplumsal Olaylarda ve Kanunsuz Eylemlerde Katılım ve Saldırganlık" **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2

Hayrettin, Ökçesiz: **Sivil İtaatsizlik**, Afa Yayınları, İstanbul, 1994.

İçli, Tülin: “Sosyal Problem, Sapma ve Suç”, **Çağın Polisi Dergisi**, Yıl: 6, Sayı:70, Ekim, 2007.

İçli, Tülin: **Kriminoloji**, Semih Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara, 1998.

İnceoğlu, Sibel: **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Avrupa Konseyi**, Beta Basım Yayım, 1. Baskı, 2013. (Avrupa Konseyi)

İnceoğlu, Sibel: **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, Beta Basım Yayım, 3. Baskı, 2013. (İnsan Hakları)

İşğören, Ali: **Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011. (Türk)

İşğören, Ali: **Avrupa Birliği Sürecinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü**", Seçkin Yayınları, Ankara, 2005. (Avrupa)

Jose, Bove; Gilles Luneau, Sivil İtaatsizliğe Çağrı, Çev. **Işık Ergüden**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006

Kaboğlu, İbrahim Özden: **Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, Afa Yay., Genişletilmiş 4.Baskı, İstanbul 1998, s. 223. (Özgürlükler)

Kaboğlu, İbrahim Özden: "Kolektif Özgürlükler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları**, Diyarbakır, 1989. (Kollektif)

Kanadoğlu, O. Korkut: **Türk ve Alman Anayasa Yargısında Anayasal Değerlerin Çatışması ve Uyumlaştırılması**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., İstanbul, 2000.

Kapani, Münci: **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, 3. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara, 1996. (İnsan)

Kapani, Münci: **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1993. (Kamu)

Kara, Çağlayan: "Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Aracı Olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı", **Antalya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2005.

Kayar, Nihat: **İki Anayasa (1961-1982) Temel Hakların Özü ve Anayasa Mahkemesi Kararları**, Bülent Tanör Armağanı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Kılınç, Bahadır: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

Kılınç, Ümit: "Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı ve Devletin Yükümlülükleri", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 110, 2014.

Kuçuradi, İonna: **Çağın Olayları Arasında**, Ayrıç Yayınevi, Ankara, 1997

Kuçuradi, İonna: ‘‘Yirmi birinci Yüzyılın Eşiiinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları’’, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, 1998. (Yirmi Birinci)

Kuran, Alp: **Kapalı İktidar**, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Yayımı, İstanbul, 1962

Kuzu, Burhan: **1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.

Lıjphart, Arend: Çağdaş Demokrasiler, Yirmi bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri, Çev. **Ergun Özbudun-Ersin Onulduran**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995.

Oğuzalıcı, Kadrettin: **Mer’iyetteki Osmanlı Mevzuatı**, Umay Yayınları, İstanbul, 1953

Ordu, Özgecan: ‘‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanma Nedeni Olarak Kamu Düzeni’’, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008

Ozanalp, Şevket: **İdare Hukukunda Toplanma Hürriyeti-Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri**, Ay yıldız Matbaası, Ankara 1957.

Özbey, Özcan: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**, Baskı 2, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008.

Özbudun, Ergun: **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1995.

Örücü, Esin: ‘‘1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesine Göre Hakkın Özü Kavramı ve Mülkiyet Hakkının Özü(1)’’, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 3-4 İstanbul, 1957

Pazarcı, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 2. Kitap, 6. Baskı, Ankara, 1999.

Rawls, John: Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Hakkılığı, Çev; **Yakup Çoşar**, Ayrıntı Yayınlar, İstanbul, 2001

Sabuncu, Yavuz: ‘‘1982 Anayasası ve Temel Hak ve Özgürlükler’’ **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı: 76, Ankara, 1984.

Sağlam, Fazıl: “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Özü”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi**, İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:4, Ankara, 1982

Sağlam, Fazıl: **1982 Anayasasının Temel Hak ve Özgürlükler Bakımından Getirdiği Sorunlar, Bahri Savcı’ya Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Ankara, 1988. (1982)

Sartori, Giovanni: Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev; **Tuncer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 1996.

Scott, J.C: Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar, Ayrıntı yayınları, Çev; **Alev Türker**, İstanbul, 1995.

Sencer, Muzaffer: “İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler”, **Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları**, No: 214, Ankara, 1986.

Selçuk, Sami: “Dar Ufuklu Demokrasiyle Yetinmenin Bunaltıcı Dayanılmazlığı”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S.17, Eylül- Ekim, 1997.

Sezen, Saim: **Seçim ve Demokrasi**, 2.Basım, Gündoğan Yayınları, 2000, Ankara.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, Cilt7.

Soysal, Mümtaz: **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 5.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1979.

Soysal, Mümtaz: “Anayasa Giriş, “**Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2. Baskı**, Ankara, 1969.

Sunay, Reyhan: “Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları”, **Liberal Düşünce Topluluğu**, Ankara, 2001.

Şeker, Güven: “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Çerçevesinde Polisin Müdahale Sorumluluğu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2002.

Şirin, Tolga: **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Hakkı**, XII Levha Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Eylül 2013.

Tanör, Bülent: **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Der Yayınları, İstanbul 1992 (Osmanlı).

Tanör, Bülent: **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, Öncü Kitabevi, İstanbul 1969. (Siyasi)

Tanör, Bülent: **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 1994.

Tanör, Bülent; Yüzbaşıoğlu, Necmi: **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2006.

Tanyar, Ziya Çağa: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 60, Sayı 3, 2011.

Tanyeri, Salih: “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Rejimi”, **Türk İdareciler Derneği**, Y.1959.

Tezcan, Durmuş; Erdem, Mustafa Ruhan; Sancakdar, Oğuz; Önok, Rifat Murat: **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yay, Ankara, 2006.

Teziç, Erdoğan: **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2012.

Turhan, Mehmet: “Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı:8, Antalya, 1991.

Uygun, Oktay: **1982 Anayasası'nda Temel Hak Ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ülgen, Özen: “Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü”, **T.C. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

Ünal, Şeref, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri”, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları**, No: 89, TBMM Basımevi, Ankara 2001.

Yarsuvat, Duygun: “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri”, Sermet Matbaası, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1968.

Yayla, Atilla: “Türkiye’de İslam, Laiklik ve Demokrasi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S.23-24, Y.4, 1998.

Yıldız, Mustafa: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Yurttaş, Fatma: “Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Türk Siyasetindeki Yeri”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2004.

Yüzbaşıoğlu, Necmi: “Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Anayasa ve Yasalarda Yapılan Son Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2003.

Yüzbaşıoğlu, Necmi: **Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloğu**, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1993. (Türk)

Yüksel, Metin: **Ölçülülük İlkesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002.

DİĞER KAYNAKLAR

Yargıtay Kararları Dergisi

Ceza Muhakemesi Kanunu 2004

Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Görüşme Tutanakları

<http://legalbank.net/>

<https://www.ankara.bel.tr/haberler/valilik-yeni-miting-alanlarini-belirledi>

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV11&chapter=4&lang=en

ERMUMCU, Osman: “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinin Tahlili**”,<http://www.aydinlim.adalet.gov.tr/MAKALELER/A%C4%B0HS.11,MADDE S%C4%B0N%C4%B0N%20TAHL%C4%B0L%C4%B0%200.ERMUMCU>

T.D.K;Erişim;http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5658616cb12642.37746712 27.11.2015

<http://hudoc.echr.coe.int/eng>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tunç Tunçer Eren

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 14.11.1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Atılım Üniversitesi\ Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ufuk Üniversitesi\ Uluslararası İlişkiler

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : Merkez Bankası

Projeler : Çankaya Belediyesi, Anadolu Organize Sanayi

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : tunceren1989@gmail.com

Tarih : 10.02.2016